

S.V.

YU ISSN 0350-7130

LJUBLJANA
1988

1-2
LETNIK XXII

VESTNIK KOROŠKIH PARTIZANOV 1-2, 1988

VESTNIK

KOROŠKIH PARTIZANOV

Bravo Valerka
5/89

VESTNIK
KOROŠKIH PARTIZANOV V LJUBLJANI
je glasilo
OSREDNJEGA ODBORA SKUPNOSTI
KOROŠKIH PARTIZANOV V LJUBLJANI
IN ZVEZE KOROŠKIH PARTIZANOV V
CELOVCU

XY ISSN 0350-7130
1-2
LETNIK XXII
LJUBLJANA 1988

Založniški svet:

prof. dr. Vladimir Klemenčič, predsednik, člani: Drago Druškovič,
Terezija Prušnik Mira, Ivek Krpač, Janez Stergar, Žaucer Andirna,
Djuro Dvoržak

Uredniški odbor:

Olga Kastelic Marjetka, predsednik
Boris Jesih, glavni in odgovorni urednik
Dr. Marjan Borut Sturm, urednik za zamejstvo
Marija Simončič Mojca, tajnik
Lidija Potrč Dunja, Tone Roblek, Cvetka Lumbar, Janez Mrdavšič

Dopise pošiljajte na naslov:

Osrednji odbor koroških partizanov v Ljubljani,
KS Koroških partizanov, 61000 Ljubljana,
Titova 123, pp 501

Št. žiro računa: LB 50100-678-61241 Ljubljana

Ovojnico je oblikoval grafik-oblikovalec Marko Samec na podlagi
grafičnega osnutka za značke s koroškega partizanstva, ki ga je
izdelal Jože Horvat-Jaki.

Natisnil: Usenik Edo, Prepisovanje in razmnoževanje, Ljubljana 1988

Po mnenju Sekretariata za informacije Slovenije številka 421/1-71
se šteje Vestnik koroških partizanov med proizvode, za katere ni
treba plačati temeljnega davka.

ZVEZNI ODBOR ZVEZE ZDRUŽENJ BORCEV NARODNOOSVOBODILNEGA BOJA
JUGOSLAVIJE JE DNE 4. JULIJA 1982 PODELIL VESTNIKU KOROŠKIH PARTI-
ZANOV PLAKETO ZA POSEBEN PRISPEVEK PRI DELU IN RAZVOJU ORGANI-
ZACIJE ZZB NOV IN ZA URESNIČEVANJE NJENIH ZASTAVLJENIH CILJEV.

REPUBLIŠKI ODBOR ZVEZE ZDRUŽENJ BORCEV NOV SLOVENIJE JE DNE
20. JULIJA 1984 PODELIL VESTNIKU KOROŠKIH PARTIZANOV IN NJEGOVIMA
IZDAJATELJEMA, OSREDNJEMU ODBORU KOROŠKIH PARTIZANOV V LJUB-
LJANI IN ZVEZI KOROŠKIH PARTIZANOV V CELOVCU, **NAGRADO VSTAJE**
SLOVENSKEGA NARODA ZA LETO 1984.

ZVEZNI ODBOR ZVEZE ZDRUŽENJ BORCEV NARODNOOSVOBODILNEGA BOJA
JUGOSLAVIJE JE PODELIL 4. JULIJA 1986 PLAKETO OSREDNJEMU ODBORU
KOROŠKIH PARTIZANOV ZA POSEBEN PRISPEVEK PRI DELU IN RAZVOJU
ORGANIZACIJE ZZB NOV IN ZA URESNIČEVANJE NJENIH ZASTAVLJENIH
CILJEV.

UVOD UREDNIKA

Pobudo za pričujočo številko Vestnika koroških partizanov je stara že nekaj let. Podal jo je v Skupnosti koroških partizanov je dal Pavle Žaucer ob razpravah o celotni zgodovinski osvetlitvi protifašističnega boja koroških Slovencev. Pregled obstoječe znanstvene literature o tem poglavju naše polpretekle zgodovine namreč pokaže, da je sodelovanje slovenskega in jugoslovanskega gibanja z avstrijskim protihitlerjevskim odporništvom nasploh, posebej pa skupni boj na področju dvojezične Koroške, še vedno premalo zgodovinsko obdelano, kaj šele poznano širši javnosti. Sodelovanje med slovensko govorečimi in nemško govorečimi protifašisti pa je dejansko doprineslo pomemben prispevek k zmagi demokracije nad barbarstvom v Evropi.

Na to sodelovanje opozarja tudi 19. člen Avstrijske državne pogodbe, ki med drugim pravi: "Avstrija se obvezuje, da bo spoštovala, varovala in vzdržala grobove vojakov, vojnih ujetnikov in v avstrijo prisilno deportiranih državljanov zavezniških sil in drugih združenih narodov, ki so se bojevale proti Nemčiji: isto velja tudi za spominske plošče, nagrobnike in spomenika v spomin vojaški slavi armad, ki so se na avstrijskem državnem ozemlju bojevale proti hitlerjevski Nemčiji".

V skladu z določili Avstrijske državne pogodbe se Zveza koroških partizanov v Celovcu prizadeva, da tradicije protihitlerjevskega boja ne ohranja samo z marmornatimi spominskimi obeležji, temveč tudi z vsestranskim prikazom zgodovinske resnice. Vestnik koroških partizanov, ki ga Zveza koroških partizanov izdaja skupaj z Osrednjem odborom v Ljubljani, je pomemben posredovalec vednosti o zgodovini in NOB.

Že iz programske zasnove Vestnik koroških partizanov logično izhaja povezovanje z borčevskimi organizacijami v prostoru Alpe-Jadran in sodelovanje slovenskih in avstrijskih protifašističnih sil, ki jih povezuje prav Zveza koroških partizanov.

EDITORIAL

Eno najbolj živih in delavnih središč proučevanja avstrijskega odpornišтва, ohranjanja humanistične in demokratične vsebine protifašističnega boja ter povezovanja v Avstriji je prav gotovo dunajski Dokumentacijski arhiv avstrijskega odporniškega gibanja - DOW. Ta inštitucija izjemno prizadevno zbira in hrani tudi vi-re za protihitlerjevski boj na Koroškem. Zato je DOW zamisel o posebni dvojezični številki Vestnika koroških partizanov na temo sodelovanja med koroškimi Slovenci in nemško govorečimi antifasisti sprejel in nudil strokovno ter organizacijsko pomoč pri njenem nastajanju.

Zavedamo se, da je bogastvo oblik in vsebine povezovanja v skupnem boju tako veliko, da ga ni mogoče zajeti in izčrpati v eni številki. Zato smatramo pričujoči Vestnik koroških partizanov kot pričetek in skromen prispevek k osveščanju javnosti na predvečer petdesete obletnice priključitve Avstrije k nacističnemu rajhu. Anšlus pomeni tudi pričetek genocida nad koroškimi Slovenci. To se nam zdi še toliko bolj pomembno, ker nemški nacionalizem, ki je 1938 prišel linearno in vertikalno v strukturo NDSAP in je bil glavni pubudnik in izvajalec genocidne politike nad Slovenci, danes še vedno vidi v koroških Slovencih sovražnika, ki ga je treba s sredstvi nasilne germanizacije izničiti.

V upanju, da bo ta številka prispevala k razčiščenju polpretekle zgodovine in s tem tudi k uresničitvi partizanskih vizij - miroljubnega sodelovanja med narodi v svobodni Evropi, se vsem, ki so pripomogli k izidu prav prisrčno zahvaljujemo.

Marjan Sturm

Die Anregung für die vorliegende Nummer des "Vestnik koroških partizanov" (Bote der Kärntner Partisanen) besteht schon seit einigen Jahren. Sie entstand in der Vereinigung der Kärntner Partisanen und zwar von Ing. Pavle Žaucer anlässlich der Studien über die gesamte geschichtliche Bedeutung des antifaschistischen Kampfes der Kärntner Slowenen zurückzuführen. Hinsichtlich auf die vorhandene wissenschaftliche Literatur über diesen Zeitraum unserer Geschichte geht hervor, dass die Zusammenarbeit der slowenischen und der jugoslawischen antifaschistischen Bewegung mit dem Antihitlerkampf allegemein, insbesondere aber auf dem Gebiete des zweisprachigen Kärnten geschichtlich noch immer zu wenig bearbeitet wurde und der breiteren Öffentlichkeit nahezu unbekannt ist. Die Zusammenarbeit der slowenischen wie auch der deutschsprachigen Antifaschisten hat einen entscheidenden Beitrag zum Sieg der Demokratie über die Barbarei in Europa beigetragen.

Auf diese Zusammenarbeit weist auch der Artikel 19 des Österreichischen Staatsvertrages wo unter anderem angeführt ist: "Österreich verpflichtet sich, die auf österreichischem Gebiet befindlichen Gräber von Soldaten, Kriegsgefangenen und zwangsweise nach Österreich gebrachten Staatsangehörigen der Alliierten Mächte und jener der anderen Vereinten Nationen, die sich mit Deutschland im Kriegszustand befanden, zu achten, zu schützen und zu erhalten; desgleichen die Gedenksteine und Embleme dieser Gräber sowie Denkmäler, die dem militärischen Ruhm der Armeen gewidmet sind, die auf österreichischem Staatsgebiet gegen Hitler-Deutschland gekämpft haben."

Im Einvernehmen mit den Bestimmungen des österreichischen Staatvertrages bemüht sich der Verband der Kärntner Partisanen in Klagenfurt, dass die Tradition des Antihitlerkampfes nicht nur mittels marmorsteinernen Gedenkstätten erhalten wird, sondern auch mit dem vielseitigen Aufzeigen der historischen Wahrheit.

Die Zeitschrift "Vestnik koroških partizanov", die der Verband Kärntner Partisanen zusammen mit dem Ausschuss der Kärntner Partisanen in Ljubljana herausgibt, ist ein bedeutender Mittler der Geschichte des Befreiungskampfes.

Schon aus der Programmkonzeption des Verbandes der Kärntner Partisanen ist ein logisches Verbinden mit den Organisationen der Freiheitskämpfer im Raume Alpe-Adria und die Zusammenarbeit slowenischer und österreichischer antifaschistischer Kräfte, die besonders der Verband der Kärntner Partisanen verbindet. Eines der lebhaften und aktiven Zentren der Geschichtsforschung des österreichischen antifaschistischen Kampfes und dessen Verbindungen in Österreich ist sicher das Wiener Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes. Diese Institution sammelt und bewahrt mit grosser Sorgfalt auch Dokumente des antifaschistischen Kampfes in Kärnten, Daher hat der DÖW die Herausgabe einer zweisprachigen Sondernummer des "Vestnik koroških partizanov" über das Thema der Zusammenarbeit unter den Kärntner Slowenen und der deutschsprechenden Antifaschisten begrüsst und auch seine fachliche und organisatorische Hilfe bei der Entstehung dieser Nummer beigetragen.

Wir sind uns dessen bewusst, dass die Bedeutung des antifaschistischen Widerstandskampfes so gross und komplex ist, dass es unmöglich ist, alles in einem Band zusammenzufassen. Daher beachten wir die aufliegende Ausgabe des Vestnik koroških partizanov als einen Anfang und einen bescheiden Beitrag zur Aufklärung der Öffentlichkeit anlässlich des 50. Jahrestages des Anschlusses Österreichs an das Nazi-Deutschland. Der Anschluss stelle auch den Beginn für den versuchten Genozid an den Kärntner Slowenen dar. Dies erscheint uns umso bedeutender, da der Deutschnationalismus, der 1938 linear und vertikal in die Strukturen der NSDAP übergang und somit als Hauptinitiator und Vollstreckter der Vertreibungspolitik gegenunter den Slowenen dargestellt werden kam, heute in den Kärntner Slowenen noch immer den Feinde sieht, den man mit Mitteln der gewaltsamen Germanisierung vernichten soll.

In der Hoffnung, dass diese Ausgabe zur Erhellung der jüngsten Geschichte und somit auch zur Verwirklichung der Vision der Partisanen - der friedlichen Zusammenarbeit unter der Nationen des freien Europas beitragen wird - danken wie allen, die beim Erscheinen dieser Edition mitgewirkt haben.

Marjan Sturm

Ko bi vsi ljudje ...

RAZMIŠLJANJE OB SKUPNI AVSTRIJSKO-SLOVENSKI ŠTEVILKI VESTNIKA KOROŠKIH PARTIZANOV

Nismo bili niti veliki politiki niti vojaki. Bili smo le mladi ljudje, globoko prizadeti zaradi vojne, - s še nepotešeno grozo nad podobami strahot iz prve svetovne vojne v srcih naših očetov vojne, ki smo jo morali sprejeti. Bolj kruto od vseh podob in bolj neizprosno resnično.

Tudi ni bil naš namen in cilj bojevati se prav na ozemlju slowenske Koroške, v Avstriji, čeprav nas od zdavnaj z njo povezuje globoko čustvo. Proti nasilju in zločinu bi se borili kjerkoli in kadarkoli, kot vsi pošteni ljudje vseh časov. Saj svoboda in mir nista last posameznikov, sta stvar nas vseh.

Vedeli smo, da tod že dolgo ne živijo pretežno Slovenci; da so že dolgo, predolgo majhen, vse manjši otoček sredi nemško govorečega morja. Posebno tedaj, v času najhujšega nacističnega terorja, ki je pritiskal tudi na pošteno misleče Avstrijce. Čeprav njim ni pretila neposredna smrtna nevarnost kot Slovencem, so vendar globoko občutili vojno trpljenje in si iz vsega srca želeli živeti v miru, prijateljstvu in svobodi.

Ko smo dobivali zavetje in sodelavce NOB na slovenskih kmetijah po južni Koroški, smo od vsega začetka skušali navezovati stike tudi s pripadniki večinskega naroda. To tem bolj, ker smo vedeli, da razen našega, v Avstriji ni organiziranega odpora proti nemškemu okupatorju.

Na Koroškem je bilo mnogo ljudi zaslepljenih, neosveščenih. Posebej zato, ker so oportunistični voditelji priporočali politiko čakanja. Ni naključje, da so bili prvi, ki so se nam pridružili delavci in vojaki, nasilno mobilizirani v Hitlerjevo vojsko. Ti niso imeli česa izgubiti in so kmalu spregledali vso bedo nacistične demagogije ter kruti nesmisel vojne, ki prinaša le sovraštvo, razdejanje, žalost in smrt.

Najbolje je opisal takratno razpoloženje Gašper z besedami komisarja Mitje, preden se je partizanski bataljon odpravil čez Dravo: "... Prevzeli smo eno najtežjih nalog. Gremo na Svinško planino. Tu živita dva naroda: avstrijski in slovenski. Naj nas vodi velika ljubezen do obeh narodov. Avstrijski delovni ljudje so prav tako žrtve fašizma kot slovenski. To imejmo pred očmi vselej... Vsi smo protifašisti, le da govorimo različna jezika. V borbi smo eno, kakor da nas je rodila ista mati ... V nas morajo ljudje, Slovenci in Avstrijci, gledati nove vojake, vojake, ki širijo bratstvo in ljubezen med ljudmi, ne pa vojake, kot so Hitlerjevi, ki puščajo za seboj kri in požgane domove ... Budimo Človečnost v ljudeh, da bo Slovenec postal prijatelj svojega soseda Avstrijca ... in obratno, seve!" (Karel Prušnik Gašper, Gamsi na plazu. 1981, str. 232-233).

Pridružili so se nam. Skupaj smo trpeli, se upirali nasilju, skupaj smo se borili, vsaj po svojih močeh, mnogi tudi za ceno lastnega življenja - za osvoboditev, in skupaj smo doživeli nemški nacistični zlom.

* * *

Ko smo snovali to številko našega glasila, smo imeli v mislih davno in nenehno željo po zblizanju obeh narodov, večinskega avstrijskega in manjšinskega slovenskega, ki je bilo najbolj neposredno ustvarjeno takrat, v času osvobodilne vojne.

Čeprav je bil čas vojne krut, je bil vendarle to tudi čas, ko so si bili dobri ljudje vsega sveta blizu, bližje kot kdajkoli.

Ko bi vsi ljudje prizadeto mislili na tisti čas, ga pravilno spoznavali in presojali, bi zaobljubo o miru in svobodi za vse žive dni črpali iz vedenja o preteklosti, ki je živa moč in bi ne bila težka.

Upamo, da Vestnik koroških partizanov s svojimi skromnimi možnostmi prispeva k temu spoznanju.

Olga Kastelic Marjetka,
predsednik uredniškega
odbora Vestnika koroških
partizanov

Wenn es alle Menschen täten . . .

GEDANKEN ZUR GEMEINSAMEN ÖSTERREICHISCH-SLOWENISCHEN NUMMER DES VESTNIK KOROSKIH PARTIZANOV

Wir waren weder grosse Politiker noch Soldaten. Wir waren nur junge Menschen, tief betroffen vom Krieg - noch voller Entsetzen über die Erinnerungen an die Grauen des ersten Weltkrieges in den Herzen unserer Väter - einem Krieg, in den wir gehen mussten. Einem, der grausamer war als alle Erinnerungen, einem der unerbitterlicher real war.

Es war auch nicht unsere Absicht, unser Ziel gerade im Gebiet Slowenisch Kärntens, in Österreich zu kämpfen, obwohl uns mit dem Geibet seit je ein tiefes Gefühl verbindet. Gegen Gewalt und Verbrechen würden wir überall und immer kämpfen; so wie anständige Menschen aller Zeiten. Freiheit und Friede sind doch nicht Eigentum einzelner Menschen, sie sind unser aller.

Wir wussten, dass dort schon seit langem die Slowenen nicht mehr in der Überzahl waren; dass sie schon lange, zu lange eine kleine, immer kleiner werdende Insel inmitten eines deutschsprachigen Meeres sind. Gerade damals, zur Zeit des schlimmsten Naziterrors, der auch auf die ehrlich denkenden Österreicher Druck ausübte. Obwohl ihnen nicht wie den Slowenen die unmittelbare Todesgefahr drohte, verspürten sie die Kriegsleiden doch sehr tief und wünschten sich aus ganzem Herzen in Frieden, Freundschaft und Freiheit zu leben.

Als wir auf slowenischen Bauernhöfen in Südkärnten Unterschlupf und Mitarbeiter für die Volksbefreiungsbewegung gefunden hatten, versuchten wir von allem Anfang an auch Kontakte mit Angehörigen des Mehrheitsvolkes zu bekommen. Dies umso mehr, weil wir wussten, dass es in Österreich - ausser dem unseren - keinen organisierten Widerstand gegen den deutschen Okkupator gab.

In Kärnten waren viele Menschen verblendet, uninformiert. Vor allem deshalb, weil opportunistische Führer die Abwartepolitik propagierten. So war es kein Zufall, dass die ersten, die sich uns anschlossen, zwangsmobilisierte Arbeiter und Soldaten der

Hitlerwehrmacht waren. Sie hatten nichts zu erwarten und durchschauten bald das Elend der nazistischen Demagogie und den grausamen Unsinn der Krieger, der nur Feindschaft, Verwüstung, Trauen und Tod bedeutete.

Am besten beschrieb die damalige Stimmung Gašper, der Kommissar Mitja vor dem Übersetzen des Partisanenbataillons über die Drausagen lässt: "... Wir haben eine der schwierigsten Aufgaben übernommen. Wir gehen auf die Saualm. Dort leben zwei Völker: das österreichische und das slowenische. Uns soll die Liebe zu beiden Völkern leiten. Die österreichische werktätige Bevölkerung ist wie unsere ein Opfer des Faschismus. Das müssen wir immer vor Augen haben... Wir alle sind Antifaschisten, wir sprechen nur zwei verschiedene Sprachen. Im Kampf sind wir Brüder, als wären wir Kinder einer Mutter... Die Menschen, Slowenen und Österreicher, müssen in uns ein neues Heer sehen, Soldaten, die Brüderlichkeit und Liebe unter den Menschen verbreiten. Und nicht Soldaten, wie dies Hitlers Soldaten sind, die Blut und verbrannte Häuser hinterlassen... Seien wir die Menschlichkeit in den Menschen, damit der Slowene zum Freund seines Nachbarn, des Österreicher, wird... und umgekehrt, freilich!"

Sie schlossen sich uns an. Wir litten zusammen, widersetzten uns der Gewalt, wir kämpften zusammen, jeder nach seinen Kräften, einige auch um den Preis ihres eigenen Lebens - für die Befreiung, und gemeinsam erlebten wir den Zusammenbruch des deutschen Nazismus.

x x x

Als wir diese Nummer unserer Zeitschrift konzipierten, dachten wir an den lange gehegten und fortwährenden Wunsch nach Annäherung beider Völker, der österreichischen Mehrheit und der slowenischen Minderheit. Diese Annäherung wurde gerade damals, zur Zeit des Befreiungskampfes, am unmittelbarsten geschaffen.

Obwohl die Zeit des Krieges grausam war, war sie doch auch eine Zeit, in der sich die guten Menschen der ganzen Welt nahe waren, näher als je zuvor.

Das Versprechen, ewigen Frieden und immerwährende Freiheit zu bewahren, wäre nicht schwer einzulösen, wenn alle betroffen an jene Zeit denken, sie richtig erkennen und einschätzen würden. Dann würden sie aus dem Wissen über die Vergangenheit dafür Kraft schöpfen.

Wir hoffen, das Vestnik koroških partizanov mit seinen bescheidenen Möglichkeiten zu dieser Erkenntnis beiträgt.

Ojga Kastelic Marjetka
Vorsitzende des Reaktionsausschusses
des Vestnik koroških partizanov

GELEITWORT

Ir. der für das zukünftige Schicksal Österreichs entscheidenden Moskauer Deklaration vom 1. November 1943 hatten die alliierten Mächte sich nur die Wiederherstellung eines freien, demokratischen Österreich zu ihrem Kriegsziel erklärt, sondern auch einen eigenen Beitrag Österreichs zu seiner Befreiung gefordert. Auf diesen eigenen Beitrag sollte bei der endgültigen Regelung der Österreichfrage nach Kriegsende Bedacht genommen werden. Damit war ein untrennbarer Zusammenhang des österreichischen Widerstandes mit dem Wiedererstehen Österreichs hergestellt.

Während Österreicher als Soldaten und Offiziere der Hitlerwehrmacht für die verbrecherische Sache Hitlerdeutschlands, gegen die Alliierten und letztlich gegen ihr eigenes Vaterland kämpften, handelten die Widerstandskämpfer und Partisanen im höchsten staatspolitischen Interesse Österreichs. Ihr Wirken war die Voraussetzung für die Wiederrichtung der Republik Österreich und für die Erlangung der vollen Freiheit durch den Staatsvertrag 1955. Nicht zuletzt dadurch konnte die Klausel, daß Österreich eine Mitschuld an dem von Hitlerdeutschland geführten Angriffskrieg trug, aus dem Staatsvertrag entfernt werden.

Das Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes sieht im Nachweis des "eigenen Beitrags" Österreichs zu seiner Befreiung (durch Sammlung von Materialien und wissenschaftliche Forschung) seine Hauptaufgabe, und ich selbst beschäftige mich nun schon fast zwei Jahrzehnte mit der Erforschung des österreichischen Widerstandes. Aufgrund dieser meiner wissenschaftlichen Arbeit kann ich feststellen, daß der antifaschistische Widerstand der slowenischen Volksgruppe in Kärnten der effektivste und militärisch bedeutsamste Widerstand auf österreichischem Boden war. Hier war im Grunde das einzige Partisanenkampfgebiet von Bedeutung; hier wurden nicht unbeträchtliche militärische Einheiten Hitlerdeutschlands gebunden; hier gelangen den slowenischen Partisanen militärische Erfolge; hier war der Widerstand

am stärksten von der (slowenischen) Bevölkerung getragen. Die slowenischen Partisanen verkörperten das klassische Prinzip des Guerillakampfes, daß sich der Partisan in der Bevölkerung wie ein Fisch im Wasser bewegen sollte (Mao Tse-tung).

Die heutigen Feinde der Kärntner Slowenen werfen den slowenischen Partisanen vor, nicht für die Freiheit Österreichs, sondern für ein kommunistisches Slowenien gekämpft zu haben. Eine solche Sichtweise übersieht, daß es die Nationalsozialisten waren, welche die Karawankengrenze aufgehoben, die Slowenen in Kärnten recht - und heimatlos gemacht und zum Kampf ums nackte Überleben als Volksgruppe gezwungen haben. Ein solcher Standpunkt negiert auch die Tatsache, daß die Partisanen Marschall Titos integrierender Bestandteil der Anti-Hitler-Koalition waren, die das nationalsozialistische Deutschland militärisch niedergeworfen und damit die Voraussetzung für die Wiederherstellung Österreichs geschaffen hat. Ich kann nicht beurteilen, ob alle Kämpfer in den Reihen der slowenischen Partisanen in Kärnten das gleiche Kampfziel eines kommunistischen Slowenien gehabt haben. Doch selbst wenn es so gewesen sein sollte, wird damit der opferreiche Beitrag der Kärntner Slowenen zur Niederringung des deutschen Faschismus in keiner Weise in Zweifel gezogen. Wie immer die politisch-territorialen Vorstellungen ausgesehen haben mögen, die slowenischen Partisanen kämpften auf der historisch richtigen Seite, auf jener, der Österreich seine Existenz und Freiheit verdankt. Selbst wenn es nach 1945 zur Abtrennung des slowenisch besiedelten Teiles Südkärntens von Österreich gekommen wäre, so wäre - zumindest von meinem politischen Standpunkt aus ein demokratisches Österreich ohne Südkärnten einem einheitlichen Kärnten als Bestandteil eines nationalsozialistischen Duetschland vorzuziehen.

Für Österreich war aber nicht nur der Partisanenkampf auf Kärntner Boden von Bedeutung, sondern auch die Zusammenarbeit zwischen österreichischen und jugoslawischen Antifaschisten, wie sie in dieser Sondernummer in mehreren Beiträgen dargestellt wird. Insbesondere die Bildung der österreichischen Freiheitsbataillone im Rahmen der jugoslawischen Volksbefreiungsarmee war von nicht zu unterschätzender politischer Bedeutung. Mag auch die militärische Leistung der Bataillone angesichts der grossen, opferreichen Kämpfe der Völker Jugoslawiens nur eine geringe gewesen sein, so waren die österreichischen Bataillone auf jugoslawischem Gebiet die einzigen militärischen Formationen Österreichs an der Seite der Anti-Hitler-Koalition. Sie verkörperten das andere, das demokratische, das antifaschistische Österreich, das schon im Februar 1934 ein Fanal zum bewaffneten Widerstand gegen den Faschismus in Europa gesetzt hatte, das einen bedeutenden Anteil am internationalen Kampf gegen den Franco-Faschismus 1936-1939 hatte und schliesslich auch seinen "eigenen Beitrag" im Kampf gegen den Hitler-faschismus leistete.

Es ist unangenehm, als Österreicher feststellen zu müssen, daß der mutige Einsatz im antifaschistischen Widerstand den Kärntner Slowenen nur wenig Dank und Anerkennung einbrachte. Wohl gab es 1945 gewisse Zugeständnisse an die slowenische Volksgruppe, ging die Republik Österreich im Staatsvertrag 1955 eindeutige

Verpflichtungen hinsichtlich des Minderheitenschutzes ein (Artikel 7), versuchte die Regierung Kreisky eine grosszügige Lösung der Ortstafelfrage. Aber gerade letzteres - der gewalttätige Ortstafelsturm 1972 und seine katastrophalen politischen Konsequenzen - zeigt am deutlichsten das den Nationalsozialismus überdauernde, heute noch existierende minderheitenfeindliche Klima in Kärnten auf. Es ist unverständlich, daß eine Landes-tradition zwar den Abwehrkampf (im Sinne einer ständigen Manipulation gegen die Minderheit) hochhält, jedoch in keiner Weise das Andenken des österreichischen Freiheitskampfes mit seiner starken slowenischen Komponente pflegt.

Umso wichtiger ist die wissenschaftliche Aufarbeitung des antifaschistischen Widerstandes. Ich muss hier zugeben, dass das Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes bei seiner bundesländerweiten Dokumentation des Widerstandes sich Kärnten als letztes vorgenommen hat - nicht deswegen, weil hier der Widerstand am unbedeutendsten war, im Gegenteil, sondern weil wir aus pragmatischen Überlegungen mit jenen Bundesländern begonnen haben, wo sich die geringsten Widerstände gegen eine solche Arbeit aufboten. Wenn wir auch unser eigenes Vorhaben zurückgestellt haben, so begrüßen und unterstützen wir alle Initiativen in Kärnten selbst, wie sie insbesondere vom Slowenischen wissenschaftlichen Institut in Klagenfurt ausgehen. Die Herausgabe der vorliegenden Sondernummer des Vestnik Koroških partizanov ist ein wichtiger Schritt zur Aufarbeitung eines bislang stark vernachlässigten Gebietes Kärntner- und österreichischer Zeitgeschichte.

Ich wünsche diesem Vorhaben namens des Dokumentationsarchivs des österreichischen Widerstandes viel Erfolg.

Dr. Wolfgang Neugebauer,
Wissenschaftlicher Leiter des
Dokumentationsarchives des ös-
terreichischen Widerstandes in
Wien

V moskovski deklaraciji, v za avstrijsko usodo odločilni listini, ki so jo podpisale zavezniške sile 1. novembra 1943, se le-te niso zedinile samo za obnovo svobodne, demokratične Avstrije, temveč so zahtevale tudi lasten doprinos Avstrije k njeni osvoboditvi. Ta lastni prispevek da bodo upoštevale po vojni, ko bodo dokončno reševale avstrijsko vprašanje. S tem so zagotovile neločljivo povezavo med avstrijskim odporom in obnovo Avstrije.

Medtem ko so se borili Avstrijci kot vojaki in oficirji hitlerjanske vojske za zločinske namere Hitlerjeve Nemčije, proti zavezniškim silam in seveda tudi proti lastni domovini, so zastopali odporniki in partizani najvišje državno-politične interese Avstrije. Njihovo delovanje je bilo predpogoj za obnovo republike Avstrije in za dosego popolne svobode, ki je zajamčena v državni pogodbi iz leta 1955. Tudi zaradi tega je uspelo odstraniti iz državne pogodbe formulacijo, da bi bila Avstrija sokriva napadalne vojne, ki jo je vodila Hitlerjeva Nemčija.

Dokumentacijski arhiv avstrijskega upora vidi prav v dokazovanju "lastnega prispevka" Avstrije k osvoboditvi glavni cilj svojega delovanja, jaz sam pa se že skoraj dvajset let ukvarjam z raziskovanjem avstrijskega odpora. Po tem temeljitem raziskovanju sem ugotovil, da je bil antifašistični odpor slovenske narodne skupnosti na Koroškem najbolj efektiven in vojaško najpomembnejši odpor na avstrijskih tleh. Tu je bilo pravzaprav edino pomembno partizansko bojno področje; tu so vezali znatne vojaške enote Hitlerjeve Nemčije; tu so dosegli slovenski partizani vojaške uspehe; nosilec odpora je bilo v največji meri slovensko prebivalstvo. Slovenski partizani so posebej klasični princip gverilske vojne, ki pravi, da se mora gibati partizan med ljudstvom kakor riba v vodi (Mao Tse-Tung).

Današnji sovražniki koroških Slovencev očitajo slovenskim parti-

zanom, da se niso borili za svobodo Avstrije, temveč za komunistično Slovenijo. Pri tem spregledajo, da so bili nacionalsocialisti tisti, ki so odpravili mejo na Karavankah, ki so odvezli Slovence na Koroškem praviče in domovino ter jih prisilili, da so se borili za golo preživetje kot narodna skupina. Tako stališče negira tudi dejstvo, da so bili partizani maršala Tita integrirajoči sestavni del protihitlerjanske koalicije, katera je vojaško premagala nacionalsocialistično Nemčijo in tako ustvarila predpogoje za obnovo Avstrije. Ne morem ocenjevati, ali so imeli vsi borci v vrstah slovenskih partizanov na Koroškem isti bojni cilj, komunistično Slovenijo. Toda tudi če je bilo tako, nikakor ne more biti sporen mnogoštevilni, krvavi doprinos koroških Slovencev v boju za zmago nad nemškim fašizmom. Kakršnekoli so bile politično-teritorialne predstave, slovenski partizani so se borili na zgodovinsko pravilni strani, na tisti, ki se ji Avstrija lahko zahvali, da obstaja in da je svobodna. In če bi po prišlo po letu 1945 do odcepitve s Slovenci naseljenega dela južne Koroške od Avstrije, bi prednjačila vsaj po mojem političnem mnenju - demokratična Avstrija brez južne Koroške pred nedeljeno Koroško v sklopu nacionalsocialistične Nemčije.

Za Avstrijo pa ni imel pomena le partizanski boj na koroških tleh, temveč tudi sodelovanje med avstrijskimi in jugoslovanskimi antifašisti, ki je predstavljeno v tej posebni številki. Predvsem ustanovitev avstrijskih osvobodilnih bataljonov v okviru jugoslovanske NOV je imela ogromen političen pomen. Čeprav so bili vojaški dosežki teh bataljonov v primerjavi z mogočnimi, požrtvovalnimi boji jugoslovanskih narodov morda le skromni, so bili avstrijski bataljoni na jugoslovanskem področju edine vojaške formacije Avstrije na strani protihitlerjanske koalicije. Poosebljali so drugo, demokratično, antifašistično Avstrijo, ki je februarja 1934 nakazala prvi oboroženi odpor proti fašizmu v Evropi, ki je doprinesla pomemben delež v mednarodnem boju proti Francovemu fašizmu 1936-1939, ki je končno prispevala tudi "svoj delež" v boju proti Hitlerjevemu fašizmu.

Neprijetno je, ko moraš kot Avstrijec ugotoviti, da se hrabri antifašistični odpor koroških Slovencev komaj priznava, kaj šele da bi se jim zahvalili. Sicer so slovenski narodni skupini leta 1945 nekaj stvari priznali, republika Avstrija je leta 1955 v državni pogodbi prevzela jasna določila glede manjšinske zaščite (člen 7), vlada pod vodstvom Kreiskyga je poskušala velikopotezno rešiti vprašanje krajevnih napisov. Toda predvsem zadnje - nasilni pohod na krajevne napise leta 1972 in njegove katastrofalne politične posledice - najbolj jasno dokazuje, da je manjšini sovražna klima na Koroškem ostala še po zlomu nacionalsocializma. Nikakor ni razumljivo, da neka deželna tradicija "abwehrkampf" (v smislu stalne manipulacije proti manjšini) povečuje, nikakor pa ne neguje spomina na avstrijski svobodilni boj, ki je imel močne slovenske komponente.

Zato sta znanstvena raziskava in proučevanje antifašističnega odpora še kako važna. Moram priznati, da smo v Dokumentacijskem arhivu avstrijskega upora pri naši, po zveznih deželah razdeljeni dokumentaciji odpora, uvrstili Koroško na zadnjem mestu - ne

zaradi tega, ker bi bil tam odpor najmanj pomemben, pač pa iz pragmatičnih vzrokov začeli smo v tistih zveznih deželah, kjer je bilo proti takemu delu najmanj odpora. Čeprav smo svoje lastne načrte postavili v ozadje, pozdravljamo in podpiramo vse iniciative na Koroškem, kakor jih iniciira Slovenski znanstveni inštitut. Izdaja te posebne številke Vestnika koroških partizanov je važen korak k proučevanju doslej hudo zanemarjenega področja koroške in avstrijske sodobne zgodovine.

V imenu Dokumentacijskega arhiva avstrijskega upora želim pri tem mnogo uspeha.

Wolfgang Neugebauer,
znanstveni vodja Dokumentacij-
skega arhiva avstrijskega od-
pora na Dunaju

Mile Pavlin

**PREDZGODOVINA „DIE PARTISANENGRUPPE
LEOBEN-DONAWITZ“**

V dogajanju pred njenim nastankom je odigral veliko vlogo Janko Kastelic, kasnejši partizan Kos, ob koncu vojne politični komisar nemškega bataljona Koroškega odreda. Toda kako se je znašel v Donawitzu?

Rojen je bil v Prezidu na Hrvaškem, očeta je izgubil v prvi svetovni vojni. Leta 1919 se je mati poročila, mož je bil rudar v kočevskem premogovniku, zato se je družina naselila v Željnah pri Kočevju. Leta 1927 je Jankov oče umrl, mati je ostala sama s petimi otroki. Zato je Janko moral v tovarno, star komaj 14 let. Leta 1935 je bil zaradi sodelovanja v stavki odpuščen, dve leti je bil brez dela, nato pa so ga sprejeli v isto tovarno, kjer je delal pred stavko. Leta 1940 se je že kot izučeni strojnik odselil v Novo mesto, kjer je dobil službo v tekstilni tovarni, tam se je tudi včlanil v Zvezo komunistične mladine Jugoslavije (SKOJ). Marca 1941 so ga skupaj z več tovariši zaprli, v zaporu so ostali do nemškega vkorakanja v Novo mesto. Po prizadevanju KP jih je sodnik vse izpustil na lastno pest dve uri potem, ko so v mesto vdrla Nemci.

Domov na Mlako pri Kočevju, kjer je tedaj živela njegova mati, si ni upal. Bal se je sosedov, kočevskih Nemcev, ki so ga imeli na piki zaradi njegovega nasprotovanja nacizmu. V Novem mestu tudi ni maral ostati, zato sta z enim od tovarišev iz zapora, ki je bil doma v Celju, odšla na njegov dom. Toda tudi tam sta zaslutila nevarnost, zato sta se prijavila za delo v Nemčiji; poslali so ju v železarno Donawitz pri Leobnu. Julija 1941 je Kasteličev tovariš dobil dopust, odpeljal se je v Celje, da bi dobil zvezo s KP in se nato vrnil še po Kastelica. Toda nazaj ga ni bilo, odšel je k partizanom in naslednje leto padel.

Zdaj se je Kastelic na svojo roko skušal vrniti v domovino, pobegnil je z dela in odpotoval proti italijansko-nemški razmejnitveni črti južno od Save. Toda blizu Sevnice so ga orožniki prijeli, pobeg z dela je bil po nacističnih predpisih kazniv, zato so ga pos-

lali v neko tirolsko taborišče na prisilno delo. Poleti 1942 mu je uspelo doseči izpust, spet je lahko delal v železarni v Donawitzu.

Postopoma mu je tam uspelo navezati pristnejše odnose z nekaterimi sodelavci, med njimi z rojakoma Štefanom Podbevškom iz Guštajna (zdaj Ravne) in Edijem Meznerjem, prav tako koroškim Slovincem. Spoprijateljil se je tudi z Avstrijcema Seppom Filzem in Antonom Wagnerjem. Seveda je moral biti zelo previden, saj so nacisti marsikoga z grožnjami in izsiljevanjem prisilili k ovađstvu. Vsekakor je Kastelico pri stikih z Avstrijci pomagalo znanje nemščine, ki si ga je pridobil kot otrok v občevanju s kočevskimi Nemci. Nazadnje je prišlo tako daleč, da so se začeli pogovarjati tudi o političnih zadevah. Kastelic je zvedel, da sta oba Avstrijca sovražnika nacizma prav tako kot on. Filz je bil nekoč celo član KP Avstrije in se je kot njen delegat 1935. udeležil 7. kongresa Kominterne v Moskvi, nacisti so ga po priključitvi Avstrije večkrat zaprli.

Naslednji, ki je v dogodkih odigral pomembno vlogo, je bil Štefan Trbovšek. Že junija 1941 so ga nacisti zaprli skupaj z očetom. Štefana so iz Begunj kmalu poslali v delovno taborišče Seeboden, kasneje pa sploh izpustili, le delati je moral v Donawitzu. Očeta pa so poslali v Mauthausen, kjer je umrl.

Štefanova sestra Zinka je večkrat prišla obiskat brata v taborišče, kasneje pa v Leoben. Zaposlena je bila kot uradnica v železarni v Guštajnu, kjer je tudi živila. Na enem od obiskov jo je Štefan predstavil Kastelico, omenila je, da ima zveze z OF na Jesenicah. Z njo se je dogovoril, da bo odnesla na Jesenice, kot pomoč partizanom, kar bodo zbrali skupaj z avstrijskimi tovariši. Kmalu je Zinka Trbovšek res spravila na Jesenice več kovčkov zdravil in precejšnjo vsoto denarja. Decembra 1942 pa je z njeno pomočjo tja pripotoval neki fant, ki bi sicer moral v nemško vojsko. Njegovi starši so bili Slovenci, toda "s trebuhom za kruhom" so odšli na tuje in se naselili v Leobnu ali okolici, zato je fant znal le nekaj slovenskih besed. Med aktivisti je zaradi tega povzročil precejšnji preplah, ker so mislili, da je provokator. Poslali so ga k partizanom, po nekaterih podatkih je kot partizanski oficir padel leta 1945 na Primorskem. Žal sta njegovo ime in priimek ostala neznana.

Zadnje dni januarja 1943 je dokončno odšel na Koroško zasekretarja rajonskega komiteja KPS Matija Verdnik-Tomaž pred tem politični komisar Gorenjskega odreda. Po prihodu se je takoj povezal s svojimi prejšnjimi sodelavci, hkrati pa je skušal najti še nove. Med drugimi mu je tedaj Ivan Čero-Franc, ki je živel v Svečah in je bil že za časa prvega Verdnikovega delovanja na Koroškem eden njegovih najpomembnejših zvez, povedal za Stanka Zupana.

Tudi Zupan je odigral pomembno vlogo pri navezovanju stikov med Verdnikom in bodočimi organizatorji partizanske skupine Leoben-Donawitz, zato je potrebno povedati, kako se je, Jeseničan, znašel v Celovcu, kjer sicer ni bil na prisilnem delu, vendar brez dovoljenja ni smel iz mesta.

Do aretacije avgusta 1941 je bil Zupan kot izučen trgovski pomočnik zaposlen v delavskem konzumu jeseniške železarne, že junija ali julija se je povezal z OF. Po napadu na jeseniško partizansko četo, 1. avgusta 1941, so vojaki v taborišču našli neke papirje, na katerih je bilo Zupanovo ime; tudi za zaplenjena živila so ugotovili, da izvirajo iz delavskega konzuma. Zato je gestapo aretirali štiri tam zaposlene trgovske pomočnike; med njimi Zupana. Toda vsi so se tako dobro zagovarjali, da jim ničesar niso mogli dokazati. Vendar je moral Zupan v delovno taborišče Krieseldorf pri Spittal, od tam pa v Kraut. Spomladi ali poleti 1942 mu je s posredovanjem brata Mirka uspelo najti zaposlitev pri trgovcu Ravniku v Celovcu.

Že v Begunjah je Zupan spoznal Štefana Trbovška, kasneje sta bila skupaj v taborišču. Zanj je povedal Verdniku, ki je od OF z Jesenic zvedel tudi za njegovo sestro in njena pota. Zdaj je stekla med Donawitzom in Verdnikom skoraj redna zveza, od tam je prejel marsikaj, kar je potreboval.

Marca 1943 je gestapo na Jesenicah in v okolici pozaprl precejšnje število sodelavcev OF, med njimi tudi nekaj takšnih, ki so imeli zveze z Verdnikom na Koroškem ali pa so vedeli, kdo jih vzdržuje. Verjetno je kdo izmed njih zaradi mučenja ali strahu povedal gestapovcem tudi za Stanka Zupana in njegovo dejavnost, vendar so ga nacisti zaenkrat še pustili na prostosti, seveda, da ga opazovali in ugotovili, s kom je povezan. V tistem času je prišel brez dovoljenja na Jesenice in je bratu zaupal, da ga opazujejo, in da bo zato šel k partizanom. Vrnil se je v Celovec, od tam pa je odšel na zvezo z Verdnikom, toda zaradi nesporazuma se nista srečala, čeprav ga je Zupan čakal na dogovorjenem kraju kar tri dni. Vrnil se je v Celovec, kjer so ga aretirali.

V zaporu se je znašel tudi Štefan Trbovšek, ki so ga aretirali v Leobnu. Zdaj so se Kastelic, Edi Mezner, Sepp Filz in Anton Wagner ustrašili da bo gestapo odkril tudi njih, da Trbovšek ne bo vzdržal mučenja in bo povedal njihova imena. Zato so 4. aprila 1943 zapustili tovarno in se skrili v predmestju Leobna pri zanesljivih ljudeh. Sklenili so tudi nemudoma oditi na Gorenjsko in se tam pridružiti partizanom, saj so vedeli, da jih bodo nacisti v Leobnu ali okolici hitro našli.

Zavedali so se, da bi bila pot na Gorenjsko in iskanje zvez s partizani preveliko tveganje, če ne bi imeli zanesljivega vodnika. Edini, ki bi jih lahko spravil k partizanom, je bila Zinka Trbovšek, čeprav je bilo verjetno, da je nacisti zaradi brata zasledujejo. Kljub temu so tvegali in ji poslali brzojavko v Guštanj, naj jih naslednjega dne čaka pred železniško postajo v Celovcu. Tja so se odpeljali z vlakom, seveda niso sedeli skupaj; pretvarjali so se, da se ne poznajo.

+ Med zaslišanji je Zupan gestapovcem priznal, da je širil letake OF, zbiral za partizane obleko in denar in omogočil pobeg trem francoskim vojnim ujetnikom. Trgovec Ravnik mu je dajal živila za partizane, Štefan Trbovšek pa 700 mark. Po aretaciji je gestapo pošiljal Zupana iz zapora v zapor, nazadnje pa ga

Trbovškova je brzojavko prejela, opazovali je niso, zato se je odpeljala v Celovec ter počakala Kastelica in njegove tovariše. Obljubila jim je pomoč in povedala, da se bodo odpeljali na Jesenice, od tam pa odšli peš na Blejsko Dobravo, kjer jih bo prepusnila zanesljivim ljudem, ki jih bodo spravili k partizanom. Iz Celovca na Jesenice so se pripeljali prav tako kot do Celovca. Na Jesenicah je Trbovškova prelomila svoj prstan, polovico ga je dala Kastelicu, drugo polovico pa obdržala, da bi jo izročila Mari in Rudiju Alešu kot razpoznavni znak, če bi se morali raziti. Toda vse je šlo po sreči, četvorica je našla stanovanje zakoncev Aleš⁺. Tja jih je ponoči prišel iskat kurir 2. bataljona Gorenjskega odreda Lado Kersnik-Fifi in jih 6. aprila pripeljal na Pokljuko v partizansko taborišče.

Nekaj časa so ostali v bataljonu, potem pa sta Wagner in Filz morala na pokrajinski komite KP Slovenije za Gorenjsko. Po eni strani sta bila kot avstrijska protinacista preveč dragocena, da bi ju izpostavljali vsakdanjim nevarnostim partizanskega življenja, po drugi pa komite verjetno ni bil trdno prepričan, da ne gre za gestapovsko ukano in je zato hotel slišati stvari iz prve roke in se sam prepričati, kaj je res in kaj ni. Seveda pa so ga tudi zanimale razmere na Koroškem in v Avstriji nasploh.

Pokrajinski komite KP Slovenije za Gorenjsko se je takrat zadrževal v porečju Selške in Poljanske Sore, kjer je bilo tiste čase na Gorenjskem najbolj varno. Zato sta tja potovala oba Avstrijca v spremstvu kurirjev čez Savo Bohinjko in prek Jelovice. Na komiteju sta se zadržala več tednov, nekako do konca maja ali začetka junija. S člani sta se ves čas pogovarjala o razmerah v okolici Leobna in drugje po Avstriji, obenem pa se seznanjala z izkušnjami gorenjskih partizanov in aktivistov. Nazadnje sta sprejela predlog, da se vrneta v domače kraje in tam organizirata odporniško gibanje, ker bosta tako najbolj koristila skupni stvari.

Po kurirski zvezi sta prišla v dolino Završnice, nato pa ju je kurir koroškega rajona Ivan Vovk-Tomo (kasneje Živan) prek Stola odpeljal k Verdniku, ki je tedaj taboril pod šototom tik pod Mačenskim vrhom. Pri Verdniku sta se zadržala dlje časa in se seznanila z njegovim načinom delovanja, poleg tega pa je bilo potrebno ugotoviti, kaj se je zgodilo v Leobnu in ali je pot tja zanju sploh mogoča. Med drugim je Verdnik prek svojih zvez zvedel, da so medtem gestapovci izpustili Štefana Trbovška, zasli-

ga je 5. sehat višjega deželnega sodišča iz Gradca v Celovcu 26. januarja 1945 obsodil na smrt. Usmrtili so ga nekje v okolici Gradca aprila 1945.

+ Kmalu potem ko so prišli Kastelic in tovariši k partizanom, so gestapovci prišli dejavnosti zakoncev Aleš na sled. Eden izmed njenih sodelavcev ni vzdržal mučenja in je spregovoril ... Rudija Aleša so aretirali in ga 7. julija 1943 z devetnajstimi sotrpini ustrelili v Begunjah. Ženi Mari pa je uspelo uiti in se je pridružila partizanom.

ševali pa so ga zaradi nekaih zastarelih zadev v Guštajnu.⁺

Zdaj sta oba Avstrijca lahko odpotovala. Prvi je odšel Wagner, ki je pri partizanih dobil ilegalno ime Tič, nekaj kasneje, verjetno šele konec junija, pa tudi Filz. Ta si je izbral partizansko ime Još(Josch). Srečno sta prispela na cilj in se takoj lotila dela.

Kasnejši dogodki so pokazali, da sta koristno uporabljala izkušnje pridobljene med sicer kratkotrajnim partizanjenjem na Gorenjskem in vse, kar so jima tamkaj pokazali ali povedali. Še nadalje sta vzdrževala zveze, sprva z gorenjskimi in štajerskimi, kasneje pa s koroškimi partizani.

V okolici Leobna je nastala najmočnejša partizanska skupina na vsem ozemlju Avstrije, razen spodnjega dela Koroške. O njenem delovanju je Max Muchitsch napisal knjigo "Die Partisanengruppe Leoben-Donawitz", ki je izšla leta 1966 na Dunaju pri založbi "Europa Verlag".

+ Štefan Trbovšek je bil izpuščen zaradi pomanjkanja dokazov, toda na začetku 1944 so ga znova zaprli, bil je obsojen na smrt. Med prevozom je skočil iz drvečega avtomobila in se rešil. Padel je kot pomočnik komisarja 2. bataljona Koroškega odreda 6. maja 1945 pri Borovljah, ubili so ga esesovci, ko se je šel z njimi pogajati o vdaji.

Mile Pavlin

**DIE VORGESCHICHTE DER PARTISANENGRUPPE
LEOBEN-DONAWITZ**

In den Ereignissen vor ihrer Gründung spielte Janko Kastelic, der spätere Partisan Kos, eine wichtige Rolle. Kastelic war gegen Kriegsende auch politischer Kommissar des deutschen Bataillons der Kärntner Einheit. Doch wie kam er nach Donawitz?

Geboren wurde er in Prezid in Kroatien, sein Vater fiel im ersten Weltkrieg. 1919 heiratete seine Mutter, ihr Mann war Knappen im Bergwerk von Kočevje, deshalb siedelte sich die Familie in Željne bei Kočevje an. 1927 starb Jankos Stiefvater, die Mutter blieb mit fünf Kindern zurück. Deshalb musste Janko, kaum 14-jährig, in die Fabrik arbeiten gehen. 1935 wurde er wegen Beteiligung am Streik entlassen, war zwei Jahre arbeitslos, wurde dann aber doch wieder in denselben Betrieb aufgenommen. 1940 zog er als schon ausgebildeter Maschinenmeister nach Novo mesto, wo er in der Textilfabrik Arbeit bekam. Dort wurde er auch Mitglied des Verbandes kommunistischer Jugend Jugoslawiens (SKOJ). 1941 wurde er gemeinsam mit mehreren Genossen verhaftet, und blieb bis zum Einmarsch Hitlers in Novo mesto gefangen. Über Bemühungen der KP entliess sie der Richter auf eigene Faust zwei Stunden nach dem Einfall der Deutschen.

Nach Mlaka bei Kočevje, wo seine Mutter lebte, getraute er sich nicht. Er hatte Angst vor den Nachbarn, vor den Deutschen aus Kočevje, welche ihn nicht mochten, da er ein Gegner des Nazismus war. In Novo mesto wollte er auch nicht bleiben, deshalb ging er mit einem Haftgenossen mit - nach Celje. Doch auch dort fühlten sie sich nicht sicher, deshalb meldeten sie sich zur Arbeit in Deutschland: sie wurden in die Eisenfabrik Donawitz bei Leoben geschickt. Im Juli 1941 bekam sein Freund Urlaub, fuhr nach Celje zurück, um Verbindung mit der KP zu bekommen. Er wollte auch Kastelic noch holen kommen. Doch der Freund kehrte nicht mehr zurück: er ging zu den Partisanen und fiel im Jahr darauf.

Nun versuchte Kastelic auf eigene Faust in die Heimat zurück-zukehren. Er flüchtete von der Arbeit und reiste zur italienisch-deutschen Demarkationslinie südlich der Save. Doch in der Nähe von Sevnica wurde er von Gendarmen festgenommen. Die Flucht von der Arbeit wurde nach nazistischen Vorschriften bestraft, deshalb wurde er in ein Tiroler Lager zur Zwangsarbeit geschickt. Im Sommer 1942 konnte er die Freilassung durchsetzen, worauf er wieder in Donawitz zu arbeiten begann.

Allmählich konnte er dort mit einigen Mitarbeitern bessere Kontakte knüpfen, unter anderem mit den Landsleuten Stefan Podbevšek aus Gutenstein (heute Ravne) und Edi Mežner, der ebenfalls Kärntner Slowene war. Ausserdem wurde er auch mit den beiden Österreichern Sepp Filz und Anton Wagner gut bekannt. Freilich musste er aus verständlichen Gründen sehr vorsichtig sein, machten die Nazis doch mehrere Menschen mit Drohungen und Erpressungen zu Spionen und Informanten. Auf jeden Fall halfen Kastelic bei den Kontakten mit den Österreichern jene Deutschkenntnisse, die er als Kind im Umgang mit den Gottscheer Deutschen erworben hatte. Nach einiger Zeit begannen sie sich auch über politische Angelegenheiten zu unterhalten. Kastelic erfuhr, dass beide Österreicher genau so gegen den Nazismus waren, wie er selbst. Filz war auch Mitglied der KP Österreichs, hatte als ihr Delegierter am 7. Kongress der Komintern in Moskau teilgenommen, und war von den Nazis nach dem Anschluss Österreichs mehrmals eingesperrt worden.

Der nächste, der in den Ereignissen eine wichtige Rolle spielte, war Stefan Trbovšek. Schon im Juni 1941 wurden er und sein Vater von den Nazis eingesperrt. Stefan wurde aus Begunje zuerst ins Arbeitslager Seeboden geschickt, später aber wurde er sogar freigelassen. Er musste jedoch nach Donawitz arbeiten gehen. Sein Vater wurde nach Mauthausen geschickt, wo er starb.

Stefans Schwester Zinka kam den Bruder öfter besuchen: zuerst ins Lager, dann nach Leoben. Sie war Beamtin in der Eisenfabrik in Gutenstein. Dort lebte sie auch. Bei einem dieser Besuche stellte sie Stefan auch Kastelic vor. Sie erwähnte, dass sie Kontakte zur OF in Jesenice habe. Sie vereinbarten, daß sie nach Jesenice schaffen werde, was man in Donawitz gemeinsam mit den österreichischen Freunden als Hilfe für die Partisanen sammeln werde können. Bald darauf lieferte Zinka Trbovšek wirklich mehrere Koffer mit Arzneimitteln und eine beträchtliche Summe Geld nach Jesenice. Im Dezember 1942 brachte sie auch einen jungen Mann, der ansonsten in die deutsche Wehrmacht einberufen worden wäre, nach Jesenice. Seine Eltern waren Slowenen, doch, immer auf Arbeitssuche, gingen sie in die Welt und siedelten sich in Leoben an. Deshalb konnte der junge Mann nur wenig Slowenisch. Unter den Aktivisten löste er daher Unruhe aus, da sie dachten, er sie ein Provokateur. Sie schickten ihn zu den Partisanen, einigen Angaben zufolge starb er als Partisanenoffizier 1945 irgendwo im Kstengebiet. Leider blieben sein Name und sein Vorname unbekannt.

In den letzten Jänuertagen 1943 ging Matija Verdnik-Tomaž endgültig als Sekretär des Rayonkomitees der KPS nach Kärnten.

Vorher war er Politikommissar der Oberkrainer Einheit gewesen. Nach seiner Ankunft nahm er sofort die Kontakte zu seinen früheren Mitarbeitern wieder auf und bemühte sich um neue. Unter anderem er zahlte ihm Ivan Čero-Franc, der in Suetschach lebte und schon zur Zeit von Verdniks erster Tätigkeit in Kärnten eine seiner wichtigsten Verbindungen war, auch von Stanko Zupan.

Auch Zupan spielte eine wichtige Rolle, als es um die Herstellung von Verbindungen zwischen Verdnik und den künftigen Organisatoren der Partisanengruppe Leoben-Donawitz ging. Darum muss gesagt werden, wie er, aus Jesenice stammend, nach Klagenfurt kam, dort zwar keine Zwangsarbeit verrichten musste, jedoch ohne Erlaubnis keinen Schritt aus der Stadt machen durfte.

Bis zu seiner Verhaftung im August 1941 war Zupan als ausgelernerter Handelsgehilfe im Arbeiterkonsum der Eisenbahn in Jesenice beschäftigt, schon im Juni oder Juli kam er zur OF. Nach dem Überfall auf die Partisanengruppe von Jesenice am 1. August 1941 fanden die Soldaten im Lager auch Papiere, auf denen Zupans Name stand. Auch für die beschlagnahmten Lebensmittel konnte eruiert werden, dass sie aus dem Arbeiterkonsum stammten. Deshalb verhaftete die Gestapo vier der dort beschäftigten Handelsgehilfen: unter ihnen auch Zupan. Doch alle verteidigten sich so gut, dass ihnen nichts nachgewiesen werden konnte. Trotzdem wurde Zupan ins Arbeitslager Krieseldorf bei Spittal, und von dort nach Kraut geschickt. Im Frühjahr oder Sommer 1942 konnte er über Vermittlung seines Bruders Mirko eine Stelle beim Händler Ravnik in Klagenfurt finden.

Zupan lernte Stefan Trbovšek schon in Begunje kennen, später waren sie auch im Lager zusammen. Deswegen erfuhr Verdnik über Zupan auch von diesem, vom Ausschuss der OF in Jesenice, aber auch von Trbovšeks Schwester und von ihrer Tätigkeit. So wurde eine fast ständige Verbindung zwischen Donawitz und Verdnik hergestellt und Verdnik erhielt von da an aus Donawitz vieles, was er benötigte.

Im März 1943 verhaftete die Gestapo in Jesenice und Umgebung viele Mitarbeiter der OF, unter ihnen auch solche, die Verbindungen mit Verdnik hatten bzw. wussten, wer sie unterhielt. Wahrscheinlich verriet einer von ihnen unter Folter der Gestapo auch etwas über die Tätigkeit von Stanko Zupan. Doch die Nazisten ließen ihn vorerst noch auf freiem Fuss - freilich, um ihn zu beobachten und so festzustellen, mit wem er in Verbindung steht. Zu dieser Zeit kam er ohne Erlaubnis nach Jesenice und vertraute dem Bruder an, dass er beobachtet wird und darum zu den Partisanen gehen werde. Er kehrte nach Klagenfurt zurück, von dort ging er zum vereinbarten Treffpunkt mit Verdnik, doch wegen eines Missverständnisses kam das Treffen nicht zustande, und dies obwohl Zupan auf Verdnik ganze drei Tage lang wartete. Zupan kehrte nach Klagenfurt zurück, wo er verhaftet wurde.

+ Bei den Verhören gestand Zupan, dass er Flugblätter der OF verteilt, für Partisanen Kleider und Geld gesammelt, sowie drei französischen Kriegsgefangenen die Flucht ermöglicht habe. Der

Im Gefängnis landete auch Stefan Trbovšek, der in Leoben verhaftet worden war. So hatten jetzt Kastelic, Edi Mežner, Sepp Filz und Anton Wagner Angst, dass die Gestapo auch sie entdeckt haben könnte, oder dass Trbovšek die Folter nicht aushalten und auch von ihnen erzählen könnte. Deshalb verliessen sie am 4. April 1943 die Fabrik und versteckten sich bei verlässlichen Leuten im Vorort Leobens. Sie beschlossnen umgehendst nach Oberkrain zu gehen und sich dort den Partisanen anzuschliessen, wussten sie doch, dass sie von den Nazis in Leoben und Umgebung bald entdeckt werden würden.

Sie waren sich aber auch dessen bewusst, dass für sie der Weg nach Oberkrain und dort die Suche nach Verbindungen mit den Partisanen ohne verlässlichen Führer ein zu grosses Risiko darstellen. Der einzige Mensch, der sie zu den Partisanen bringen könnte, war Zinka Trbovšek, obwohl es gefährlich war, dass sie von den Nazisten wegen ihres Bruders beschattet wird. Trotzdem riskierten sie es und schickten ihr ein Telegramm nach Gutenstein, sie solle am nächsten Tag am Klagenfurter Bahnhof auf sie warten. Sie fuhren mit dem Zug nach Klagenfurt; freilich sassen sie nicht zusammen, sondern taten so, als würden sie sich nicht kennen.

Zinka Trbovšek hatte das Telegramm erhalten. Sie wurde auch nicht beobachtet, deshalb fuhr sie nach Klagenfurt und wartete dort auf Kastelic und seine Genossen. Sie versprach ihnen Hilfe und erklärte, dass sie sofort nach Jesenice fahren, und von dort zu Fuss nach Blejska Dobrava gehen werden. Dort würden sie bei verlässlichen Leuten bleiben, die sie dann zu den Partisanen bringen würden. Von Klagenfurt nach Jesenice kamen sie genau so wie bis Klagenfurt. In Jesenice zerbrach Zinka Trbovšek dann ihren Ring: eine Hälfte gab sie Kastelic, die zweite behielt sie, um sie Mara und Rudi Aleš als Erkennungszeichen zu geben, wenn sich die Gruppe trennen müsste. Doch alles verlief glücklich, die vier Genossen fanden die Wohnung des Ehepaares Aleš. + Dort holte sie in der Nacht der Kurier des 2. Bataillons der Oberkrainer Einheit Lado Kersnik-Fifi, ab und brachte sie am 6. April wach na Pokljuka ins Partisanenlager.

Einige Zeit blieben sie im Bataillon, dann aber mussten Wagner und Filz zum Gebietskomitee der KP Sloweniens für Oberkrain. Einerseits waren sie als österreichische Antinazisten zu wertvoll, um sie den tagtäglichen Gefahren des Partisanenlebens auszusetzen, andererseits aber war das Komitee wahrscheinlich auch nicht ganz fest davon überzeugt, dass es sich nicht um eine

Händler Ravnik gab ihm Lebensmittel für die Partisanen, und Stefan Trbovšek 700 Mark. Nach seiner Verhaftung schickte die Gestapo Zupan von einem Gefängnis zum anderen, letztlich aber wurde er vom 5. Senat des Oberlandesgerichtes Graz in Klagenfurt am 26.1.1945 zum Tode verurteilt. Das Urteil wurde im April 1945 irgendwo in der Umgebung von Graz vollzogen.

+ Bald nachdem Kastelic und die Genossen zu den Partisanen gestossen waren, kam die Gestapo der Tätigkeit des Ehepaares

List der Gestapo handelt kannte und wollte daher wohl die Sachen aus ersten Hand erfahren, sich also überzeugen, was wahr ist und was nicht. Freilich war das Komitee aber auch an der Situation in Kärnten und in Österreich überhaupt interessiert.

Das Gebietskomitee der KP Sloweniens für Oberkrain hatte damals seinen Sitz im Gebiet von Selška un Poljanska Sora aufgeschlagen, denn in diesem Gebiet war es damals am sichersten. Deshalb reisten die beiden Österreicher begleitet von Kurieren, über die Sava Bohinjka und über Jelovica. Beim Komitee blieben sie einige Wochen, so cirka bis Ende Mai/Anfang Juni. Mit Mitgliedern des Komitees erörterten sie immer wieder die Verhältnisse in der Umgebung Leobens und im übrigen Österreich, gleichzeitig aber wurden sie auch mit den Erfahrungen der oberkrainer Partisanen und Aktivisten bekanntgemacht. Zuletzt akzeptierten sie den Vorschlag, wieder in die heimische Umgebung zurückzukehren und dort die Widerstandsbewegung zu organisieren - damit leisteten sie den grössten Beitrag zur gemeinsamen Sache.

Über Kurierverbindungen gelangten sie ins Tal der Završnica, von dort begleitete sie der Kurier des Kärntner Rayons, Ivan Vovk-Tomo (später Živan), über den Hochstuhl zu Verdnik, welcher damals unter Macenski vrh ein Zeltlager aufgeschlagen hatte. Bei Verdnik blieben sie einige Zeit und machten sich mit Verdniks Arbeitsweise vertraut. Ausserdem mussten sie freilich auch feststellen, was in Leoben geschehen und ob die Rückkehr überhaupt möglich war. Über seine Verbindungen erfuhr Verdnik unter anderem, dass Stefan Trbovšek wieder freigelassen worden war, jedoch noch immer wegen einiger verjährter Sachen in Gutenstein verhört wurde. +

Jetzt konnten beide Österreicher abreisen. Zuerst ging Wagner, der bei den Partisanen den illegalen Namen Tič bekommen hatte, etwas später, wahrscheinlich erst Ende Juni, folgte ihm Filz, der sich bei den Partisanen den Namen Još (Josch) zulegt hatte. Beide erreichten das Ziel und fingen sofort mit der Arbeit an.

Die späteren Ereignisse zeigten, dass sie die Erfahrungen, welche sie in der kurzen Zeit ihres Partisanenlebens in Oberkrain gewacht hatten, sehr nützlich einsetzten. Sie hielten auch weiterhin die Verbindungen aufrecht: zuerst mit den oberkrainischen und steirischen, später mit den Kärntner Partisanen.

Aleš auf die Spur. Einer ihrer Mitarbeiter ertrug die Folter nicht und sprach... Rudi Aleš wurde verhaftet und am 7. Juli 1943 gemeinsam mit 19 Leidensgenossen in Begunje erschossen. Die Frau, Mara, konnte flüchten. Sie schloss sich den Partisanen an.

+ Stefan Trbovšek wurde wegen Mangels an Beweisen enthaftet, doch Anfang 1944 wurde er neuerlich arretiert und zum Tode verurteilt. Während der Überführung sprang er vom rasenden Auto und konnte sich retten. Er fiel als stellvertretender Kommissar im 2. Bataillon der Kärntner Einheit am 6. Mai 1945 bei Ferlach: Er wurde von SS-Lern erschlagen, als er mit ihnen über ihre Kapitulation verhandeln wollte.

In der Umgebung von Leoben etnstand die mit Ausnahme von Unterkärnten stärkste Partisanengruppe in Österreich. Über ihre Tätigkeit schrieb Max Muchitsch das Buch "Die Partisanengruppe Leoben-Donawitz", das 1966 in Wien beim Europa-Verlag erschien.

Franc Burda

VON DER DONAU ZUR DRAU UND ZURÜCK...

... könnte man die Schilderung der Tätigkeit von österreichischen Widerstandsgruppen betiteln, die während der nationalsozialistischen Fremdherrschaft in Österreich die Zusammenarbeit mit der Partisanenbewegung südlich der Drau suchten, obwohl sich das Zentrum ihrer Tätigkeit weitab von den Kampfgebieten der Partisanen befand.

Darüber einen kurzen Beitrag zu schreiben, bereitet beträchtliche Schwierigkeiten. Allein die Veröffentlichung authentischer Dokumente dazu würde mehr Raum erfordern, als mir zur Verfügung steht, ohne deshalb ein richtiges Bild der Ereignisse zu liefern. Ich muss mich daher darauf beschränken, jene Quellen zu nennen, die an weiteren Informationen interessierte Leser dazu einsehen können. Eine zweite Schwierigkeit erwächst aus dem Bestreben, Überschneidungen mit den Beiträgen anderer Autoren dieser Sondernummer zu vermeiden. Der Schwerpunkt meines Beitrages liegt daher auf der Schilderung von Vorgängen, die aus zwar vorhandenen, bisher jedoch kaum oder noch gar nicht veröffentlichten Dokumenten ersichtlich sind. Darüber hinaus möchte ich die Aufmerksamkeit auf Zusammenhänge lenken, die selbst heute - vierzig Jahre nach Kriegsende - noch kaum erforscht sind. Dabei bin ich mir des Umstandes bewusst, mich auch auf Indizien zu stützen, die erst eine weitere Erforschung entweder widerlegen oder zur gesicherten Tatsache erheben kann. Sollten die von mir erwähnten Indizien Zeithistorikern einen Denkanstoß liefern, ihre Forschung in diese Richtung zu lenken, hat mein kleiner Beitrag seinen Zweck erreicht.

Interessierten Lesern sollen zur weiteren Information die von mir benutzten Quellen genannt werden. Selbst immer wieder verärgert, wenn ich in einem Buch dauernd vom Text zu den Anmerkungen und wieder zurück blättern muss, füge ich die Quellenhinweise gleich nach dem Text in Klammern ein, wobei ich mich gewisser Abkürzungen bediene. So bedeutet z.B. (8478) die Nummer eines

im "Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes" aufliegenden Dokuments; (Interv.172) bezieht sich auf ein unter dieser Nummer ebenfalls dort vorhandenes Interview, wie sie im Rahmen des wissenschaftlichen Projekts "Erzählte Geschichte" derzeit laufend von Historikern gemacht werden. Darüber hinaus beziehe ich mich auf zwei Bücher als Sekundär-quellen u.zw.: "Prušnik Karel, "Gamsen auf der Lawine", deutsche Ausgabe, Klagenfurt 1981, gekennzeichnet als (Prušnik S.usw.) und auf das Buch des sowjetischen Autors Brodsky "Die Lebenden kämpfen", deutsche Ausgabe Berlin-Ost 1968 (Brodsky S.usw.).

Jene Widerstandsgruppen von Österreichern, die den Kontakt und die Zusammenarbeit mit der "Slowenischen Befreiungsfront" herstellen konnten, entstanden erst Ende 1941 bzw. im Jahre 1942. Zum Verständnis ihrer Tätigkeit ist jedoch einiges zur Vorgeschichte ihres Wirkens vor auszuschicken.

Unterschiedlich in der weltanschaulichen oder parteipolitischen Ausrichtung, hatten die bis 1941 in Österreich tätigen Widerstandsgruppen eine Reihe von Gemeinsamkeiten. Erstens war fast allen von ihnen kein langes Leben beschieden. Die Gestapo konnte ihrer Tätigkeit meist rasch ein Ende setzen. Zweitens beschränkten sie sich zunächst fast alle darauf, ihre Mitglieder durch intensive Gruppenkontakte moralisch zu stärken, ihren Widerstandswillen wachzuhalten; sie übten Hilfe für Verfolgte und deren Angehörige und betrieben Agitation gegen den Nationalsozialismus, jedoch keine darüber hinausgehende Tätigkeit. Drittens kam es ausser kleinen Ansätzen kaum zur Bildung parteiübergreifender illegaler Organisationen. Die Scheuklappen der eigenen politischen Vergangenheit und das Zick-Zack der Weltpolitik bis 1941 waren zunächst ein zu grosses Hemmnis bei der Bildung überparteilicher Zusammenarbeit im Widerstand. In ihrer Haltung zu den Ausländern beschränkten sich viertens die Mitglieder des Widerstandes in Österreich anfangs fast ausschliesslich auf humanitäre Hilfeleistung. An die Formierung eines gemeinsamen Widerstandes der Österreicher und Ausländer wagte man sich noch kaum heran.

Auch der Untergang der Widerstandsorganisationen der ersten Zeit weist viele Parallelen auf. Fast alle gingen durch Konspirationsfehler, durch Prahlucht einzelner ihrer Mitglieder und ähnliches in die Fallen der Gestapo. Dabei fielen sie weniger der kriminalistischen Tüchtigkeit der Gestapo - diese gehört ins Reich der Legende - zum Opfer, als vielmehr der erschreckend hohen Denunziationswelle ihrer "lieben Mitbürger".

Es wäre jedoch falsch, die Tätigkeit der kurzlebigen Widerstandsgruppen des Anfangsstadiums als sinnlose Selbstaufopferung zu betrachten. Die Gruppe Gaiswinkler im Salzkammergut - Februar 1940 entstanden - konnte immerhin bis zum Kriegsende überleben, wenn auch um den Preis vorübergehende Inaktivität. Im Jahre 1944 konnte sie Kontakt zu den jugoslawischen Freiheitskämpfern aufnehmen und 1945 im Endkampf eine hervorragende Rolle spielen (1912). Vor allem aber ist es der Gestapo zwar gelungen, die Leitung der Widerstandsgruppe zu zerschlagen, doch niemals gelang es ihr, aller Mitarbeiter der Gruppen habhaft zu werden. Die unentdeckt Gebliebenen suchten neue

Kontakte, formierten sich zu neuen Organisationen. Auch Verhaftete vor allen aus dem bürgerlichen Lager kamen aus den KZ und Gefängnissen zurück und reiheten sich erneut in die Reihen des Widerstandes ein. Reifer geworden, hatten sie aus ihren Fehlern gelernt und wurden zum Kern neuer Widerstandsgruppen (2669, 8401.

"Aus der Asche unserer Toten" entstanden nun Organisationen, die eine neue Periode des österreichischen Widerstandes einleiteten. Für diese Periode ist kennzeichnend, dass die neuen Organisationen einen wesentlich höheren Organisationsgrad aufwiesen und in ihren Zielsetzungen weiter gingen als die Gruppen der Frühzeit des Widerstandes. Erstmals entstanden um die Jahreswende 1941/42 überparteiliche Widerstandsorganisationen. Erstmals beschränkten sich diese Gruppen nicht mehr auf antifaschistische Propaganda, sie suchten nach Möglichkeiten auch militärisch gegen Hitlerdeutschland aktiv zu werden, suchten verstärkt den Kontakt zu den gegen Deutschland kriegführenden Mächten, um ihre Tätigkeit mit den Alliierten zu koordinieren und einige von ihnen - von diesen soll hier vorwiegend berichtet werden - machten grosse Anstrengungen, in Zusammenarbeit mit den nach Österreich verschleppten Zwangsarbeitern und den Kriegsgefangenen aus allen Nationen internationale Widerstandsgruppen im Herzen von Österreich zu bilden. So ist es fast eine Selbstverständlichkeit, wenn nach einiger Zeit einige dieser Organisationen auch über feste und dauerhafte Kontakte zur "Slowenischen Befreiungsfront" und zu den im Grenzraum zwischen Österreich und Slowenien operierenden Partisanen verfügten.

Drei Widerstandsgruppen sind es vor allem, die neben den zahlreich existierende KP-Gruppen, das Profil des Widerstandes in den Jahren 1942 und 1943 bildeten. Da ist zuerst die Gruppe der katholischen Priesters DR. Heinrich Maier aus Wien-Gersthof zu nennen (94, 113, 265, 319, 1553, 1994, 4722). In der bisherigen Widerstandsliteratur oftmals fälschlicherweise als "konservative Gruppe" bezeichnet, war sie in Wahrheit eine überparteiliche Gruppe, in der in hervorragender und aufopferungsvoller Weise neben monarchistisch orientierten Katholiken, auch Sozialisten, Kommunisten und selbst vom Nationalsozialismus enttäuschte NSDAP-Mitglieder führend tätig waren. Noch nicht nachgewiesen sind - wofür jedoch eine ganze Reihe von Indizien spricht - enge Kontakte dieser Gruppe auch zu den beiden anderen Gruppen, die hier noch erwähnt werden. Ebenso sind frühe Kontakte zum jugoslawischen Widerstand, wenn auch nicht erwiesen, aufgrund verschiedener Indizien wahrscheinlich. Gesichert ist jedoch ein solcher Kontakt aus der letzten Phase des Krieges: Lange nachdem die Gestapo Anfang 1944 die Gruppe ihrer Führung berauben konnte, haben Mitarbeiter, die den Verhaftungen entgehen konnten, den Kontakt mit slowenischen Partisanen aufgenommen. Der Offizier der deutschen Wehrmacht Willibald Zechner, dessen Bruder bereits in der Partisaneneinheit Potočnik kämpfte, begab sich zu diesem, um Absprachen über ein gemeinsames Vorgehen in Endkampf gegen die deutsche Kriegsmaschine in Österreich zu treffen. Er wurde leider anschliessend von der Gestapo erwischt, konnte den Krieg und die deutsche Herrschaft aber überleben (6198, 6373).

Eine zweite bedeutende Widerstandsgruppe der Jahre 1942/43 - die Gruppe Hurdas-Weinberger - war eine kleine überparteiliche Organisation. Es hatten einige ihrer Mitarbeiter aus Ottakring lose persönliche Kontakte zu Ottakinger Kommunisten, doch ihr

Mitarbeiterstab bestand fast ausschliesslich auf Anhängern der christlichsozialen Bewegung. Jedoch suchte diese Organisation über persönliche Bekanntschaften - mit leider nur geringem Erfolg - bekannte sozialdemokratische Politiker zu gemeinsamen Handeln mit ihrer christlichen Gruppe zu bewegen. Mehr Glück hatten später einige ihrer Führer (Dr. Hurdes, Dr. Chaloupka, Dr. Pernter, Kunschak) die als Privatpersonen - nicht im Auftrag ihrer Gruppe handelnd - über den Sozialisten Dr. Migsch mit der "Anti-Hitler-Bewegung" in Verbindung gelangten und begannen, mit dieser Bewegung zusammenzuarbeiten.

Damit habe ich bereits die dritte, der das Widerstandsprofil der Jahre 1942/43 bestimmenden Widerstandsgruppen, genannt: Die "Anti-Hitler-Bewegung Österreichs". Bis 1963 von der Nachkriegsliteratur über den österreichischen Widerstand kaum zur Kenntnis genommen, wurde sie von Professor Herbert Steiner der Vergessenheit entrissen und seither wird ihre Tätigkeit bereits mehrmals in Publikationen gewürdigt. Zunächst, nachdem die ersten authentischen Dokumente über diese Gruppe bekannt wurden - sogar in der Dauerausstellung des "Dokumentationsarchivs" unter dem Sammelbegriff "Kleinere Gruppen" aufscheinend - bietet uns die weitere Erforschung der Tätigkeit dieser Gruppe das Bild einer der bedeutendsten Widerstandsgruppen in Österreich, die auch, nachdem sie unter den Schlägen der Gestapo zerbrach, durch das Wirken der verschont Gebliebenen, dem weiteren Widerstand ihren Stempel aufdrücken konnte.

Die Keimzelle dieser Widerstandsgruppe befand sich in den beiden Wiener Arbeiterbezirken Ottakring und Hernals. Es war im Jahre 1941, als der Slowene Karel Hudomalj (Decknamen: Leopold, Jurij, Kerner u.a.), der eine lange Vergangenheit als hoher Funktionär der Kommunistischen Partei Jugoslawiens und der Kommunistischen Internationale hinter sich hatte, aus einem Emigrantenlager in Frankreich, wo er unter falschem Namen inhaftiert war, flüchten konnte. Als Funktionär der Komintern hatte er viele Bekannte in Wien, wo er in den Dreissigerjahren im dortigen Balkanbüro der Komintern tätig war. So tauchte er eines Tages in Ottakring bei einer ihm bekannten Schneiderin auf. Diese brachte ihn, nachdem sie festgestellt hatte, "dass die Luft rein ist" nach Hernals zu Hans Rothfuss, dem langjährigen Bezirksobmann der KPÖ. Illegale Quartiere für Hudomalj wurden organisiert. Rothfuss, der seit längerem schon einen Kreis von Kommunisten um sich gesammelt hatte, und Hudomalj stürzten sich sofort in die Arbeit eine grosse überparteiliche Organisation aufzubauen. In der Zeillergasse in Wien-Hernals befinden sich zwei gegenüberliegende Gemeindebauten, die bald zum Zentrum der Widerstandsbewegung wurden. In einem der beiden, wo auf mehreren Stiegen Quartierleute Hudomaljs wohnten, bekam Hudomalj Kontakt zu dem sehr aktiven revolutionären Sozialisten Karl Suchanek. Suchanek, der um sich eine Reihe von Gesinnungsgenossen gesammelt hatte, hat schon vor der Annexion Österreichs zusammen mit Hilde Krones (einer Jungsozialistin aus der Arbeiterwohnanlage "Sandleiten" in Ottakring) die illegale Zeitung "Der rote Stachel" herausgebracht. Er und Hilde Krones schlossen sich sofort der im Entstehen begriffenen Widerstandsgruppe an und brachten ihre Freunde mit. Die Bewegung wuchs. Bald existierten Untergruppen in fast allen Wiener Bezirken, in Orten Niederösterreichs und eine besonders aktive Gruppe war in Graz tätig. Von ihr wird noch zu

berichten sein. Rasch waren auch erste Kontakte zu in Wien auf Zwangsarbeit befindlichen Bürgern Jugoslawiens hergestellt, ebenso Kontakte zu Ostarbeitern aus der Sowjetunion und zu kriegsgefangenen Franzosen und Sowjetbürgern. Aus beiden Kontakten sollten sehr bald gut funktionierende und grosse nationale Widerstandsgruppen entstehen.

Über den Umfang der Organisation zur Jahreswende 1942/43 erfahren wir aus dem Bericht eines an der Ostfront übergelaufenen deutschen Soldaten, der dem ZK der KPÖ in Moskau berichtete (879): "Genosse Leopold und die von ihm geleitete Gruppe hat Verbindungen in der Provinz nach Steyr, Graz und Wiener Neustadt, jedoch keine Verbindungen nach Linz und dem obersteirischen Industriegebiet (Leoben, Bruck). Zum ZK fehlte die Verbindung ebenfalls ... Es ist Verbindung zu einer grösseren Gruppe des KJV (Kommunistischer Jugendverband) vorhanden ... Es gelang unseren Genossen unter den Kriegsgefangenen und ausländischen Zivilarbeitern Zellen zu bilden. Wir haben Zellen unter den Russen, Polen und Franzosen. Die Arbeit unter den russischen und ukrainischen Zivilarbeitern wird von russischen Genossen organisiert, die nach der Besetzung ihrer Heimat die deutsche Front überschreiten wollten, dabei erwischt und zwangsverschickt wurden... Leopold trat auch mit einflussreichen Genossen aus dem Lager der R.S., sowie führenden Katholiken in Fühlung. Es kam zur Bildung eines zentralen "Anti-Hitler-Komitees".

Zu diesem Bericht wäre noch nachzutragen: Auch zu den in dieser Zeit in Wien anwesenden Abgesandten des ZK der KPÖ, die versuchten, die von der Gestapo zerschlagene Organisation der KPÖ wieder aufzubauen, bestand damals keine Verbindung. Die "Anti-Hitler-Bewegung" war jedoch in der Folge eifrig bemüht, auch die fehlenden Verbindungen herzustellen. Es gelang dem im Jahre 1943, neue Verbindungen nach Linz, in die Obersteiermark, nach Kärnten und - nachdem auch mit dem ZK in Moskau Kontakt aufgenommen werden konnte - zuletzt auch Verbindungen mit den Überresten der von der Gestapo zerschlagenen letzten KP-Leitung herzustellen. Schliesslich wurden vor allem die Kontakte zu den Leitungen der slowenisch-kärntnerischen Partisanen gefestigt. Bei all diesen Anstrengungen war vor allem die Grazer Gruppe der "Anti-Hitler-Bewegung" äusserst rührig.

Im Jahre 1943, beginnend mit Jänner, brachte die "Anti-Hitler-Bewegung" eine hektographierte Zeitung "Die Wahrheit" heraus. Mein verehrter Freund, der slowenische Historiker France Klopčič aus Ljubljana, der sich intensiv mit der Geschichte der "Anti-Hitler-Bewegung" befasst, meint dazu (in "Arbeiterbewegung-Faschismus-Nationalbewusstsein", erschienen 1983 in Wien): "Die bedeutendste Leistung des Initiativ-Komitees war jedenfalls die Herausgabe der 'Wahrheit'". Doch hier irrt er! So gut redigiert diese Zeitung auch war, ihre Herausgabe allein hätte die Gruppe nicht aus den vielen anderen herausgehoben, die sich auf antifaschistische Propaganda beschränkten.

Radomir Luža ("Der Widerstand in Österreich 1938-1945", erschie-

nen 1985), dessen Werk ansonsten einige beträchtliche Fehler aufweist, kommt der Bedeutung der Tätigkeit Hudomaljs schon näher wenn er meint: "Hudomaljs bemerkenswerteste Leistung war zweifellos die Organisation eines kollektiven Widerstandes unter den nach Wien deportierten sowjetischen Zwangsarbeitern". Doch auch seine Einschätzung wird der Bedeutung der "Anti-Hitler-Bewegung" noch nicht gerecht. Im Folgenden soll dies näher ausgeführt werden.

Die Grazer Gruppe der "Anti-Hitler-Bewegung" stand unter der Leitung des Ing. Willi Wallner und des Kunstspenglermeisters Ludwig Melchior (der Gen. "Kurz" aus der Broschüre von Max Mutschitsch über die obersteirischen Partisanen). Über ihre Arbeit wissen wir von so manchem Bericht (z.B. 1044): "Erinnert sei an unseren ruhigen, gelassenen und sachlichen Genossen Ing. Wallner Willi ... Unser Freund ist nicht mehr. Der Tod ereilte ihn an der Ostfront, als er versuchte, die deutsch-faschistische Armee zu verlassen". Wovon hier berichtet wird, war der erfolglose Versuch der "Anti-Hitler-Bewegung" mit Moskau Kontakt zu bekommen. Nach dem Tod Wallners wurde ein neuer Versuch gestartet, diesmal von einem jungen Wiener, dem es gelang, im Februar 1943 die Frontlinie zu durchschreiten und mit den sowjetischen Stellen Verbindung aufzunehmen.

Über die Grazer Gruppe heisst es weiter (1044): "Diese Gruppe hatte mehrere Verbindungen in der Steiermark und in Wien. Periodisch wurde eine hektographierte Zeitung - "Die Wahrheit" - aus Wien bezogen, in Graz und anderen Orten unseres Landes verteilt. Verbindungen mit gefangenen Rotarmisten bestanden. Lebensmittel, Landkarten Kompass und Waffen wurden ihnen übermittelt und macher Rotarmist verschwand aus der Grazer Glasfabrik - um sich bei den Partisanen in Jugoslawien zu melden."

Über diese Grazer Gruppe erhielt das zentrale Initiativ-Komitee in Wien Verbindung mit der Widerstandsbewegung in der Obersteiermark, die zur Keimzelle der Leobner Partisanen wurde. Derselben Gruppe verdankt sie die Herstellung von Verbindungen zu KärntnerFreiheitskämpfern und eine der dauerhaftesten Verbindungen von Wien zu den slowenischen Partisanen lief über Graz: Die Verbindung mit dem Organisator der Kärntner Partisanenbataillone, Matija Verdnik-"Tomaž" (deutsche Schreibweise Mathias Werdnik) Prušnik (S.46) berichtet darüber: "Verdnik... knüpfte auch Verbindungen mit zahlreichen österreichischen Antifaschisten an und stellte Kontakte nach Klagenfurt, Donawitz und sogar Graz her, von wo er Nachrichten über die Bewegungen der feindlichen Wehrmacht, Sanitätsmaterial und finanzielle Unterstützung bezog. Verdnik erreichte als erster, wovon sich die Nazis am meisten fürchteten: Er trug die Flamme des Befreiungskampfes auch unter das österreichische Volk."

Eine weitere dauerhafte Verbindung zu den slowenischen Freiheitskämpfern wurde im Auftrag Hudomaljs von der Wienerin Wilma Trawnitschek hergestellt. Sie arbeitete seit Herbst 1942 im "Anti-Hitler-Komitee" mit, gab Hudomalj illegales Quartier und reiste in seinem Auftrag nach Zagorje (Hudomaljs Heimatort). Sie

berichtet darüber (329, siehe Fotokopie): "In dieser Partisanenangelegenheit fuhr ich im Auftrag von Hudomalj nach Zagorje, dem damaligen Edlingen zu Frau Eli Marn, die dann auch später nach Wien zu einer Besprechung bezüglich Gründung einer Aufzugs- und Weiterleitungsstelle in Zagorje, um Wehrmachtangehörige zu den Partisanen weiterzuleiten. Auch mit Gersak aus Crno, ein alter illegaler Mitarbeiter von Hudomalj in Jugoslawien, hatte ich in Klagenfurt einige Zusammenkünfte in gleicher Angelegenheit. So hatte ich schon zwei Verbindungsmänner in Jugoslawien, die mir dann auch sehr zu Hilfe kamen, als ich aus Österreich flüchten musste".

Das Jahr 1943 war ein Jahr des stürmischen Wachstums der "Anti-Hitler Bewegung". Karl Suchanek gewann den Sozialisten Dr. Alfred Migsch (im wiedererstandenen Österreich dann Energieminister) zur Mitarbeit an der "Wahrheit". Den persönlichen Bekanntschaften Suchaneks, Migschs und Hilde Krones' verdankt die Gruppe Kontakte zu anderen seit 1938 rührig in der Illegalität tätigen Sozialisten, wie dem Niederösterreichischer Widmayer (früherer Funktionär der Landarbeitergewerkschaft, nach 1945 Nationalratsabgeordneter), den Grazer Sozialisten Fritz Matzner (nach 1945 Mitglied der stürmischen Landesregierung) und dem Klagenfurter Ferdinand Wedenig (Später Landeshauptmann von Kärnten). Alle drei verfügten über Verbindungen zu der slowenischen Partisanenbewegung, die sie auch nach der Liquidierung der "Anti-Hitler-Bewegung" durch die Gestapo weiterhin aufrechterhalten konnten. Dr. Migsch stellte auch eine Verbindung zu Dr. Hurdes (einem der führenden Politiker der späteren Österreichischen Volkspartei) her, der wiederum Dr. Eduard Chaloupka den späteren Präsidentschaftsminister österreichischer Bundeskanzler veranlasste, für "Die Wahrheit" Artikel zu schreiben. Mitte des Jahres 1943 wurden 3 österreichische Kommunisten aus der Moskauer Emigration unter der Führung des aus Suetschach in Kärnten stammenden Gregor Kersche mittels Fallschirm zur Unterstützung der "Anti-Hitler-Bewegung" nach Österreich gebracht. Für diese Dreiergruppe wurde in der Illegalität ein Funkgerät gebaut, wobei sich besonders zwei Mitarbeiter sehr verdient machten: der aus Kärnten stammende Wiener Hans Veit, (der über seine berufliche Stellung mit einer Kärntner Kommunistin Kontakt hatte und diese wiederum zu den Partisanen) und das Mitglied der Grazer Gruppe Adalbert Roschitz (1044). Kersche, ein alter Veteran der KPÖ, kannte aus seiner illegalen Vortätigkeit viele Menschen und versuchte, zu ihnen wieder Kontakt aufzunehmen. Gerade zu diesem Zeitpunkt war es der Gestapo gelungen, die letzte illegale Wiener Leitung der KPÖ aufzudecken. Kersche gelang es, Reste der zerschlagenen Organisation aufzuspüren und die Tätigkeit der noch existierenden KP-Gruppen mit der "Anti-Hitler-Bewegung" zu koordinieren. Im Herbst des Jahres 1943 gelang sogar die Aufnahme einer Verbindung zu einer Organisation von Kriegsgefangenen, deren Zentrum sich in München befand (Brodsky). Diese Organisation nannte sich "Brüderliche Zusammenarbeit der Kriegsgefangenen (BSW)", war Anfang 1943 entstanden, umfasste neben sowjetischen Kriegsgefangenen auch französische, tschechische und polnische Zwangsarbeitergruppen und arbeitete mit deutschen Kommunisten zusammen. Im Auftrag dieser Gruppe nahm der Tscheche Karl Mervaeft mit Wien Kontakt auf. Wir lesen darüber bei Brodsky (auf den

Seiten 180-182): Mervart ... "fuhr im Auftrage der illegalen Organisation einige Male nach Wien, Prag und Innsbruck... Dem Rat war bekanntgeworden, dass in Wien eine der BSW ähnliche Organisation bestand. Über diese war die Herstellung eines unmittelbaren Kontaktes zu den Partisanen Jugoslawiens vorgesehen. Die in Österreich bestehende Untergrundorganisation trug die Bezeichnung Antihitlerbewegung und hatte zu dieser Zeit bereits beachtenswerte Erfolge erzielt. Wie aus einem Bericht der Wiener Gestapo hervorgeht, hielten sich viele aus den Zwangsarbeitslagern geflohene Sowjetbürger, die sich dieser Organisation angeschlossen hätten, in den österreichischen Wäldern verborgen, wo sie von österreichischen und tschechoslowakischen Patrioten unterstützt wurden. .. Am 7. September 1943 traf Karel Mervart... in Wien ein ... Am 8. Oktober 1943 kam er zum zweiten Mal nach Wien ... Saizew, Smirnow und ihre Kampfgenossen berichteten ihrerseits Mervart von den Kontakten der Antihitlerbewegung zu österreichischen Patrioten und machten den Vertreter der BSW mit Illegalen bekannt, die mit einer Partisanenabteilung Jugoslawiens in Verbindung standen... Anfang November 1943 kam Mervart ein drittes Mal nach Wien ... Nachdem Saizew ihm das Notwendigste mitgeteilt hatte, erklärte Mervart, dass der Provisorische Rat es als besonders wichtig erachtete, eine beständige, feste Verbindung zu den jugoslawischen Partisanen herzustellen, und die Wiener Genossen in dieser Hinsicht um ihre Unterstützung bitte".

Im Herbst 1943 waren die organisatorischen Vorbereitungen der Antihitlerbewegung so weit gediehen, dass sie sich daran wagte, das von Anfang an angepeilte Endziel zu realisieren: Eine Kette von Partisanenstützpunkten von der Drau bis an die Donau - sogar über Wien hinaus nach Norden-sollte zugleich Zeit aktiv werden, den Partisanenkampf in das Herz Österreichs tragen und zu Stützpunkten für einen Volksaufstand werden. Eine Unzahl von Besprechungen von Klagenfurt und Villach, über die Steiermark bis nach Wien diente der Vorbereitung dieser Tätigkeit. Da es bis jetzt keine bekannten Dokumente über das Konzept des Partisanenkampfes gibt, lässt sich dieses nur durch ein Puzzlespiel aus Fragmenten, wie sie vor allem aus Gestapoberichten ersichtlich sind, rekonstruieren. So ist aus Tagesberichten der Wiener Gestapo u.a. ersichtlich (8478, 8479): Die Gestapo verhaftete Anfang Jänner 1944 Nikolai Baran. "Wien aus dem vorgefundenen Schriftenmaterial eindeutig hervorgeht, befasste sich B. auf Weisung des Hudomalj bereits ein gehend mit der Aufstellung eines militärisch organisierten Stabes zur Rekrutierung von Partisanen und der militärischen Ausbildung, mit der Bildung einer Instruktionsgruppe zur weltanschaulichen Ausbildung der neugewonnenen Mitglieder ... ". Wenig später wurden 7 Ostarbeiter verhaftet, die aus Wiener Neustadt nach Wien gekommen waren (Offenbar, um sich hier den Partisanen anzuschließen). Wenig später wurde der Kroat Alexander Rankow festgenommen, der "eine Organisation im Rahmen der "Anti-Hitler-Bewegung" zur Aufstellung von Partisanengruppen gegründet und bereits Massnahmen zur Abschiebung einer Partisanengruppe nach Kroatien getroffen (hatte)". Dann wurden "Banditen", insgesamt 7 Personen, festgenommen, die aus Graz nach Wien gekommen waren. "Am 18.3.1944

wurden im Zusammenhang mit der Ostarbeiterorganisation "Anti-Hitler-Bewegung" die Ostarbeiter Anatolij Dorochoh ... zuletzt in der Revierförsterei Anninger beschäftigt gewesen ... festgenommen. Dorochoh hatte angeblich auf Weisung seines Auftraggebers den Versuch unternommen, ein Waffenlager am Anninger auszubauen." Ebenfalls beginnend mit 18.2.1944 gelang der Gestapo die Aushebung einer Bunkerbesatzung aus einem Partisanenbunker bei der Gemeinde Wolfpassing (nördlich von Wien). Auch im Gemeindegebiet von Bad Pyrawarth wurden eine Reihe von Ostarbeitern verhaftet, die im Matznerwald mit dem Partisanenkampf beginnen wollten. Schliesslich gelang der Wiener Gestapo auch die Festnahme einer Reihe von flüchtigen Kriegsgefangenen, die aus München nach Wien gekommen waren.

Fügt man diesen Meldungen noch hinzu, dass - wie bekannt - ungefähr um die gleiche Zeit die Partisanengruppe Leoben-Donawitz den Kampf aufgenommen hatte, ebenfalls zur gleichen Zeit eine im Entstehen begriffene Judenburger Partisanengruppe von den Deutschen auf der Granitzenalm bei Obdach aufgerieben wurde, so ist das gesamte Konzept des Partisanenkampfes sichtbar geworden. Alle Partisanenstützpunkte - die geglückten, wie die fehlgeschlagenen - lagen in einem solchen Abstand voneinander entfernt, dass Kuriere wesentlich weniger gefährdet, als auf ihren bisherigen Kurierwegen von einem Gebiet zum anderen gelangen konnten, jede der Partisanengruppen sich zum Gebiet der nächsten durchschlagen konnte, wenn sie vom Feind verfolgt wurde. Alle Stützpunkte lagen in Waldgebieten, boten so ein Mindestmass von Schutz und lagen doch so nahe an den Hauptverkehrswegen und bei den Zentren von Rüstungsbetrieben, um den Feind empfindlich treffen zu können. Da um diese Zeit bereits die Desertationen aus der Deutschen Wehrmacht sprunghaft anstiegen, boten sie die Möglichkeit, die Fahnenflüchtigen leichter zum Anschluss an die Partisanen zu bewegen, als früher, wo man sie den weiten Weg bis zu den Karawanken schleusen musste, was viele abschreckte, diesen Weg zu gehen.

Dieses Konzept, sicher bis in alle Einzelheiten mit der jugoslawischen Seite und über Funk auch mit den Sowjets abgesprochen, verrät eine umfassende strategische Planung.

Ein mörderischer Geheimkrieg mit der Gestapo, bei dem im Wettlauf mit der Zeit zunächst die Gestapo siegreich blieb, verhinderte die volle Realisierung der bestehenden Planung. Seit Mitte November, bis weit ins Frühjahr 1944 andauernd, gelang es der Gestapo in einer Kette von Massenverhaftungen, die Antihitlerbewegung zu zerschlagen. Eines der dunkelsten Kapitel des antifaschistischen Kampfes in Österreich tut sich auf, wenn man der Frage nachgeht, wieso es der Gestapo gelingen konnte, eine so erfolgversprechende illegale Bewegung so fürchterlich zu treffen. Es war nicht das Schwachwerden Verhafteter unter der Folter - obwohl es das natürlich gab - dem die Gestapo ihren grossen Erfolg verdankte: Verhaftete musste man ja überhaupt erst haben, um Geständnisse zu bekommen - und kaum einer wusste so viel, um massenhaft Freunde zu verraten. Auch die kleinen Spitzel der Gestapo - von denen manche dem Namen nach bekannt wurden - konnten nicht so viel über die Bewegung erfahren, um

das Riesenausmass der Verhaftungen zu erklären. Die traurige Wahrheit war viel grösser:

Es existiert ein Tagebuch des steirischen Partisanen Max Mutschitsch (17146), wo dieser (auf den Seiten 50 und 51) von Rudi und Peter berichtet, die mehrmals als Vertreter des Z.K. bei den Partisanen in der Obersteiermark erschienen. Wer waren Peter und Rudi? Auf keinen Fall wirklich Vertreter des ZK der KPÖ, denn ein solches bestand damals nicht mehr. Sie waren grosskalibrige Gestapoagenten, die bis ins Herz der illegalen Organisation eindringen und sich das Vertrauen der führenden Mitglieder der Organisation erwerben konnten. Dieselben zwei Agenten tauchten - und so wurden die Kontakte der Antihitlerbewegung auch der slowenischen Freiheitsbewegung und den Kärntner Organisationen österreichischer Patrioten zum Verhängnis - auch an anderen Orten immer wieder auf. Diese beiden Gestapoagenten waren es offenbar auch von denen Prusnik Ts.164 und 165) schreibt: "... Das vorgesehene Treffen mit den Führern des ZK der KPÖ am 7. März (1944) blieb aus, weil niemand kam ... Zum geplanten Treffen kam es dann doch in den ersten Apriltagen." (Weiter S. 166): "Das ZK der KPÖ ist der Meinung, dass im übrigen Österreich noch nicht möglich ist, das Partisanentum aufzubauen..." Und weiter im Tagebuch Mutschitsch (17146, S. 50): "Die Vertreter vom ZK brachten uns leider nicht die erwarteten Verbindungen mit und verhielten sich ziemlich reserviert ... Wir hatten von ihnen erwartet, dass sie uns Verbindungen zu anderen Gebieten und eine direkte Verbindung zu den Partisanen in Untersteiermark bringen würden, mussten aber im Laufe der Zeit sehen, dass nicht sie uns mit anderen Gebieten verbanden, sondern dass es ihnen erst durch unsere Verbindung mit Kärnten möglich war, zu den jug.Gen. zu gelangen ... Tatsache ist allerdings, dass die ZK Vertreter, Rudi und Peter, erst nach dieser Konferenz über die Kärntner Gen. mit den jugo. Gen. Verbindung bekamen. "Und noch einmal Prusnik (S. 175): "Kazianka .. erklärte, die KPÖ habe ihm die Weisung gegeben, in die Deutsche Wehrmacht einzu-treten". Eine solche Weisung hat es natürlich niemals gegeben, aber Gestapoagenten können auch ehrliche Patrioten täuschen. Auch die Warnung vor der Aufnahme des Partisanenkampfes wird verständlich - auch wenn die Fakten von der gegenteiligen Absicht sprechen. War doch der Gestapo klar: Existieren die geplanten Partisaneneinheit erst einmal, wird es schwer, sie zu zerschlagen. Das Bild rundet sich, vergleicht man datumsmässig, wann Peter und Rudi, oder wie immer sie heissen sollten, irgendwo auftauchten oder wann immer Leute "zum ZK nach Wien führen", mit den Daten anschliessender Massenverhaftungen in Kärnten, Graz, Kapfenberg, Leoben, dann wird klar, dass die Gestapo selten erfolgreichere Agenten besass.

Doch die Stärkeren waren trotz dieser Keulenschläge schliesslich die antifaschistischen Freiheitskämpfer. Die genannten Gruppen waren nicht die einzigen die Kontakt zu den jugoslawischen Freiheitskämpferu suchten und fanden. Neben ihnen und nach ihnen gab es zahlreiche andere. Die Gestapo konnte die Aufstellung mancher Partisanengruppe verhindern, Kurierverbindungen zeitweise unterbinden; sie konnte überstürzte Gegenaktionen, vorzeitige Flucht

auslösen. Sie konnte vor allem - wo sie die Bewegung am empfindlichsten traf - viele Bodenorganisationen zerschlagen und damit die Operationen der Partisanen empfindlich stören. Doch die bereits kämpfenden Partisanen konnte sie nur wenig treffen. Auch Teile der bestehenden Organisationen konnten bis zum Kriegsende weiter arbeiten. So konnte z.B. Hilde Krones noch Ende 1944 Heilmittel für die Partisanen nach Marburg bringen, konnte Fritz Matzer seine Verbindungen aufrechterhalten und der Partisanengruppe Gaiswinkler im Salzkammergut die Verbindung zu den slowenischen Partisanen verschaffen. Der im Rahmen der Antihitlerbewegung operierende Wiener KJV wurde nie von der Gestapo entdeckt, führte eine grosse Aktion des Wehrdienstentzuges unter jungen Wienern durch (siehe Urteile des Kriegsgerichts der Division 1977; 6053, 6056, 6075) u.a.) und den Tagen der Befreiung Wiens leistete diese Organisation Hervorragendes. Durch die Entwaffnung tausender Volkssturmmänner im Westen Wiens ermöglichte der KJV der Roten Armee ohne einen Schuss den Westen Wiens zu besetzen, wo immerhin ein Viertel der Wiener Bevölkerung ihren Wohnsitz hatte.

Franz Burda

OD DONAVE DO DRAVE IN NAZAJ ...

... bi lahko naslovili poročilo o dejavnosti avstrijskih odpor-
niških skupin, ki so si v času nacističnega tujega gospostva
prizadevale za sodelovanje s partizanskim gibanjem južno od
Drave, čeprav je bilo središče njihovih dejavnosti daleč proč
od bojnega področja partizanov.

Zelo težko je o tem spisati kratek prispevek. Že sama objava
avtentičnih dokumentov bi zahtevala več prostora kot ga imam na
razpolago. Pa tudi ta še ne bi podala celotne slike teh dogod-
kov. Omejiti se moram na navajanje tistih virov, ki so dostopni
zainteresiranim bralcem. Prav tako se hočem izogniti podvajanju
s prispevki drugih avtorjev te posebne številke, kar predstavlja
dodatno težavo. Težišče mojega prispevka je poročilo o dogodkih,
ki so razvidni iz sicer danih, a doslej še komaj ali nikoli ob-
javljenih dokumentov. Razen tega bi rad vzbudil pozornost za
povezave, ki tudi danes - 40 let po koncu vojne - še skoraj ni-
so raziskane. Zavedam se, da se pri tem opiram na indice, ki jih
bodo morala nadaljnja raziskovanja ali ovreči ali pa jih dokon-
čno potrditi. Moj kratek prispevek bo dosegel namen, če bodo za-
čeli strokovnjaki sodobne zgodovine razmišljati o omenjenih po-
datkih, če bodo začeli strokovnjaki sodobne zgodovine razmišlja-
ti o omenjenih, če bodo začeli raziskovati v tej smeri. Za bral-
ce, ki jih zanimajo podrobnosti bom navedel vse vire, ki sem
jih uporabljal. Ker se sam vedno znova jezim, če moram v knjigi
listati od teksta k opombam in spet nazaj, navajam vire med be-
sedilom v oklepajih, pri čemer pa se poslužujem določenih kratic.

Tako pomeni npr. (8478) številko dokumenta, ki je shranjen v
"Dokumentacijskem arhivu avstrijskega odpora"; (Interv.172) pa
se nanaša na številko tam hranjenega intervjuja, ki jih zgodovi-
narji v okviru projekta "Zgodovina v pripovedovanjih" zdaj stal-
no delajo. Poleg tega se oslanjam na dve knjigi sekundarne li-
terature, in sicer: Prušnik Karl - Gamsi na plazu, nemška izda-
ja, Celovec 1980, označena samo še s (Prušnik, str.) ter sovjet-

ski avtor Brodsky - Živeči se borijo, nemška izdaja, vzhodni Berlin 1968 (Brodsky, str.).

Odporiške skupine Avstrijcev, ki so si prizadevale za stike in sodelovale s slovensko osvobodilno fronto, so nastale šele konec 1941. oziroma leta 1942. Da bi razumeli njihovo delovanje, je treba reči še nekaj o predzgodovini njihovega delovanja.

Čeprav so imele odporiške skupine, ki so do leta 1941 delovale v Avstriji različno svetovnonazorsko in strankarskopolično usmeritev, so imele precej skupnega. Prvič: skoraj nobena ni dolgo obstajala. Gestapu se je posrečilo, da je njihovo dejavnost hitro zatrl. Drugič: skoraj vse skupine so se osredotočile na moralno pomoč svojim članom v intenzivnih skupinskih kontaktih, da so ohranjali voljo za odpor; zasledovanim in njihovim družinam so pomagali ter agitirali proti nacionalsocializmu. Toda dejavnosti, ki bi to stanje presegala, ni bilo. Tretjič: razen z nekaj izjemami, ni prišlo do ilegalne organizacije, ki bi presegla partijske meje. Plašnost, izvirajoča iz lastne politične preteklosti ter spremenljivost svetovne politike do leta 1941, sta bili preveliki prepreki za nadstrankarsko sodelovanje v odporu. Četrtič: v svojem odnosu do inozemcev so se člani odpora v Avstriji sprva omejili skoraj izključno na humanitarno pomoč. Oblikovanja skupnega odpora Avstrijcev in inozemcev so se še bali.

Tudi propadi večine prvih odporiških organizacij imajo veliko skupnega. Skoraj vse je, zaradi napak v konspiraciji ali pa zaradi bahavosti posameznih članov, izsledil gestapo. Zanimivo je, da niso postali žrtve kriminalističnih sposobnosti gestapa, te sodijo v legendo, temveč žrtve izjemno visokega števila izdajstev "ljubih sodržavljancev".

Napačno bi bilo, delovanje kratkotrajnih odporiških skupin začetne faze označevati, kot nesmiselno samožrtvovanje. Skupina Gaiswinkler v Salzkammergut - nastala februarja 1940 - se je na primer ohranila do konca vojne, čeprav je morala svoje dejavnosti od časa do časa opuščati. Leta 1944 je navezala stike z jugoslovanskimi borci za svobodo in odigrala leta 1945 v končnem boju zelo pomembno vlogo (1612). Gestapu je sicer uspelo razbiti vodstva odporiških skupin, nikoli pa mu ni uspelo zajeti vseh članov skupin. Neodkriti so iskali nove stike, se povezovali v nove skupine. Tudi ujetniki, predvsem iz meščanskega tabora, so se vračali iz koncentracijskih taborišč in zaporov ter se ponovno vključevali v odporiške vrste. Zrelejši so se učili iz svojih napak in tako postali jedro novih odporiških skupin (2669, 8401).

"Iz pepela naših mrtvih" so zdaj nastajale skupine, ki so predstavljale začetek novega obdobja avstrijskega odpora; bile so mnogo bolj organizirane, zastavljeni cilji so daleč presegali cilje skupin iz začetne dobe odpora. Te skupine se niso več omejevale samo na antifašistično propagando, iskale so možnosti za večjaške aktivnosti proti Hitlerjevi Nemčiji, pospešeno so iskale stike z vsemi silami, ki so se borile proti Nemčiji, da bi tako koordinirale svoje aktivnosti z zavezniki; nekatere skupine

teh bo tu največ govora - pa so si zelo prizadevale, da bi skupno s prisilnimi delavci, ki so jih Nemci prevlekli v Avstrijo, in z vojnimi ujetniki vseh narodnosti, ustanovile sredi Avstrije mednarodne odporiške skupine. Zato je skoraj samoumevno, da so imele nekatere od teh skupin že po kratkem času dobre in trdne stike s slovensko Osvobodilno fronto in s partizani, ki so delovali v obmejnem pasu med Avstrijo in Slovenijo.

Profil odpora v letih 1942 in 1943 so določale poleg številnih KP-skupin predvsem tri skupine. Skupina katoliškega duhovnika dr. Heinricha Maierja iz Gesrsthofa pri Dunaju (94, 113, 265, 319, 1553, 1594, 4722); v dosednji literaturi jo pomotoma označujejo kot konservativno skupino, v resnici pa je bila nadstrankarska, v njej so izvrstno in požrtvovalno delovali poleg monarhistično usmerjenih katoličanov tudi socialisti, komunisti in celo nad nacionalsocializmom razočarani člani NSDAP. Stiki te skupine z drugima, dvema, o katerih bomo še govorili, še niso dokazani, vsekakor pa vrsta pokazateljev kaže na to. Verjetni so tudi zgodnji stiki z jugoslovanskim odporom, čeprav še niso dokazani. Dejstvo pa je, da so stike vzdrževali v zadnji fazi vojne. V začetku leta 1944 je gestapo zajel vodstvo te skupine; sodelavci, ki so se rešili, pa so navezali stike s slovenskimi partizani. Častnik nemške vojske Willibald Zechner je obiskal svojega brata, ki se je že bojeval v Potočnikovi partizanski enoti in se z njim dogovoril o skupnem delovanju v končnem boju proti nemški vojni mašineriji v Avstriji. Na žalost ga je kmalu za tem gestapo ujel, preživel pa je vojno in nemško gospostvo (6198, 6373).

Druga pomembna odporiška skupina v letih 1942/43 je bila skupina Hurdes/Weinberger, ki pa ni bila nadstrankarska. Le posamezni člani iz Ottakringa so imeli rahle osebne stike z otta-krinškimi komunisti, štab sodelavcev so sestavljali, pristaši krščanskosocialnega gibanja. Ta organizacija je skušala sodelovati - na žalost le za majhnim uspehom - prek osebnih poznanstev z znanimi socialdemokratskimi politikami. Več uspeha so imeli kasneje nekateri njeni voditelji (dr. Hurdes, dr. Chaloupka, dr. Pernter, Kunschak), ki so se kot posamezniki - ne po nalogu svoje skupine - prek socialista dr. Migscha povezali in so delovali z "Anti-Hitler-gibanjem".

Tako sem omenil, še tretje gibanje, ki je določalo profil odpora v letih 1942/43: "Anti-Hitler-gibanje Avstrije". Povojna literatura o avstrijskem odporu tega gibanja do leta 1963 skoraj ni poznala. Nanj je opozoril profesor Herbert Steiner in od tedaj dobiva svoje mesto tudi v mnogih publikacijah. Ko smo zvedeli za prva avtentična poročila o tej skupini in ko je dobila tudi svoje stalno mesto v "Dokumentacijskem arhivu" pod rubriko "manjše skupine", smo začeli njeno delovanje natančneje raziskovati. Pojavlja se kot ena najpomembnejših odporiških skupin v Avstriji, ki je tudi potem, ko jo je gestap razbil prek svojih preostalih članov, vplivala na nadaljnji razvoj odpora v Avstriji.

Ključna celica te odporiške skupine je bila v dveh dunajskih delavskih okrajih: v Ottakringu in Hernalsu. Bilo je leta 1941,

ko je Slovenec Karel Hudomalj (psevdonimi: Leopold, Jurij, Kerner idr.), ki je dolgo deloval kot visoki funkcionar Komunistične partije Jugoslavije in Komunistične internacionale, pobegnil iz begunskega tabora v Franciji, kjer je bil zaprt pod napačnim imenom. Kot funkcionar Kominterne je imel na Dunaju mnogo znancev, saj je bil v tridesetih letih aktiven v tamkajšnjem Balkanbiroju Kominterne. Tako se je nekega dne pojavil pri neki njemu znani šivilji v Ottakringu. Ta ga je potem ko je ugotovila, "da je zrak čist", pripeljala v Hernals k Hansu Rothfussu, dolgoletnemu okrajnemu sekretarju KPA. Za Hudomalja so priskrbeli ilegalno bivališče. Rothfuss, ki je že dalj časa zbiral okoli sebe komuniste, in Huccmalj, sta začela organizirati nadstrankarsko organizacijo. V dunajskem okraju Hernalsu, točneje v Zeillergasse, sta dve nasproti si stoječi občinski zgradbi. Tu se je kmalu izoblikoval center odporiškega gibanja. V eni od teh stavb kjer so v večih etažah stanovali Hudomaljevi gostitelji, je ta prišel v stik z revolucionarjem, socialistom Karlom Suchanekom. Ta je zbral krog svojih tovarišev in že pred priključitvijo Avstrije skupaj s Hildo Krones (mlado socialistko iz delavskega naselja "Sandeleiten" v Ottakringu) izdal ilegalni časopis "Der rote Stachel" (rdeči trn). Oba sta se takoj pridružila nastajajoči odporiški skupini in pridobila tudi svoje prijatelje. Gibanje je naraščalo. Kmalu so obstajale podtalne skupine v skoraj vseh dunajskih okrajih, v krajih Nižje Avstrije, posebno aktivna pa je bila skupina v Gradcu. O njej bomo še poročali. Hitro so vzpostavili stike z jugoslovanskimi državljani, ki so bili na Dunaju na prisilnem delu; prav tako pa tudi stike s prisilnimi delavci iz Sovjetske zveze ter z vojnimi ujetniki iz Francije in Sovjetske zveze. Tako so zelo hitro nastale velike nacionalne odporiške skupine, ki so zelo dobro delovale.

O obsegu te organizacije ob prelomu leta 1942/43 zvezo iz poročila nekega nemškega vojaka, ki je dezertiral na vzhodni fronti. To poročilo je poslal CK KPA v Moskvo (879): "Tovariš Leopold in skupina, ki jo vodi, ima stike s provinco do Steyru, Gradca in Wiener Neustadta, nima pa stikov z Linzem in z gornještajerskim industrijskim področjem (Leoben, Bruck). Povezava s CK prav tako ni vzpostavljena... Pač pa imajo stik z večjo skupino KJV (Zveze komunistične mladine)... Našim tovarišem je uspelo, da so ustanovili celice med vojnimi ujetniki in inozemskimi civilnimi delavci. Imamo celice med Rusi, Poljaki in Francozi. Delo med ruskimi in ukrajinskimi civilnimi delavci organizirajo ruski tovariši, ki so hoteli po zasedbi svoje domovine prekoračiti nemško fronto, pa so jih Nemci ujeli in jih deportirali na prisilno delo... Leopold je navezal stike tudi z vplivnimi tovariši iz tabora RS, pa tudi z vodilnimi katoličani. Ustanovili so osrednji 'Anti-Hitler-komite'".

Temu poročilu bi morali še dodati: tudi z odposlanci CK KPA, ki so se v tem času mudili na Dunaju in skušali obnoviti partijske organizacije, ki jih je razbil gestapo, skupina ni imela vzpostavljenih kontaktov. "Anti-Hitler-gibanje" pa si je vneto prizadevalo vzpostaviti manjkajoče stike. Leta 1943 so se povezali z Linzem, z Zgornjo Štajersko, s Koroško; navezali so stike s CK v Moskvi ter nazadnje tudi s preostanki vodstev KPA, ki jih je razbil gestapo. Okrepili so kontakte z vodstvi slovensko-koroških partizanov. Pri vseh teh naporih je bila zelo aktivna

predvsem graška skupina "Anti-Hitler-gibanje".

Januarja 1943 je ta skupina začela izdajati hektografiran časopis "Die Wahrheit" (Resnica). Moj prijatelj, slovenski zgodovinar France Klopčič iz Ljubljane, ki se intenzivno ukvarja z zgodovino "Anti-Hitler-gibanja", meni o tem (v "Delavsko gibanje-fašizem-nacionalna zavest", izšlc 1983 na Dunaju): "Največji uspeh iniciativnega komiteja je bila vsekakor izdaja časopisa 'Wahrheit'". Toda tu se moti! Časopis so dobro redigirali. Sam časopis ne bi postavljajal skupine nad raven mnogih drugih, ki so se omejevale samo na antifašistično propagando.

Radomir Luža ("Odpor v Avstriji 1938 - 1945", izšel 1985), ki ima v svojem delu sicer mnogo napak, se v opisu dela Hudomalja že bolj približuje njegovemu dejanskemu pomenu, ko meni: "Najpomembnejša storitev Hudomalja je vsekakor v tem, da je organiziral kolektivni odpor sovjetskih prisilnih delavcev, katere so deportirali na Dunaj". Toda tudi ta ocena še ne ustreza pomenu "Anti-Hitler-gibanja". Naj to natančneje opišem: Graško skupino "Anti-Hitler-gibanja" sta vodila inž. Walli Wallner ter mojster umetnostnega kleparstva Ludwig Melchior (tov. "Kurz" iz brošure Max Muchitsch o gornještajerskih partizanih). Imamo več poročil o njunem delu (npr. 1044): "Spomnimo se našega mirnega, potrpežljivega in stvarnega tovariša inž. Willija Wallnerja... Naš prijatelj ne živi več. Padel je na vzhodni fronti, ko je skušal zapustiti nemško-fašistično vojsko". To je poročilo o neuspelem poskusu "Anti-Hitler-gibanja", da bi navezalo stike z Moskvo. Po Wallnerjevi smrti so poskusili načrt ponovno uresničiti. To je uspelo mlademu Dunajčanu, ki je februarja 1943 prekoračil frontno linijo in dobil stike s sovjetskimi oblastmi.

Drugi viri pravijo o graški skupini (1044): "Ta skupina je imela več vezi na Štajerskem in Dunaju. Periodično so z Dunaja dobivali hektografiran časopis - 'Wahrheit' - ki so ga razdeljevali v Gradcu in drugih krajih naše dežele. Imeli so zveze z ujetimi vojaki Rdeče armade. Dajali so jim živila, zemljevide, kompase in orožje. In marsikateri rdečearmejec je pobegnil iz graške steklarne ter se javil pri partizanih v Jugoslaviji."

Prek graške skupine je dobil centralni dunajski iniciativni komite povezavo z odporiškim gibanjem na Gornjem Štajerskem, ki je postalo osnovna partizanska celica okoli Leobna. Ista skupina je vzpostavila zvezo s koroškimi borci za svobodo. Prav tako je tekla najtrdnjša vez med Dunajem in slovenskimi partizani preko Gradca: to je bila vez z organizatorjem koroških partizanskih bataljonov, Matijem Verdnikom-Tomažem. O tem poročila (Prušnik, str. 46): "Verdnik... je navezal tudi stike z mnogimi avstrijskimi antifašisti in vzpostavil kontakte s Celovcem, Donawitzem in celo z Gradcem, od koder je dobival poročila o gibanjih sovražne vojske, zdravstveni material ter finančno podporo. Verdnik je kot prvi dosegel to, česar so se nacisti najbolj bali: zanesel je plamen osvobodilnega boja tudi med avstrijsko ljudstvo".

Drugo trajno vez s slovenskimi borci za svobodo je vzpostavila po naročilu Hudomalja dunajčanka Wilma Trawnitschek. Od jeseni 1942 je sodelovala v "Anti-Hitler-komiteju", nudila je Hudomalju

ilegalno prenočišče in potovala na njegov ukaz v Zagorje (domačo vas Hudomalja). O tem poročila (329, glej fotokopijo): "V tej partizanski zadevi sem potovala po ukazu Hudomalja v Zagorje, tedanji Edlingen, k gospe Eli Marn, ki je pozneje prišla tudi na Dunaj - na razgovor o ustanovitvi prestreznega oziroma odpravnega zbirališča v Zagorju, iz katerega bi vodili vojake nemške vojske v partizane. Tudi z Maksom Geršakom iz Črnege, starim ilegalnim sodelavcem Hudomalja v Jugoslaviji, sem se v isti zadevi nekajkrat srečala v Celovcu. Tako sem imela že dve kontaktni osebi v Jugoslaviji, ki sta mi potem tudi dosti pomagali, ko sem morala zbežati iz Avstrije".

Leta 1943 je "Anti-Hitler-gibanje" močno naraslo. Karl Suchanek je pridobil socialističnega dr. Alfreda Migscha (v novi Avstriji potem minister za energijo) za sodelovanje pri listu "Wahrheit". Suchanek, Migsch in Hilde Kroner pa so imeli še mnogo kontaktov z drugimi osebami. Tako je skupina navezala stike s socialisti, ki so že od leta 1938 delovali ilegalno: npr. z Widmayerjem (nekdanji funkcionar sindikata poljedelcev, po letu 1945 poslanec v državnem zboru) iz Nižje Avstrije, z graškim socialistom Fritzem Matznerjem (po letu 1945 član štajerske deželne vlade) in s Celovčanom Ferdinandom Wedenigom (pozneje koroški deželni glavar). Vsi trije so imeli zveze s slovenskim partizanskim gibanjem in so jih ohranili tudi potem, ko je gestapo razbil "Anti-Hitler-gibanje". Dr. Migsch je vzpostavil stik z dr. Hurdesom (z enim izmed vodilnih politikov poznejše Avstrijske ljudske stranke). Dr. Hurdes pa je pridobil dr. Eduarda Chaloupko, poznejšega predsednika šefa zveznega kanclerja, za sodelovanje v listu "Wahrheit". Sredi leta 1943 so pristali trije padalci, komunisti iz vrst moskovskih emigrantov pod vodstvom Gregorja Kerscheta iz Sveč, na Koroškem v Avstriji, da bi podprli "Anti-Hitler-gibanje". Za to trojico so v ilegali izdelali radiotelegraf, pri čemer sta se izkazala predvsem dva sodelavca: Dunajčan Hans Veit (doma s Koroškega, po zaslugi svojega poklica je imel stike s koroško komunistko, ki je sodelovala s partizani) in član graške skupine Adalbert Roschitz (1044). Kersche, star veteran KPA, je iz časa ilegale poznal mnogo ljudi in je skušal ponovno navezati stike z njimi. Prav v tem času je uspelo gestapu razkriti še zadnje ilegalno vodstvo dunajske KPA. Kerschetu je uspelo najti ostanke razbitih organizacij, koordiniral je delovanje še obstoječih skupin KP z "Anti-Hitler-gibanjem". Jeseni 1943 so dobili celo stik z organizacijo vojnih ujetnikov, ki je imela center v Münchnu (Brodsky). Ta organizacija se je imenovala "Brüderliche Zusammenarbeit der Kriegsgefangenen - BSW" (Bratsko sodelovanje vojnih ujetnikov), nastala je v začetku 1943., poleg sovjetkih vojnih ujetnikov je vključevala tudi francoske, češke in poljske skupine prisilnih delavcev, sodelovala pa je z nemškimi komunisti. Po nalogu te skupine se je povezal čeh Karl Mervart z Dunajem. Brodsky piše o tem (str. 180-182): Mervart... "je prišel po nalogu ilegalne organizacije večkrat na Dunaj, v Prago in Innsbruck... Svet je zvedel, da obstaja na Dunaju BSW-ju podobna organizacija. Preko te so hoteli vzpostaviti neposreden stik s partizani v Jugoslaviji. V Avstriji obstoječa organizacija se je imenovala antihitlersko gibanje in je v tem času dosegla že upoštevanja vredne uspehe. Kakor je razvidno iz nekega poročila dunajskega gestapa, so se

mnogi sovjetski državljani, ki so pobegnili iz prisilnih delovnih taborišč in se priključili tej organizaciji, skrivali v avstrijskih gozdovih, kjer so jih podpirali avstrijski in češkoslovaški patrioti... 7. septembra 1943 je prispel Karel Mervart... na Dunaj... 8. oktobra 1943 je prišel drugi na Dunaj... Saizew, Smirnov in tovariši so poročali Mervartu, da ima antihitlersko gibanje stike z avstrijskimi patrioti. Zastopnika BSW pa so seznanili tudi z ilegalci, ki so imeli povezave s partizanskimi odredi v Jugoslaviji... V začetku novembra 1943 je prišel Mervart tretjič na Dunaj... Saizew mu je najprej poročal o najvažnejših stvareh. Nato je Mervart izjavil, da je Provizoričnemu svetu predvsem važno vzpostaviti stalno, trdno vez z jugoslovanskimi partizani, da pa prosijo v tem oziru dunajske tovariše za pomoč".

Jeseni 1943 je bilo "Anti-Hitler-gibanje" organizacijsko že na taki stopnji, da je upalo začeti z realizacijo zastavljene končne cilja: cela veriga partizanskih oporišč od Drave do Donave - celo sverno od Dunaja naj bi hkrati postala aktivna, naj bi ponesla partizanski boj v osrčje Avstrije in tako postala oporišče za ljudsko vstajo. To dejavnost so pripravili po mnogih razgovorih v Celovcu, Beljaku, na Štajerskem, na Dunaju... Ker zaenkrat še nimamo v rokah kakšnega dokumenta o konceptu partizanskega boja, ga lahko le rekonstruiramo s kombiniranjem raznih fragmentov, ki jih moremo razbrati predvsem iz poročil gestapa. Tako npr. lahko razberemo iz poročil dunajskega gestapa (8478/8479), ki je januarja 1944 zaprl Nikolaja Barana. "Kakor jasno razberemo iz najdenega pismenega materiala, se je B. po nalogu Hudomalja že intenzivno ukvarjal z vzpostavitvijo vojaške organiziranega štaba, ki naj bi rekrutiral partizane in jih vojaško uril, in oblikoval instruktorsko skupino, ki naj bi nove člane svetovno-nazorsko izobraževala...". Kmalu za tem so zaprli sedem vzhodnih delavcev, ki so prišli iz Wiener Neustadta na Dunaj (očitno z namenom, da bi se priključili partizanom). Zajeli so tudi Hrvata Leksandra Rankova, ki "je v okviru "Anti-Hitler-gibanja" ustanovil organizacijo, ki naj bi promovirala partizanske skupine, in ki je izpeljal že vse priprave, da bi eno od teh skupin spravil na Hrvaško". Ujeli so tudi 7 "banditov", ki so prišli iz Gradca na Dunaj. "18.3.1944 smo v zvezi z organizacijo vzhodnih delavcev "Anti-Hitler-gibanje" zajeli vzhodnega delavca Anatolija Dorochova... nazadnje bil zaposlen v revirskem gospodarstvu Anningerja... zaprli. Dorochow je menda po nalogu svojega naročnika skušal zgraditi skladišče orožja na Anningerju". 18.2.1944 je gestapo začel akcijo, po kateri mu je uspelo razbit posadko partizanskega bunkerja blizu občine Wolfpassing (severno od Dunaja). Tudi v občini Bad Pyrawarth so zaprli mnogo vzhodnih delavcev, ki naj bi začeli s partizanskim bojem v Matznerwaldu. Dunajski gestapo je zaprl tudi celo vrsto pobeglih vojnih ujetnikov, ki so prišli iz Münchna na Dunaj.

Če tem poročilom dodamo še znano dejstvo, da je prav v tem času začela z bojem tudi partizanska skupina Leoben-Donawitz, da so Nemci v tem času uničili na Granitzenalm pri Obdachu judenburško partizansko skupino, ki je šele nastajala, tedaj postaja celoten koncept partizanskega boja jasen. Partizanska oporišča - uspešna, pa tudi neuspešna - so bila le malo oddaljene druga od

druge, kurirji so bili tako manj ogroženi kot na dolgih kurirskih poteh, posamezna partizanska skupina se je lahko prebila do druge, če jo je zasledoval sovražnik. Oporišča so bila v gozdovih in so bila vsaj minimalno varna, obenem pa so bila tako blizu glavnih prometnih poti in oboroževalnih tovarn, da je bilo mogoče sovražnika občutno prizadeti. Ker je v tem času število dežerterjev iz nemške vojske, znatno naraščalo so jim tako nudili tudi možnost, da so se lažje pridružili partizanom kot prej, ko jih je bilo treba pospremiti na dolgo pot do Karavank, česar so se mnogi zbal.

Ta koncept, gotovo do vseh podrobnosti zmenjen z jugoslovansko stranjo in po radiotelegrafu tudi s Sovjeti, dokazuje, da je bilo strateško načrtovanje obsežno.

Le krvavi boj z gestapom, ki je bil sprva uspešnejši, je preprečil celotno realizacijo obstoječih načrtov. Od sredine novembra pa daleč v vigrad leta 1944 je gestapu uspelo, da je v celem valu masovnih aretacij razbil "Anti-Hitler-gibanje". Če raziskujemo vprašanje, kako je uspelo gestapu tako grozno prizadeti nadebudno ilegalno gibanje. Še pred našimi očmi razkrije eno najtemnejših poglavij antifašističnega boja v Avstriji. Vzrok ni v tem, da bi zaprti postali v mučilnicah mehki (čeprav se je tudi to zgodilo); ujetnike so morali dobiti, in sicer take, ki so priznali. Pa tudi Gestapo ni bil vedno uspešen, saj ujeti partizani po večini niso toliko vedeli, da bi svoje tovariše lahko množično izdali. Tudi mali gestapovski vohuni - nekaj teh poznamo tudi imensko - niso mogli dosti zvedeti o gibanju, torej niso povzročili množičnih aretacij. Resnica je bila dosti bolj žalostna.

Obstaja dnevnik štajerskega partizana Maksa Muchitscha (17146), v katerem (str. 50 in 51) poroča o Rudiju in Petru, ki sta večkrat prišla kot zastopnika CK k partizanom na Zgornje Štajersko. Kdo sta bila Rudi in Peter? Zastopnika CK KPA že ne, kajti CK tedaj sploh ni več obstajal. Bila sta gestapovska agenta velikega kalibra, ki sta prodrli v osrčje ilegalne organizacije in si pridobila zaupanje vodilnih članov. Ista agenta sta se pojavila tudi drugod, tako da so postale vezi "Anti-Hitler-gibanja" s slovenskim osvobodilnim gibanjem in koroškimi organizacijami avstrijskih patriotov tudi za te usodne.

Očitno opisuje ta dva gestapovska agenta tudi Prušnik (str. 164 in 1965): "... Predvideno srečanje z voditelji CK KPA dne 7. marca (1944) je odpadlo, ker nihče ni prišel... Srečali pa smo se potem v prvih dneh aprila." (Naprej str. 166): "CK KPA meni, da v ostalih delih Avstrije še ni mogoče zgraditi partizanstva..." Muchitsch pa piše v svojem dnevniku takole: (17146, str. 50): "Zastopniki CK nam niso posredovali pričakovanih zvez. Nasploh so se držali zelo rezervirano... Pričakovali smo, da nam bodo vzpostavili neposredne zveze z drugimi področji ter vez s partizani na spodnjem Štajerskem. Polagoma pa smo morali ugotoviti, da nas niso oni povezovali z drugimi področji, temveč da mi jim prek naših zvez omogočili povezavo s Koroško, kontakte z jug. tov. ... Vsekakor je dejstvo, da sta zastopnika CK, Rudi in Peter, šele po tej konferenci navezala stike s koroškimi tov. in jug. tov." Pa še enkrat Prušnik (str. 175): "Kazianka ... je izjavil, da mu je dala KPA ukaz, naj vstopi v nemško vojsko". Ta-

kega ukaza seveda nikoli ni bilo, toda gestapovskima agentoma je uspelo zaslepiti tudi prepričane patriote. Tudi svarilo pred začudenjem partizanskega boja postaja razumljivo - čeprav dejstva govorijo o drugem namenu. Gestapu je bilo jasno: če bodo načrtovane partizanske enote obstajale, jih bo težko razbiti. Skika pa se zaokrožuje, če primerjamo, kdaj sta se Peter in Rudi - ali kakor sta se že imenovala - pojavila v kakem kraju, ali kdaj so se peljali ljudje "k CK na Dunaj", z datumi masovnih aretacij na Koroškem, v Gradcu, Kapfenbergu, Leobnu. Tu postaja jasno, da je imel gestapo redkokdaj uspešnejše agente.

Kljub tem hudim udarcem pa so bili antifašistični borci za svobodo močnejši. Omenjene skupine niso bile edine, ki so imele stike z jugoslovansko osvobodilno vojsko. Poleg njih in za njimi je bilo še mnogo drugih. Gestapu je uspelo, da je ustanovitev nekaterih partizanskih skupin preprečil, da je kurirske povezave začasno prekinil; povzročil je tudi prenehanje protiakcije, nepremišljene bege. Predvsem je gestapo znal razbiti mnogo osnovnih organizacij in tako občutno motiti delovanje partizanov. S tem je gibanje seveda najbolj prizadel. Toda partizanov, ki so se že bojevali, ni mogel uničiti. Celo deli obstoječih organizacij so se ohranili do konca vojne. Tako je npr. Hilda Kroner še ob koncu leta 1944 spravila zdravila za partizane v Maribor, Fritz Matzner je obdržal svoje kontakte in omogočil partizanski skupini Gaiswinkler v Salzkammergut stike s slovenskimi partizani. Tudi dunajske Zveze komunistične mladine, ki je delovala v okviru "Anti-Hitler-gibanje" gestapo nikoli ni odkril, čeprav je vodila veliko akcij med dunajsko mladino, s katerimi je propagirala pobeg pred vojaško službo (glej sodbo vojaškega sodišča 177. divizije; 6o53, 6o56, 6o57 idr.), v dneh po osvoboditvi Dunaja pa je ta organizacija odlično delovala. Ker je Zveza komunistične mladine odvzela orožje tisočim vojakom Volkssturma v zahodnem Dunaju, kjer je živela četrtnina dunajskega prebivalstva, ga je Rdeča armada lahko brez strela zasedla.

Herbert Exenberger

„SLOWENISCH-ÖSTERREICHISCHE KAMPFGEMEINSCHAFT WACHST“¹ - DER KAMPF SLOWENISCHER PARTISANEN GEGEN DEN NAZIFASCHISMUS IN DER ÖSTERREICHISCHEN EXILPRESSE

Slawisch

Gospodar, dein Grussgut birgt heut unsre Band,
unsre guten Flinten lehnen an der Wand;
Frost knarrt in den Ästen, Wind pfeift durch den Ritz,
gute Wärme gibst du, Bruder Sliwowitz.

Treiben wir die Fremden übers Jahr erst aus,
Gospodar, wer, glaubst du, bleibt im Herrschaftshaus?
Werd ich knechtisch aufstehn, wo ich mächtig sitz?
Sind nicht solche Tölpel, Bruder Sliwowitz.

Haben unser Herzblut für nichts vertan;
alles für die Seinen will der Partisan:
Mutterschaf und Lämmer, Gänse, Geiss und Kitz,
Kürbis und Melone, Mais und Sliwowitz.

Sind die wilden Schweine aus dem Land verjagt,
die verkohlten Hütten aufgebaut, und ragt
blank im Dorf der Maibaum, Flattern und Geflitz,
oh, wie wird das schön sein, Bruder Sliwowitz. 2/

Dieses Gedicht verfasste am 7 Februar 1945 der österreichische Schriftsteller und ehemaliges Mitglied der "Vereinigung sozialistischer Schriftsteller" 3/ Theodor Kramer im englischen Exil, nachdem er am 20. Juli 1939 seine Heimat Österreich verlassen hatte müssen. 4/ Diese hoffnungsvollen Verse auf eine schöne, gerechte Zukunft nach dem Sieg über die Nazibarbarei spiegeln deutlich die grosse Anteilnahme österreichischer Emigranten mit dem Partisanenkampf der Kärntner Slowenen wider. Die Berichterstattung über die Kärntner Partisanenfront nahm einen wesentlichen Stellenwert in der österreichischen Exilpresse ein. Der Bogen spannte sich von der "London-Information", "Zeitspiegel" und "Young Austria" aus Grossbritannien, über

Austrian Labor Information" und "Austro American Tribune" aus New York, "Österreich Information" aus Schweden, "Mitteilungen des Antifaschistischen Büros österreichischer Kriegsgefangener" in der Sowjetunion bis zur "Schriftenreihe 'Dokumente und Berichte' der Studiengruppe der Freien Österreichischen Weltbewegung", Ortsgruppe Jerusalem. Die diesbezüglichen Informationen in österreichischen Exilpublikationen, die aus den verschiedensten Quellen gespeist worden sind, stimmten nicht immer mit den tatsächlichen Fakten, etwa bei Zahlenangaben, überein. Dennoch gaben die Berichte, Kommentare und Stellungnahmen österreichischer Emigranten Einblicke in den aktiven antifaschistischen Widerstandskampf in diesem Bundesland und informierten über die Verfolgungen Kärntner Slowenen durch die Nazifaschisten. Bereits im Jahre 1942 berichteter österreichische Exilzeitungen über Verfolgung und Widerstand der Slowenen. Die in der französischen Resistance wirkende österreichische Widerstandsgruppe "Travail-Anti Allemand" 5/ meldete in ihrer, für deutsche Wehrmachtsangehörige bestimmten illegalen Soldatenzeitung "Soldat im Westen" im Juli 1942: "Unsere Nachbarn in Südosten, die heldenhaften Männer Jugoslawiens, stehen Hitler bereits in offener Front gegenüber". 6/

Im gleichen Monat, am 15. Juli 1942, erschien in der von den österreichischen Sozialisten Oscar Pollak und Karl Czernetz geleiteten "London-Information of the Austrian Socialists in Great Britain" 7/ unter dem Titel "Unsere slowenischen Brüder" ein informativer Beitrag über die Germanisierungspolitik der Kärntner Nazis, die ja in der gleichen Frage bei der Okkupation Jugoslawiens im April 1941 eine entscheidende Rolle spielten, und über die Vertreibung von fast 300 slowenischen Familien im April 1942. 8/ Der Artikel spricht irrtümlich von 4200 Familien aus den Gebieten Eisenkappel und Bleiberg, richtig müsste es heißen Bleiburg. Eher verklärend nimmt sich auch die Passage über die "vollen und gleichen Rechte" der Kärntner slowenischen Bevölkerung in der ersten Republik aus. 9/ Im Artikel selbst heisst es über diese Nazimassnahmen und über die Zukunft nach dem Krieg:

" Die Politik der Re-Germanisierung in Gebieten, die von Slowenen bewohnt werden, wurde von den Nazis erbarmungslos durchgesetzt, seit sie Jugoslawien besetzt haben. Die brutale Verfolgung, die die Ausrottung der gesamten intellektuellen Klasse beinhaltet und die Vertreibung tausender Bauern von ihrem Land, wurde zuerst in der Südsteiermark und in Teilen des eigentlichen Slowenien angewendet. Das hat sich nun auf das österreichische Bundesland Kärnten ausgedehnt... Es sind dies jene friedfertigen Menschen, die heute Opfer dieser abscheulichen Naziverbrechen sind. Grausamkeiten, die kaum weniger abscheulich sind als jene in Polen oder der Tschechoslowakei, werden täglich an ihnen verübt.. Wir österreichische Sozialisten protestieren nicht nur gegen diese Greuelthaten. Wir versprechen, dass wir diese, soweit es in unserer Macht steht, wieder gut machen werden. Was die Nazis vernichtet haben, werden die österreichischen Arbeiter und Bauern, einmal befreit, wiederherstellen, einschliesslich der Häuser unserer Freunde und Brüder der Arbeiter und Bauern Sloweniens. Wir und sie sind Opfer der gleichen Unterdrückung. Wir

und sie sind Opfer der gleichen Unterdrückung. Wir sind Kameraden im gleichen Kampf. Wir werden Kameraden sein beim Wiederaufbau, wenn wir den Sieg errungen haben." 10/

Einige Monate später, im August 1942, konnte der "Zeitspiegel" 11/ des "Free Austrian Movement" in Grossbritannien schon vom Übergreifen des Partisanenkrieges von Jugoslawien nach Österreich berichten. 12/ Er übernahm zunächst eine Meldung des "Sender Österreichs" und informierte dann im gleichen Monat in einem Eigenbericht über die Hilfe österreichischer Patrioten für die Partisanen.

"In Marburg, ferner in Spielfeld und Villach wurden zusammen über 200 Österreicher verhaftet, weil man sie verdächtigte, an Sabotageakten an Truppen - und Waffentransporten, die nach Jugoslawien gehen sollten, teilgenommen zu haben. In Spielfeld haben österreichische Eisenbahner einen Transport mit einigen hundert Gewehren und vielen Kisten Munition den jugoslawischen Partisanen in die Hände gespielt. In vielen Orten Kärntens und Untersteiermark werden regelmässig die Kommunique des Stabes der Partisanen - und Freiwilligenarmee verbreitet. Es wird dort eine starke Agitation für den Anschluss an die Partisanen getrieben." 13/

Auch im Jahre 1943 stellten österreichische Emigranten in ihren Zeitungen genügend Raum für Berichte über Partisanenaktivitäten in Kärnten zur Verfügung. Gleichzeitig wurde wieder eindeutig der "Ausröttungs - und Germanisierungsfeldzug der Deutschen" gegenüber den Slowenen, die der steirische Gauleiter Überreither "rückzuvoelken" betitelte, angeprangert. Der "Zeitspiegel" zitierte am 10. April 1943 aus einer Rede des Gauleiters Rainer vom 26. Februar 1943 in Ferlach, wo dieser gegen die "Oberkrainer kommunistischen Banden auf Befehl Moskaus" gezeifert hatte. In dieser Rede hatte Rainer ein illegales Flugblatt der Partisanen, die "Erste Botschaft der Kärntner Freiheit, zitiert.

"Die ersten Kärntner Partisanen bringen die erste Botschaft der Freiheit nach Kärnten, indem sie sich den zahlreichen slowenischen Vorkämpfern der Freiheit anschliessen. So stellt sich Kärnten in die Reihen der anderen kämpfenden slowenischen Gebiete. Die Stunde wird kommen, da auch Kärnten sich erhebt und sich dem Volksaufstand anschliesst. Das ganze slowenische Land ist geeint im Kampf für das nationale Recht". 14/

Darüber hinaus veröffentlichte das Organ des "Free Austrian Movement" in mehreren Fortsetzungen Beiträge des aus Graz stammenden Generalsekretärs des "Austrian Center" in London, Willi Scholz, über historische und aktuelle Probleme der Steiermark und Kärnten im Zusammenhang mit der slowenischen Befreiungsbewegung. 15/ In der Informationswiedergabe etwas vorsichtiger drückte sich das Sprachrohr der österreichischen Sozialisten in den USA, "Austrian Labor Information", in dem Aufsatz "Der Widerstand der Österreicher gegen Hitler und seinen Krieg" über die Kärntner Partisanen aus.

"Die amerikanische und englische Presse hat wiederholt von Partisanenkmpfen in den südlichen Teilen Steiermarks und Kärntens

berichtet. Hier handelt es sich wahrscheinlich zunächst um jugoslawische Partisanen, die gelegentlich in die vom Dritten Reich annektierten slowenischen Gebiete Unter-Steiermarks und nach Kärnten eindringen. Es ist aber durchaus möglich, dass österreichische Deserteure, die immer zahlreicher sein sollen, Verbindung mit jugoslawischen Partisanen hergestellt haben. Jedenfalls werden aus verschiedenen südsteirischen und Kärntner Orten Partisanen-Überfälle auf Nazi-Behörden gemeldet." 16/

Die Berichterstattung des Jahres 1944 zeichnete sich vor allem durch die Wiedergabe von Informationen aus Rundfunksendungen - Moskauer Rundfunk, BBC, Sender "Österreich" der Österreichischer Freiheitsfront, Radiostation "Freies Jugoslawien" - und aus Pressecommuniqués. etwa der "Jugoslawischen Telegrafagentur", aus. Die "Austrian American Tribune" aus New York richtete sogar eine eigene Spalte über "Berichte von der Partisanenfront" 17/ ein. Wir erfuhren 1944 von konkreten Aktionen der slowenischen Partisanen bei Tarvis 18/, Eisenkappel, 19/ Windisch-Bleiberg 20/, Unterdrauburg 21/, Maria Wörth 22/, Wörthersee 23/, St. Andrä im Lavanttal 24/ und in anderen Orten. Österreichische Emigranten betonten in alliierten Sendern die grosse Bedeutung der Partisanen. So etwa sprach am 25. April 1944 der österreichische Kommunist Friedl Furrnberg im Moskauer Rundfunk:

"Die österreichische Partisanenbewegung steht noch in ihren Anfängen, aber schon haben die noch kleinen Partisanengruppen in Kärnten und Steiermark eine grosse Bedeutung. Wieviel könnte erst geschehen, wenn die Partisanenbewegung einen Massencharakter annimmt. Alle Voraussetzungen dazu sind gegeben, sowohl vom Standpunkt der allgemeinen militärischen Lage als auch der inneren Situation in Österreich. Mehr noch: die Zeit drängt auf die breite Entfaltung der Partisanenbewegung. Sie ist bereits zu einer dringenden Notwendigkeit im Kampf für die Freiheit und Unabhängigkeit Österreichs geworden." 25/

Und als der britische Unterstaatssekretär für Auswärtiges, Georgel Hall, am 22. Juni 1944 im Unterhaus feststellte: "Soweit wir Nachrichten darüber besitzen, geht daraus hervor, dass es eine antideutsche Tätigkeit in Kärnten gibt", fand diese Erklärung im "Zeitspiegel" begeisterte Zustimmung "alle patriotischen Österreicher in der Fremde". 26/

Die österreichischen Emigranten in Grossbritannien waren vor allem um rege Kontakte mit Delegierten aus dem befreiten Jugoslawien bemüht, ehe das offizielle Grossbritannien Kontakte zu Vertretern Titos aufnahm. Hauptmann Slavko Komar, Mitglied der Exekutive der Vereinigten Antifaschistischen Jugend Jugoslawiens, wurde ständiger Delegierter des Weltjugendrates in London. 27/ General Velebit, Leiter der Abordnung der jugoslawischen Volksbefreiungsarmee in Grossbritannien, pflegte ebenfalls Verbindungen zu österreichischen Emigranten. Über eine Unterredung zwischen dem "Austrian Representative Committee" und Velebit informierte zum Beispiel die "Österreichische Information" aus Stockholm.

"Die Unterredung verlief äusserst herzlich. Es gab einen Austausch von Informationen, besonders in Bezug auf die Lage im österreichisch-jugoslawischen Grenzgebiet. Von beiden Seiten wurde die Bereitwilligkeit bekundet, eine Zusammenarbeit zwischen der jugoslawischen Freiheitsbewegung und den nazifeindlichen Widerstandskäften in Österreich herzustellen und es wurden geeignete Mittel zu diesem Zweck erörtert. Übereinstimmend wurde auch der Wunsch nach einer zukünftigen Zusammenarbeit zwischen einem demokratischen Jugoslawien und einer demokratischen österreichischen Republik zum Ausdruck gebracht." 28/

Die Jugendorganisation "Jung Österreich in Grossbritannien" richtete im Dezember 1944 brüderliche Grüsse an die slowenische Jugend.

"Wir sind sicher, dass Euch die österreichischen Patrioten mit Jubel empfangen haben; dass Euch österreichische Partisanen, wenn auch noch immer viel zu wenige, bei dieser Operation geholfen haben. Wir können auch annehmen, dass unter der Besatzung St. Andrä, die ihr vernichtet habt, Österreicher gewesen sind. Sie haben ihr gerechtes Ende gefunden und die vielen, allzuvielen Österreicher, die gerade gegen Euer Volk Verbrechen begangen haben, werden das gleiche Ende finden. Ihr kommt in unsere Heimat als Befreier und auch als Rächer. Die Österreicher werden Euch in beiden Aufgaben helfen und damit den Grundstein für die feste Freundschaft unserer Völker in der Zukunft legen." 29/

Darüber hinaus gab die österreichische Exilpresse ihren Lesern am Beispiel von Zitaten aus Kärntner Publikationen ein Spiegelbild von der politischen Situation in diesem Bundesland. So wurde ein gemeinsames Flugblatt der slowenischen Befreiungsfront und der österreichischen Freiheitsfront abgedruckt 30/ und aus einer Rede des Gauredners Plöb bei einer Versammlung in der Nähe von Villach zitiert. Ubler Antisemitismus schwang in dieser Rede mit, in der der Nazi Plöb meinte:

"Niemand soll glauben, dass er straflos sein Vaterland verraten kann - nicht einmal im Geheimen. Der Tag wird kommen, an dem die Banditen in den Wäldern von den Börsenjuden abgeschrieben werden, weil man mit ihnen kein Geschäft machen kann. Dann wird sich kein Hund um sie kümmern. Hoffnungslos und hungrig werden sie durch die Wälder irren und eines Tages in die Hände der Polizei fallen." 31/

Selbstverständlich bildete die Gründung des ersten "Österreichischen Bataillons" in den Reihen der slowenischen Volksbefreiungsarmee am 24. November 1944 ein zentrales Thema in der österreichischen Exilpresse Ende 1944 und 1945. Der entsprechende Armeebefehl des Hauptstabes der slowenischen Volksbefreiungsarmee wurde in mehreren Zeitungen veröffentlicht. 32/ In der Titelgeschichte des "Zeitspiegels" vom 9. Dezember 1944 stand dazu noch:

"Die Grosszügigkeit, mit der das Oberkommando der slowenischen Volksarmee die Bildung des österreichischen Bataillons unter der

österreichischen Flagge und unter österreichischem Kommando ermöglicht hat, knüpft ein dauerndes und festes Band zwischen dem slowenischen Volk im jugoslawischen Bundesstaat und dem österreichischen Volk. Überall, wo Österreicher leben, in der niedergedrückten Heimat und im freien Ausland, werden sie mit Begeisterung den Operationen des österreichischen Bataillons folgen, mit denen sie unter der rot-weiss-roten Fahne die Freiheit nach Österreich tragen." 33/

Über erste Kampfhandlungen des Österreichischen Bataillons gegen NS-Truppen informierte im März 1945 die "Austro American Tribune". Sie gab eine Meldung der "Jugoslawischen Telegrafengagentur" wieder, die ausdrücklich die Aufopferung und den Kampfesgeist des Österreichischen Bataillons ehrend hervorhob. 34/

Die Kämpfe der slowenischen Partisanen in Kärnten nahmen auch 1945 einen grossen Stellenwert in der österreichischen Exilpresse ein. Vor allem die Berichterstattung über die Zusammenarbeit des "Landeskomitees der Österreichischen Freiheitsfront für Kärnten und Steiermark" (konstituiert zu Weihnachten 1944) mit der slowenischen Volksarmee ist hier hervorzuheben. 35/ Wieder war es General Velebit, der in einem Brief dem "Free Austrian Movement" in London mitteilte:

"Ich höre, dass es dort ein Komitee der Österreichischen Freiheitsfront gibt, das die Befreiung Österreichs leitet und mit unserer Armee in Slowenien zusammenarbeitet. Sobald ich mehr Nachrichten habe, werde ich sie Ihnen übermitteln". 36/

Das "Junge Österreich" in Grossbritannien gab im April 1945 eine informative Broschüre "Unser Nachbar-Jugoslawien", zusammengestellt von Georg Breuer, heraus. Wir finden darin Aufsätze, Erzählungen, Gedichte und Dokumente zu diesem Thema. Zum Beispiel informierte Willi Scholz in einem grundlegenden Beitrag über "Österreich und die Südslawen" und der Slowene Tone Faifar berichtete über die Unterstützung der "Österreichischen Freiheitsfront" durch Jugoslawien.

Diese Beispiele eines durchaus breiten und bejahenden Echos des slowenischen Partisanenkampfes in der österreichischen Exilpresse könnten noch erweitert werden. Es soll aber zum Abschluss hier nur noch auf eine Broschüre von Willi Verkauf, herausgegeben von der "Studiengruppe der Freien Österreichischen Weltbewegung", Ortsgruppe Jerusalem, hingewiesen werden. 37/ Er, der nach Gesprächen mit Arnold Zweig und Kurt Blaukopf 1942 in Jerusalem die erste Publikation seines Exilverlages herausbrachte, 38/ zeigt hier nun am Beispiel der Freundschaft des slowenischen Dichters France Prešeren mit dem österreichischen Dichter Anastasius Grün die kulturellen Beziehungen zwischen den beiden Volksgruppen auf. Aktualisiert hat es der Autor durch den antifaschistischen Widerstand der Kärntner Slowenen gegen ihre Nazipeiniger. "Die Neugestaltung der nachbarlichen Beziehungen in den Grenzgebieten Österreichs und Sloweniens gehört zu den vornehmsten Aufgaben der demokratischen Patrioten beider Länder. Sie werden bemüht sein, die natürlichen Grundlagen für

gute Nachbarschaft zu schaffen. Dies ist umso mehr nötig, da in der Vergangenheit chauvinistische und grossdeutsche Elemente wiederholt versuchten, die Beziehungen zwischen Österreicher und Slowenen zu vergiften". 39/ meinte darin Willi Verkauf. Wie als immer gültiges, humanes Leitmotiv singt dazu France Prešeren auch für unsere Handlungen in der Gegenwart, in einer Strophe, eines Gedichtes:

"Mögen alle Völker leben,
Die sich sehnen, den Tag zu sehen,
Wenn die Sonne, wo immer sie scheint
Jeden Zwist aus dieser Welt verbannt.
Nicht Feinde sollen Nachbarn,
sondern Brüder sein." 40/

Anmerkungen

- 1/ Titel eines Leitartikels im "Zeitspiegel", Nr. 48, 2. Dezember 1944, VI. Jg., über eine "Grossaktion slowenischer Partisanen in Kärnten".
- 2/ Erwin Chvojka (Hrsg.): Theodor Kramer. Gesammelte Gedichte. Bd. 1. Wien u. a.: Europaverl. 1984.
- 3/ Siehe dazu: Herbert Exenberger: Die "Vereinigung sozialistischer Schriftsteller". In: pult. Folge 71, 1984. S. 27 ff.
- 4/ Siehe dazu: Konstantin Kaiser (Hrsg.): Theodor Kramer 1897-1958 Dichter im Exil. Aufsätze und Dokumente. Wien: Dokumentationsstelle für neuere österreichische Literatur 1983. (Zirkular. Sondernummer 4)
- 5/ Siehe dazu: Tilly Spiegel: Österreicher in der belgischen und französischen Résistance. Wien: Europaverl. 1969. (Monographien zur Zeitgeschichte); Österreicher im Exil Frankreich 1938-1945. Eine Dokumentation. Hrsg.: Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes. Auswahl u. Bearbeitung: Ulrich Weinzierl. Wien: Österr. Bundesverl., Jugend u. Volk 1984.
- 6/ Soldat im Westen. Nr. 8. Juli 1942.
- 7/ Über die österreichische sozialistische Exilpresse siehe: Friedrich Scheu: Die Emigrationspresse der Sozialisten. 1938-1945. Wien: Europaverl. 1968. (Monographien zur Zeitgeschichte).
- 8/ Siehe dazu: Pregnanstvo in upor. Vertreibung und Widerstand. Klagenfurt/Celovec: Verband ausgesiedelter Slowenen 1982.
- 9/ Siehe dazu: Hanns Haas, Karl Stuhlpfarrer: Österreich und seine Slowenen. Wien: Löcker & Wögenstein 1977.
- 10/ London-Information of the Austrian Socialists in Great Britain. Nr. 13. 15. Juli 1942.
- 11/ Siehe dazu: Hilde Mareiner: "Zeitspiegel". Eine österreichische Stimme gegen Hitler. Wien: Europaverl. 1967. (Monographien zur Zeitgeschichte)
- 12/ Zeitspiegel. Nr. 32. 8. August 1942. "Partisanenkrieg greift von Jugoslawien nach Österreich über."
- 13/ Zeitspiegel. Nr. 34. 22. August 1942. Österreichische Patrioten leisten Partisanen aktive Hilfe."
- 14/ Zeitspiegel. Nr. 13. 10. April 1943. "Erste Botschaft der Kärntner Freiheit."
- 15/ Willi Scholz: Steiermark und die Slowenen. In: Zeitspiegel. Nr. 22. 26. Juni 1943; Willi Scholz. Kärnten und die Slowenen. In: Zeitspiegel. Nr. 26. 24. Juli 1943.

- 16/ Austrian Labor Information. Nr. 20-21. November-Dezember 1943.
- 17/ Siehe etwa: Nr. 12. Juli 1944; Nr. 4. November 1944.
- 18/ Austro American Tribune. Nr. 12. Juli 1944. "Berichte von der Partisanenfront. Kämpfe bei Tarvis, Eisenkappel, Bleiberg und Villach, Belagerungszustand in Kärnten".
- 19/ Austro American Tribune. Nr. 12. Juli 1944.
- 20/ Austro American Tribune. Nr. 12. Juli 1944.
- 21/ Austro American Tribune. Nr. 4. November 1944. "Von der Partisanenfront".
- 22/ Austro American Tribune. Nr. 4. November 1944.
- 23/ Mitteilungen des Antifaschistischen Büros österreichischer Kriegsgefangener. Nr. 1. Dezember 1944. "Tod den SS-Banditen".
- 24/ Zeitspiegel. Nr. 48. 2. Dezember 1944. "Slowenisch-österreichische Kampfgemeinschaft wächst. Grossaktion slowenischer Partisanen in Kärnten."
- 25/ Zeitspiegel. Nr. 18. 6. Mai 1944. "Volksgericht in Kärnten! Die Voraussetzungen für österreichische Partisanenarmee sind vorhanden - Titos Armee unterstützt Kärntner Partisanen".
- 26/ Zeitspiegel. Nr. 26. 1. Juli 1944. "Erklärung des britischen Unterstaatssekretärs für Musseres im Unterhaus über Kärntner Partisanentätigkeit".
- 27/ Young Austria. Nr. 15. 29. Juli 1944. "Ein Delegierter aus dem befreiten Jugoslawien in Weltjugendrat".
- 28/ Österreichische Information. Nr. 3. November 1944. "Eine Begegnung mit dem Vertreter des Marschall Tito".
- 29/ Jung-Österreich. Nr. 24. 2. Dezember 1944. "Brief an die slowenische Jugend".
- 30/ Zeitspiegel. Nr. 48. 2. Dezember 1944.
- 31/ Zeitspiegel. Nr. 31. 5. August 1944. "Banditen in den Wäldern".
- 32/ Siehe dazu: Mitteilungen des Antifaschistischen Büros österreichischer Kriegsgefangener. Nr. 2. Dezember 1944; Zeitspiegel. Nr. 49. 9. Dezember 1944; Austro American Tribune. Nr. 7. Februar 1945; Heimat Österreich. Broschüre des Free Austrian Movement in Great Britain.

- 33/ Zeitspiegel. Nr. 49. 9. Dezember 1944. "Österreichisches Bataillon in slowenischer Volksarmee. Unter rot-weiss-roter Fahne und eigenem Kommando".
- 34/ Austro American Tribune. Nr. 8. März 1945. "Jugoslawen melden: Österreichisches Bataillon im Kampf".
- 35/ Siehe dazu: Mitteilungen des Antifaschistischen Büros österreichischer Kriegsgefangener. Nr. 3. Jänner 1945; Zeitspiegel. Nr. 1. 6. Jänner 1945.
- 36/ Zeitspiegel. Nr. 1. 6. Jänner 1945. "Freiheitsfront bildet Landeskomitee für Kärnten-Steiermark".
- 37/ Willi Verkauf: "Nicht Feinde sollen Nachbarn, sondern Brüder sein". Franz Prescheren und Anastasius Grün. Schriftenreihe 'Dokumente und Berichte', 3. Heft.
- 38/ Siehe dazu: Willy Verkauf-Verlon: Situationen. Eine autobiographische Wortcollage. Wien: Verl. f. Gesellschaftskritik 1983.
- 39/ Willi Verkauf: "Nicht Feinde sollen Nachbarn, sondern Brüder sein". S. 5.
- 40/ Willi Verkauf: "Nicht Feinde sollen Nachbarn, sondern Brüder sein". S. 19.

Herbert Exenberger

„SLOVENSKO-AVSTRIJSKA BOJNA SKUPNOST RASTE“¹ – BOJ SLOVENSKIH PARTIZANOV PROTI NACIFASIZMU V AVSTRIJSKEM TISKU V PREGNANSTVU

Slovensko

Gospodar, na tvojem veleposestvu je skrita danes naša četa,
naše dobre puške slonijo ob steni;
mraz škripa v vejevju, veter žvižga skozi režo,
dobro nas greješ, brat češpljevec.

Ko bomo čez leto pregnali tudi še tujce,
gospodar, kaj misliš, kdo bo ostal v gosposki hiši?
Ali bom suženjsko vstal, kjer silno sedim?
Nismo taki tepci, brat češpljevec.

Našo srčno kri smo po nepotrebem prelivali;
vse za svoje hoče partizan:
ovco in jagnjeta, gosí, kozo in kozličke,
bučo in melono, koruzo in češpljevec.

Ko bomo divje svinje pregnali iz dežele,
požgane bajte na novo postavili, in ko bo
na vasi stalo majsko drevo, frfljalo in švigalo,
o, bo to lepo, brat češpljevec.^{2/}

To pesem je 7. februarja 1945 napisal avstrijski pisatelj in bivši član "Združenja socialističnih pisateljev" 3/ Theodor Kramer v angleškem izgnanstvu, saj je moral 20. julija 1939 zapustiti svojo domovino Avstrijo. 4/ Ti verzi, polni upanja v lepšo, pravičnejšo prihodnost po zmagi nad nacističnim barbarstvom, jasno kažejo, kako so avstrijski emigranti sočustvovali s partizanskim bojem koroških Slovencev. Poročanje o koroški partizanski fronti je igralo bistveno vlogo v avstrijskem tisku v pregnanstvu. In to tako v "London-Information", "Zeitspiegel" in "Young Austria", ki so izhajali v Veliki Britaniji, kot tudi v "Austrian Labor Information" in "Austro American Tribune" (izhajala sta v New Yorku), "Österreich Information" (izhajal je na Švedskem), "Mitteilungen des Antifaschistischen Büros

österreichischer Kriegsgefangener" (izhajal v Sovjetski zvezi) pa v "Schriftenreihe 'Dokumente und Berichte' der Studiengruppe der Freien Österreichischen Weltbewegung", ki jo je izdajala krajevna skupina v Jeruzalemu. Informacije o partizanskem boju v avstrijskih publikacijah v pregnanstvu niso vedno ustrezale dejanskemu stanju (npr. številke). Vsekakor pa razkrivajo poročila, komentarji in stališča avstrijskih emigrantov v pogled v aktivni odpor v tej deželi saj so obveščali, kako so nacisti preganjali Slovence. Že leta 1942 so avstrijski časopisi v pregnanstvu potočali o preganjanju in odporu Slovencev.

Avstrijska odporiška skupina "Travail-Anti Allemand" 5/, ki je delovala v francoski resistanci, je julija 1942 poročala v svojem ilegalnem, nemškem vojakom namenjenem listu "Soldat im Westen" (Vojak na zapadu): "Naši sosede na jugovzhodu, herojski možje Jugoslavije, se s Hitlerjem borijo že na odprti fronti." 6/

"London-Information of the Austrian Socialists in Great Britain" 7/, ki sta ga vodila avstrijska socialistična Oscar Pollak in Karl Czernetz, je 15. julija 1942 pod naslovom "Naši slovenski bratje" poročal o politiki germanizacije, ki so jo izvajali koroški nacisti, tisti so v istem vprašanju odigrali odločilno vlogo tudi pri okupaciji Jugoslavije aprila 1941, ter o dogodkih aprila 1942, ko so izselili skoraj 300 slovenskih družin. 8/ Članek pomotoma govori o 4200 družinah iz Železne Kaple in Bleiburga, pravilno bi bilo seveda Pliberka (Bleiburg). Precej zamegljena je seveda tudi pasaja o "popolnih in enakih pravicah" slovenskega prebivalstva na Koroškem za časa prve republike. 9/ O teh ukrepih nacistov in o prihodnosti po vojni pravi članek: "Politiko re-germanizacije so nacisti na področjih, kjer živijo Slovenci, po zasedbi Jugoslavije neusmiljeno uveljavljali. Kruto preganjanje s katerim hočejo uničiti ves intelektualni razred ter pregnati tisoče kmetov z njihove zemlje, so najprej izvajali na južnem Štajerskem in v predelih Slovenije. Zdaj so to razširili na avstrijsko zvezno deželo Koroško... To so tisti miroljubni ljudje, ki so danes žrtev gnusnih nacističnih zločinov. Z dneva v dan jih prav tako gnusno trpinčijo kot ljudi na Poljskem ali na Čehoslovaškem. Mi avstrijski socialisti ne protestiramo samo proti tem zverinstom. Obljubljamo, da bomo leta, kolikor bo to v naših močeh, spet popravili. Kar so nacisti uničili, bodo avstrijski delavci in kmetje po osvoboditvi obnovili. Tudi hiše naših prijateljev in bratov, delavcev in kmetov v Sloveniji. Mi in oni smo žrtev istih zatiralcev. Smo tovariši v istem boju. Tovariši bomo tudi pri obnovi, potem ko bomo izbojevali zmago". 10/

Nekaj mesecev pozneje, avgusta 1942 je poročal "Zeitspiegel" 11/, ki ga je izdajal "Free Austrian Movement" v Veliki Britaniji, da se je partizanski boj razširil iz Jugoslavije tudi že v Avstrijo. 12/ Prevzel je poročilo oddajnika "Sender Österreichs", istega meseca pa je informiral z lastnim poročilom o pomoči avstrijskih patriotov partizanom: "V Mariboru, Spielfeldu in Beljaku so zajeli skupno 200 Avstrijcev, ki jih sumijo, da so se udeležili sabotažnih akcij na transporte vojske in orožja, ki so bili namenjeni v Jugoslavijo. V Spielfeldu so avstrijski železničarji izročili cel transport jugoslovanskim partizanom: več

sto pušk in mnogo zabojev municije. V mnogih krajih na Koroškem in spodnjem Štajerskem redno razširjajo komunikeje partizanske vojske in vojske prostovoljcev. Tam je močna tudi agitacija za vstop v partizane." 13/

Tudi leta 1943 so posvečali avstrijski emigranti v svojih časopisih dosti prostora partizanskim aktivnostim na Koroškem. Hkrati so spet jasno ožgotali politiko iztrebljanja in germaniziranja, kar je označeval štajerski gauleiter Uiberreither "renarodovanje". "Zeitspiegel" je citiral 10. aprila 1943 govor gauleiterja Rainerja, ki ga je imel 26. februarja 1943 v Borovljah, in v katerem je opljuval "gorenjske komunistične tople, ki jim ukazuje Moskva". V tem govoru je omenil Rainer ilegalni letak partizanov, "Prvo sporočilo koroške svobode".

"Prvi koroški partizani prinašajo s tem, da se priključujejo množičnim slovenskim prvoborcem za svobodo, prvo sporočilo svobode na Koroško. Tako se je vključila Koroška v vrste ostalih odporiških slovenskih področij. Prišel bo čas, ko bo vstala tudi Koroška in ko se bo pridružila ljudski vstaji. Čela slovenska dežela je zedinjena v boju za narodno pravico". 14/

Poleg tega je objavljala organ gibanja "Free Austrian Movement" v nadaljevanjih prispevke Williija Scholza, generalnega sekretarja "Austrian Center" v Londonu, o zgodovinskih in aktualnih problemih Štajerske in Koroške v zvezi s slovenskim osvobodilnim gibanjem. 15/ V svojem poročanju o koroških partizanih je bilo glasilo avstrijskih socialistov v ZDA, "Austrian Labor Information", bolj previdno. Takole piše v članku "Odpor Avstrijcev proti Hitlerju in njegovi vojni":

"Ameriški in angleški tisk sta ponovno poročala o partizanskem boju v južnih predelih Štajerske in Koroške. To se verjetno sprva jugoslovanski partizani, ki včasih prodirajo tudi v slovenska področja spodnje Štajerske in na Koroško, ki jih je Tretji rajh anektiral. Vsekakor pa je tudi mogoče, da so avstrijski dezertarji, katerih je vedno več, vzpostavili stike z jugoslovanskimi partizani. Na vsak način je vedno več poročil iz južnoštajerskih in koroških vasi, da so partizani napadli nacistične oblasti." 16/

Poročanje v letu 1944 se je omejevalo predvsem na ponatis informacij iz radijskih oddaj - moskovski radio, BBC, oddajnik "Österreich" avstrijske Osvobodilne fronte, radijske postaje "Svobodna Jugoslavija" - ter tiskovnih komunikejev, npr. "Jugoslovanske telegrafске agenture". "Austrian American Tribune", ki je izhajal v New Yorku, je uvedel celo posebno rubriko: "Poročila s partizanske fronte". 17/ Leta 1944 izvemo konkretnih akcijah slovenskih partizanov pri Trbižu 18/, Železni Kapli 19/, Slovenjem Plajberku 20/, Bravogradu 21/, Otoku 22/, ob Vrbskem jezuru 23/, Sentandražu v Labotski dolini 24/ in drugih krajih. Avstrijski emigranti so v zavezniških oddajah poudarjali velik pomen partizanov. Avstrijski komunist Friedl Fünrber je npr. 25. aprila 1944 govoril v moskovskem radiu:

"Avstrijsko partizansko gibanje se je komaj začelo, toda majhne

partizanske skupine na Koroškem in Štajerskem so že zelo pomembne. Koliko bo šele mogoče storiti, če bo postalo partizansko gibanje masovno. Vsi predpogoji za to so dani, tako s stališča splošne vojaške situacije kot tudi notranje-avstrijskega položaja. Še več: čas zahteva širok razcvet partizanskega gibanja, ki je postalo neobhodno potrebno v boju za svobodo in neodvisnost Avstrije". 25/

Britanski podsekretar za zunanje zadeve, George Hall, je 22. junija 1944 v poslanski zbornici ugotovil: "Iz poročil, ki smo jih dobili, je razvidno, da je razširjena na Koroškem protinemska aktivnost", v glasilu "Zeitspiegel" so to izjavo pozdravili "vsi patriotični Avstrijci v tujini". 26/

Avstrijski emigranti v Veliki Britaniji so iskali stike z delegati osvobodjene Jugoslavije še preden je uradna Velika Britanija navezala stike s Titovimi zastopniki. Stotnik Slavko Komar, član eksekutive Združenja antifašistične mladine Jugoslavije, je postal stalni delegat Svetovnega mladinskega sveta v Londonu. 27/ Tudi general Velebit, vodja odposlanstva jugoslovanske narodnoosvobodilne vojske v Veliki Britaniji, je imel stike z avstrijskimi emigranti. O nekem razgovoru Velebita z "Austrian Representative Committee" je npr. poročal "Österreichische Information" iz Stockholma.

"Razgovor je bil izredno srčen. Izmenjali so informacije, predvsem v zvezi s položajem ob avstrijsko-jugoslovanski meji. Obe strani sta potrdili pripravljenost, da vzpostavijo sodelovanje med jugoslovanskim osvobodilnim gibanjem in protinacističnimi odporiški silami v Avstriji. Razpravljali so tudi o ustreznih korakih za doseg tega cilja. Soglasno so potrdili tudi željo, da bi demokratična Jugoslavija in demokratična republika Avstrija v bodoče sodelovali". 28/

Mladinska organizacija "Jun Österreich in Grossbritannien" je objavila decembra 1944 bratske pozdrave slovenski mladini:

"Prepričani smo, da so vas avstrijski patrioti z radostjo sprejeli; da so vam pri tem pomagali avstrijski partizani, čeprav jih je še vedno premalo. Lahko domnevamo, da so bili med tistimi, ki so zasedli Šentandraž, in ki ste jih uničili prav vi, tudi Avstrijci. Našli so svoj pravični konec, in mnogi premnogi Avstrijci, ki so zagrešili prav nad vašim narodom toliko zločinov, bodo našli isti konec. Vi prihajate v našo domovino kot osvoboditelji in tudi kot maščevalci. Avstrijci vam bodo pri izvrševanju obeh nalog pomagali in s tem ustvarili tudi temelj za globoko prijateljstvo med našimi narodi v prihodnosti". 29/

Poleg tega je nudil avstrijski tisk v pregnanstvu svojim bralcem s primeri citatov iz koroških publikacij tudi zrcalo politične situacije v tej deželi. Ponatisnili so skupni letak slovenske OF in avstrijske OFF in citate iz govora gau-govornika Plöbba, ki ga je imel na nekem zborovanju v Beljaku. Ostuden antisemitizem je bil del govora, v katerem je nacist Plöbb menil:

"Nihče naj ne misli, da lahko nekaznovano izda svojo domovino -

niti skrivaj. Prišel bo dan, ko bodo borzni židje odpisali bandite v gozdovih, ker z njimi ni mogoče delati dobička. Potem se še pes ne bo zmenil zanje. Brez upanja in lačni bodo tavali po gozdovih in nekega dne jih bo ujela policija". 31/

Seveda je bila ustanovitev "Avstrijskega bataljona" v vrstah slovenske narodnoosvobodilne vojske (24. novembra 1944) centralna tema avstrijskega eksulantskega tiska konec 1944 in leta 1945. Ustrezní vojaški ukaz glavnega štaba slovenske NOV je bil objavljen v mnogih časopisih. 32/ V naslovnem članku je zapisal "Zeitspiegel" (9. decembra 1944):

"Vrhovna komanda slovenske ljudske armije je ustanovitev avstrijskega bataljona pod avstrijsko zastavo in avstrijsko komando zelo podpirala. S tem je navezala večno in trdno vez med slovenskim narodom v jugoslovanski zvezni državi in avstrijskim narodom. Kjerkoli živijo, bodisi v podjarmljeni domovini bodisi v svobodnem inozemstvu: Avstrijci bodo z navdušenjem sledili operacijam avstrijskega bataljona, ki bo z rdeče - belo - rdečo zastavo vnašal svobodo v Avstrijo". 33/

O prvih bojih Avstrijskega bataljona z nacističnimi enotami je marca 1945 poročal "Austro American Tribune". Objavil je poročilo "Jugoslovanske telegrafске agenture", kjer je izrecno poudaril je na požrtvovalnost in bojna pripravljeno avstrijskega bataljona. 34/

Boje slovenskih partizanov na Koroškem je avstrijski tisk v pregnanstvu leta 1945 zelo visoko ocenjeval. Predvsem je treba poudariti poročanje o sodelovanju med "deželnim komitejem OFF za Koroško in Štajersko" (ustanovljen za božič 1944) in slovensko ljudsko armijo. 35/ Spet je bil general Velebit tisti, ki pisмено sporoči "Ree Austrian Movement"-u v Londonu:

"Slišal sem, da obstaja tam komite avstrijske osvobodilne fronte, ki vodi boj za osvoboditev Avstrije in z našo armijo v Sloveniji sodeluje. Takoj ko bom imel več poročil, vas bom informiral." 36/

"Mlada Avstrija" v Veliki Britaniji je aprila 1945 izdala informativno brošuro "Naš sosed - Jugoslavija", ki jo je sestavil Georg Breuer. V brošuri so zbrani spisi, povesti, pesmi in dokumenti na to temo. Tako npr. je informiral Willi Scholz v temeljnem prispevku o "Avstriji in južnih slovanih", Slovenec Tone Fajfar pa je poročal o podpori, ki jo nudi Jugoslavija avstrijski "osvobodilni fronti".

Primerov širokega in pozitivnega odmeva na slovenski partizanski boj v avstrijskem eksulantskem tisku bi bilo še mnogo. Spominim pa naj samo še na bropuro Williija Verkaufa, ki jo je izdala "Študijska skupina Svobodnega avstrijskega svetovnega gibanja", krajevna skupina Jeruzalem. 37/ Avto, ki je izdal po razgovorih z Arnold Zweigom in Kurt Blaukopfom leta 1942 v Jeruzalem prvo publikacijo svoje eksulantske založbe. V brošuri prikazuje ob primeru prijateljstva slovenskega pesnika Franceta Prešerna z avstrijskim pesnikom Anastasijem Grünom kul-

turne odnose med obema narodnima skupinama. Verkauf to aktualizira z antifašističnim odporom koroških Slovencev proti nacističnim mučiteljem.

"Nova ureditev sosedskih odnosov v obmejnih področjih Avstrije in Slovenije sodi med najplemenitejše naloge demokratičnih patriotov obeh dežel. Trudili se bodo, da bodo ustvarili naravne podlage za dobro sosedstvo. To je tem bolj potrebno, ker so v preteklosti šovinistične in velenemske sile vedno spet poskušale, da bi odnose med Avstrijci in Slovenci zastrupili" 39/, meni Willi Verkauf. Večno, humano geslo pa prispeva France Prešeren v nekem pesniškem verz:

"Žive naj vsi narodi,
ki krepene dočakat dan,
da koder sonce hodi,
prepir iz sveta bo pregnan.
Da vojak, prost bo vsak,
ne vrag le sosed bo, mejak". 40/

Opombe

- 1/ Članek "Veliki akciji slovenskih partizanov na Koroškem", "Zeitspiegel", 2. decembra 1944, št. 48, VI. letnik
- 2/ Erwin Chvojka (izd.): Theodor Kramer, Zbrane pesmi, 1. del; Dunaj i.dr.: Europaverlag, 1984
- 3/ Herbert Exenberger: "Združenje socialističnih pisateljev". V: pult. št. 71, 1984, str. 27 ff.
- 4/ Konstantin Kaiser (izd.): Theodor Kramer 1897 - 1958 pesnik v pregnanstvu. Spisi in dokumenti, Dunaj, Dokumentationsstelle für neuere österreichische Literatur, 1983 (cirkular. pos. št. 4)
- 5/ Tilly Spiegel: Avstrijci v belgijski in francoski resistanci, Dunaj, Europeverlag, 1969 (monografije k sodobni zgodovini); Avstrijci v pregnanstvu v Franciji 1938 - 1945. Dokumentacija. Izd.: Dokumentacijski arhiv avstrijskega odpora. Izbor in obdelava: Ulrich Weinzierl, Dunaj, Österr. Bundesverlag, Jugend u. Volk, 1984
- 6/ Soldat im Westen, julij 1942, št. 8
- 7/ O avstrijskem socialističnem eksulantskem tisku glej: Friedrich Scheu: Eksulantski tisk socialistov 1938 - 1945. Dunaj, Europaverlag 1968 (monografije k sodobni zgodovini).
- 8/ Pregnanstvo in upor/Vertreibung und Widerstand, Klagenfurt/Celovec, Zveza slovenskih izseljencev, 1982
- 9/ Hanns Haas, Karl Stuhlpfarrer: Österreich und seine Slowenen, Dunaj, Löcker und Wögenstein, 1977
- 10/ London-Information of the Austrian Socialists in Great Britain, 15. julij 1942, št. 13
- 11/ Hilde Mareiner: "Zeitspiegel". Avstrijski glas proti Hitlerju. Dunaj: Europaverlag, 1967 (monografije k sodobni zgodovini)
- 12/ Zeitspiegel, 8. avgusta 1942, št. 32, "Partizanski boj prihaja iz Jugoslavije tudi v Avstrijo"
- 13/ Zeitspiegel, 22. avgusta 1942, št. 34, "Avstrijski patrioti partizanom aktivno pomagajo"
- 14/ Zeitspiegel, 10. april 1943, št. 13, "Prvo poročilo Koroške svobode"
- 15/ Willi Scholz: Štajerska in Slovenci. V: Zeitspiegel, 26. junija 1943, št. 22; Willi Scholz: Koroška in Slovenci. V: Zeitspiegel, 24. julija 1943, št. 26

- 16/ Austrian Labor Information, november-december 1943, št. 20-21
- 17/ št. 12, julija 1944; št. 4, novembra 1944
- 18/ Austro American Tribune, julij 1944, št. 12, "Poročila s partizanske fronte. Boji pri Trbižu, Železni Kapli, Bleibergu in Beljaku, obleganje na Koroškem"
- 19/ Austro American Tribune, julij 1944, št. 12
20. Ibid.
- 21/ Austro American Tribune, november 1944, št. 4
- 22/ Ibid
- 23/ Poročila antifašističnega biroja avstrijskih vojnih ujetnikov, december 1944, št. 1, "Smrt SS-banditom"
- 24/ Zeitspiegel, 2. december 1944, št. 48, "Slovensko-avstrijska bojna povezanost narašča. Velika akcija slovenskih partizanov na Koroškem"
- 25/ Zeitspiegel, 6. maj 1944, št. 18, "Ljudska sodba na Koroškem! Predpogoji za avstrijsko partizansko vojsko so dani - Titova armija pomaga koroškim partizanom"
- 26/ Zeitspiegel, 1. julij 1944, št. 26, "Izjava britanskega podsekretarja za zunanje zadeve v spodnji hiši o dejavnostih koroških partizanov"
- 27/ Young Austria, 29. julij 1944, št. 15, "Delegat osvobojene Jugoslavije v svetovnem mladinskem svetu"
- 28/ Österreichische Information, november 1944, št. 3, "Srečanje z zastopnikom maršala Tita"
- 29/ Jung-Österreich, 2. december 1944, št. 24, "Pismo slovenski mladini"
- 30/ Zeitspiegel, 2. december 1944, št. 48
- 31/ Zeitspiegel, 5. avgust 1944, št. 31, "Banditi v gozdovih"
- 32/ Glej: Poročila antifašističnega biroja avstrijskih vojnih ujetnikov, 2. december 1944, št. 2; Zeitspiegel, 9. december 1944, št. 49; Austro American Tribune, 7. februar 1945, št. 7; Domovina Avstrija. Brošura, izd. Free Austrian Movement in Great Britain.
- 33/ Zeitspiegel, 9. december 1944, št. 49, "Avstrijski bataljon v slovenski ljudski vojski. Pod rdeče - belo - rdečo zastavo in lastnim poveljem"

- 34/ Austro American Tribune, 8. marec 1945, št. 8, "Jugoslavnani javljajo: Avstrijski bataljon v boju"
- 35/ Poročila antifašističnega biroja avstrijskih vojnih ujetnikov, januar 1945, št. 3; Zeitspiegel, 6. januar 1945, št. 1
- 36/ Zeitspiegel, t. januar 1945, št. 1, "Freiheitsfronta ustanovi deželni komite za Koroško-Štajersko"
- 37/ Willi Verkauf: "Nicht Feinde sollen Nachbarn, sondern Brüder sein"; Franz Prescheren und Anastasius Grün. Vrsta: 'Dokumente und Berichte', 3. zvezek
- 38/ Willi Verkauf-Verlon: Situacije. Autobiografska kolaža besed, Dunaj, Verl. f. Gesellschaftskritik, 1983
- 39/ Willi Verkauf: "Nicht Feinde sollen Nac barn, sondern Brüder sein", str. 5
- 40/ Ibid., str. 19

Boris Butina

**AVSTRIJSKI BATALJONI OSVOBODITVE V SE-
STAVI NOV IN JLA JUGOSLAVIJE, NJIHOV PRIS-
PEVEK V BOJU PROTI NACIZMU IN ZA OSVOBO-
DITEV AVSTRIJE**

Narodno osvobodilna borba zmagovitih jugoslovanskih narodov je s svojimi ideali pritegovala in navduševala za borbo proti fašizmu antifašiste vseh narodnosti. Poleg italijanskih brigad, ruskih bataljonov in čet drugih evropskih narodov, je bilo v času od novembra 1944 do konca druge svetovne vojne ustanovljenih na ozemlju Jugoslavije tudi pet avstrijskih bataljonov. Temeljite politične in organizacijske priprave za njihovo ustanovitev so se začele maja 1944 v Moskvi, kjer se je v tem času mudila jugoslovanska vojaška delegacija, ki je s sovjetskimi oblastmi vodila razgovore o nadaljnem vodenju vojne. V Moskvi je bilo tudi jedro avstrijskega vodstva komunistične partije. Avstrijski CK je tu navezal stike z jugoslovansko delegacijo in jo zaprosil za pomoč pri ustanavljanju avstrijskih partizanskih enot. Ko je iz Jugoslavije prišel pritrdilni odgovor, je avgusta 1944 na ozemlju Bele krajine s padalom pristal član CK KP Avstrije Franz Honner z dvema radiotelegrafistoma. S pomočjo slovenskega političnega in vojaškega vodstva se je takoj lotil priprav za ustanovitev I. avstrijskega bataljona.

V začetku oktobra 1944 je pristalo na letališču v Gribljah sovjetsko letalo, s katerim je prispelo 20 avstrijskih antifašistov na čelu s članom CK KP Avstrije Friedlom Fürnbergom. Ta skupina je nato sodelovala pri političnih in organizacijskih pripravah za ustanovitev I. in III. avstrijskega bataljona, medtem ko je podobno vlogo pri formiranju II., IV. in V. avstrijskega bataljona v Srbiji odigrala skupina avstrijskih emigrantov - komunistov, ki jo je vodil Othmar Strobl, poznejši član CK KP Avstrije in viceprezident avstrijske policije.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je obvestil vse partizanske brigade in odrede v Sloveniji, da se ustanavlja avstrijski bataljon in ukazal, naj vse Avstrijce, ki so pri njih, nemudoma napotijo na osvobojeno ozemlje v Belo krajino, kjer se bodo vključili v ta bataljon. Z odredbo dne 24. novembra 1944 je razglasil, da je vsem avstrijskim državljanom, ki se žele prostovoljno boriti

proti nacifašizmu, omogočeno ustanavljanje avstrijskih bataljonov. Da bi prepoznali njihovo nacionalno pripadnost, naj borci avstrijskih bataljonov nosijo na levem rokavu avstrijske nacionalne barve (rdeča - bela - rdeča). Bataljonom naj poveljujejo Avstrijci na svoj način, zaradi koordinacije pa naj bosta vsaki enoti dodeljena dva operativna oficirja.

V vasi Tribučje je bila ustanovljena zbirna baza, kamor so vse partizanske enote pošiljali Avstrijce, ki so prišli k partizanom, da bi se vključili v oboroženi boj proti nacifašizmu, bivše nemške vojake - Avstrijce, ki so prebežali k partizanom, pa tudi Avstrijce - bivše vojake Wehrmachta, ki so jih partizani ujeli. Medtem ko so se nekateri vojni ujetniki v tej bazi takoj prijavili v bataljon, so morali druge organizatorji bataljona pridobivati. Prirejali so politične ure ter s posamezniki navezali stike, jih navduševali za odpor proti nacizmu in za svobodo Avstrijo. Govorili so jim o skorajšnjem porazu fašizma in nacionalsocializma po vsem svetu in jim prikazovali vizijo bodoče neodvisne in demokratične Avstrije, ki pa jo bo možno ustanoviti le, če bodo tudi Avstrijci, v skladu s moskovsko deklaracijo, sami prišli za orožje in prispevali k skorajšnjemu koncu vojne. Hkrati s temi pripravami je Glavni štab NOV in PO Slovenije naročil vodstvu Oficirske šole v Metliki, naj odbere tri oficirje, ki so večji nemščine. Izbrani so bili: Jože Zaletel - Cene iz Zagorja, Boris Butina iz Kočevja in Leopold Lesnik - Friedl iz Celovca.

V štabu bataljona so bili preizkušeni borci. Komandant bataljona je bil Max Bair (potem, ko ga je ranil nemški diverzant, ga je zamenjal Leopold Stanzl), politični komisar je bil Roman Fuchs, ki je bil 5. marca 1945 težko ranjen in ga je zamenjal Franc Gebhard - Alois. Vsi ti so bili prekaljeni revolucionarji in španski borci.

Komandirja čet sta bila Johann Truppe (sredi decembra 1944 ga je zamenjal Roman Fuchs) in Anton Schober, oba veterana iz prve svetovne vojne. Politkomisarja čet pa sta bila Leo Breininger in Peter Tatschl.

Do srede novembra 1944 je bilo zbranih v Tribučah nekaj več kot sto borcev. Določena je bila formacija bataljona, ki so ga sestavljali štab bataljona z intendaturo in 2 četi. Borci so bili enotno uniformirani - jugoslovanske vojaške uniforme, na levem rokavu pa so nosili avstrijski nacionalni grb z avstrijsko rdečo - belo - rdečo zastavo. Poveljniki bataljona in čet so bili Avstrijci, za sporazumevanje so uporabljali nemški jezik Avstrije. Vsa pozornost je bila posvečena dobrim pripravam bataljona za borbo; pouk in vaje za vojaške operacije, dobra oborožitev in oprema, prilagojena bojem in partizanskim pogojem življenja. Bataljon je bil oborožen z lahkim pehotnim orožjem: s strojnimi, avtomatskim orožjem, lahkimi minometalci z močnim eksplozivom, ročnimi bombami, pionirsko in drugo bojno ter radiotelegrafsko opremo, z vso za tako gibčno enoto potrebno oborožitvijo.

Prvotni načrt, da se bataljon prebije preko Save do avstrijske meje, je bil spremenjen, verjetno pod vtisom neuspeha, ki ga je

doživela skupina Avstrijcev na pohodu proti Avstriji. Član CK KP Avstrije Willi Frank in radiotelegrafist Willi Högl sta bila z manjšo skupino avstrijskih borcev na poti proti Avstriji. Na Smuki pri Kočevju jih je presenetila in napadla sovražna enota, ki je prišla iz Kočevja. Oba sta v tem boju padla, preživeli borci pa so se vrnili in ponovno vključili v bataljon.

V začetku je bil bataljon samostojna enota, neposredno podrejena Glavnemu štabu NOV in PO Slovenije, 8. januarja 1945 je bil vključen v sestav XV. divizije in končno 24. januarja 1945 v Cankarjevo brigado kot njen 4. bataljon.

6. januarja 1945 je štab VII. Korpusa izdal povelje, da se bataljon iz Tribuč premakne na območje Podturn - Podhosta, kjer so potekale vojaške operacije. Prva operativna naloga je bila obramba desnega brega Krke na sektorju Jama - Primož - Liplje. 18. januarja 1945 je doživel bataljon svojo prvo borbo pri varovanju mostu čez Krko na cestni zvezi med vasema Dvor in Jama.

Nekaj dni po ognjenem krstu na Jami se je bataljon premaknil iz področja najhujših belogradističnih napadov na položaje pri vasi Podhosta. Še dvakrat se je bataljon vrnil v Suho krajino, ki je postala njegovo ožje operacijsko področje. Hudi boji so se bili okoli vasi Jama, Lašče, Topla reber, Smuka, Hinje, Ambrus, Sela, Liplje, torej krajev, ki so dobro znani tudi slovenskim brigadam. Za Smuko, Lašče, Veliko Liplje, Toplo reber in Ambrus so bili najtežje boje, tam je bila ranjena ali je padla večina tovarišev borcev, bodisi pri napadih in juriših na sovražnikove položaje ali v obrambnih bojih in zasedah.

Največje borbe avstrijskega bataljona so bile v dnevih: 18. januar na Jami, 19. februar v Smuki, 27. februar pri Laščah, 5. marca pri vasi Lašče in pri Dolnjih Lipljah ter od 4. do 10. aprila na položajih pri Ambrusu in Topli rebri.

Dvakrat je bil bataljon poslan z bojišč v Suhi Krajini na mirnejše sektorje vzhodno od Kočevskega Roga, da bi se odpočil in pripravil na nove borbene napore. Po tretjem odhodu z borbenih položajev, prve dni aprila, se bataljon ni več vrnil v Suho krajino, vendar je imel tudi tukaj smrtne žrtve.

5. maja 1945 je bataljon zaključeval operacije na Dolenjskem. Sledilo je obdobje njegovih hitrih bojnih pohodov proti severu. Pomikal se je čez Kočevje, kjer je sodeloval pri napadu na to utrjeno mesto, v bojih z Grosuplje 9. maja in pri okolitvi Ljubljane. 10. maja je s svojo brigado slavnostno vkorakal v mesto. Potem se je pomikal proti severu ter spotoma razoroževal in zajemal ujetnike v Savinjski dolini.

26. maja je prejel bataljon ukaz brigade, naj se pripravi na odhod v Avstrijo. Iz Pake se je z železnico pripeljal do Maribora, od tod pa peš potoval do Feldbacha, kjer ga je sprejela 29. maja 1945 Rdeča armada. Poveljstvo zbirnega taborišča v Feldbachu je zadržalo bataljon do 5. junija, zato je prišel na Dunaj kjer so bili že II., IV. in V. avstrijski bataljon, šele 7. junija 1945.

Bojna pot I. avstrijskega bataljona v Jugoslaviji se je končala 26. maja 1945. Za svobodo Avstrije je dalo življenja lo borcev, 19 pa je bilo ranjenih. Zaradi hrabrosti, ki so jo pokazali v bojih, je vrhovni poveljnik NOV Jugoslavije Josip Broz - Tito odlikova 9 borcev z redom hrabrosti in 17 borcev z znakom hrabrosti.

Avstrijski bataljon je prizadejal sovražniku poleg vojaških udarcev tudi veliko politično škodo, saj je s svojo prisotnostjo in boji proti nemškim oboroženim silam in njihovim kvizlingom vzpodbudil mnogo avstrijskih rodoljubov, da so sledili vzgledu in ustanavljali nove avstrijske bataljone in odporiške skupine ter tako dvigali duha upora v Avstriji.

II., IV. in V. avstrijski bataljoni so bili ustanovljeni na Batajnici pri Beogradu. Odločujočo vlogo in zasluge za njihovo formiranje je imela skupina takratnih avstrijskih emigrantov - komunistov. Raztreseni širom Evrope v taboriščih Švice, Francije in Belgije so se že tu vključili v odporiška gibanja. Vzpodbujeni z borbenimi uspehi in vzgledom I. avstrijskega bataljona, za katerega so izvedeli preko radijskih vesti, so se odločili, da se pridružijo avstrijskim borcem za svobodo v Jugoslaviji. Do decembra 1944 se je v Marseillu v Franciji zbralo okoli 20 Avstrijcev. Pod pretvezo, da so francosko govoreči Jugoslovani, so se prijavili jugoslovanski zbirni bazi in se nato z zavezniško ladjo pripeljali v Bari - Italijo. V jugoslovanski partizanski bazi so se enotno uniformirali in že v začetku januarja 1945 poleteli z letalom v osvobojeni Beograd. Tu so takoj stopili v stik z jugoslovanskimi vojaškimi oblastmi in jim izrazili svojo željo in odločenost, da se po vzoru I. avstrijskega bataljona vključijo v boj proti nacifašizmu. Po tem, ko so se oborožili in opremili, so se razdelili v dve skupini. Manjši del borcev je ostal v Beogradu z nalogo, da vzpostavi stik s člani CK KP Avstrije in I. avstrijskim bataljonom v Sloveniji in se z njimi dogovori o nadaljnji aktivnosti. Drugi, večji del, pa se je organiziral v borbeno skupino, ki je februarja 1945 krenila na pohod proti severu z namenom, da prodre na avstrijsko ozemlje in tam prične z oboroženim odporom. Vendar se jim ni posrečilo prekoračiti Donave; vrnili so se v Batajnico, kjer so medtem že organizirali zbirno bazo in opravili tudi nekatere druge predpriprave za formiranje avstrijskih bataljonov.

Naj omenim samo nekatere tovariše iz te skupine, ki so pozneje postali komandanti in politični komisarji bataljonov. Na čelu skupine je bil Othmar Strobl, član CK KP Avstrije in poznejši viceprezident avstrijske policije. On je vodil razgovore z jugoslovanskimi političnimi in vojaškimi oblastmi in organiziral delovanje skupine. V veliko pomoč mu je bil dr. Emanuel Edel, zdravnik in bivši španski borec, ki je dobro govoril srbohrvaščino in imel veliko znancev med jugoslovanskimi španskimi borci, kar je pripomoglo k uspehu razgovorov. Španski borec Peter Hofer je bil organizator in nato komandant II. avstrijskega bataljona, politkomisar tega bataljona pa je bil Peter Spitaler. Preizkušeni revolucionar in španski borec Max Goldberger je bil organizator IV. avstrijskega bataljona in njegov komandant, Peter Herrenstadt pa politični komisar tega bataljona. Otto Spitz

je bil organizator in komandant V. avstrijskega bataljona, njegov politični komisar pa Alfred Wiesinger.

Ko si je Strobl zagotovil privolenje jugoslovanskih vojnih oblasti, so člani skupine pričeli obiskovati taborišča za vojne ujetnike in med Avstrijci - bivšimi vojaki Wehrmachta; pričeli z agitacijo za prostovoljni vstop v avstrijske bataljone osvoboditve. Medtem je s pomočjo jugoslovanskih zvez uspelo navezati stike tudi z avstrijskim političnim vodstvom v Sloveniji. Ko je Franz Honner izvedel za aktivnost skupine v Arbiji, se je z manjšo skupino Avstrijcev, med katerimi so bili Fritz Fürnberg, Peter Scharf in dr. Franz David, odpravil na pot. S tovornim avtomobilom so potovali po tedaj že osvobojenem ozemlju do Zadra, od tod pa z letalom do Beograda. Franz Honner je odobral dotedanje delo v Srbiji in nato pri jugoslovanskih oblasteh izposloval privolitev za formiranje avstrijskih bataljonov. Avstrijski borci in tudi Honner v spominih povedo, da je jugoslovanska stran privolila v osvobajanje vojnih ujetnikov avstrijske narodnosti samo na osnovi dobrih izkušenj s I. avstrijskim bataljonom v Sloveniji, ki se je medtem že odlikoval v težkih bojih. Metoda pridobivanja prostovoljcev je bila podobna tisti, ki so jo uporabili organizatorji v Sloveniji. Politična propaganda je temeljila na prikazovanju skorejšnjega poraza nemškega Reicha in posledicah, ki jih bo poraz povzročil nemškemu, pa tudi avstrijskemu narodu. Razlagali so moskovsko deklaracijo in vizijo bodoče neodvisne in demokratične Avstrije, kar vse pa bo odvisno in možno le, če bodo tudi Avstrijci sami prijeli za orožje in prispevali k porazu Nemčije in skorajšnjemu koncu vojne. V bataljone so sprejeli vsakogar, ki se je prostovoljno prijavil, razen članov NSDAP-a in tistih, za katere so izvedeli, da so kot nemški vojaki zagrešili hudodelstva.

V zbirni bazi, ki je bila v neki opuščeni gostilni v Batajnici, se je do 19. aprila zbralo ca 160 mož. Na ta dan je bila ustanovitveno svečanost, na kateri so Avstrijci, do nedavnega še nemški vojaki, prisegli, da se bodo skupaj z Jugoslovani in drugimi svobodoljubnimi narodi borili proti nacifašizmu in za svobodno Avstrijo.

Formacijsko je bil bataljon sestavljen iz štaba bataljona in treh čet. Oborožen je bil z lahkim pehotnim orožjem, imel je avstrijsko poveljstvo in avstrijske nacionalne oznake. Za razliko od I. avstrijskega bataljona pa temu in drugim avstrijskim bataljonom niso bili dodeljeni jugoslovanski operativni oficirji, po vsej verjetnosti zato, ker je njihovo vključitev v boje preprečil konec vojne. Vojaško je bil II. avstrijski bataljon vključen v 51. divizijo III. jugoslovanske armade in bil dodeljen divizijski rezervi. Konec vojne je bataljon dočakal v Batajnici. Hiter razvoj vojnih operacij na ozemlju Madžarske in Avstrije je omogočil, da je bataljon 7. maja 1945 krenil na pot proti Avstriji. Preko Kaposvara je potoval na Dunaj, kamor je prišel že 12. maja. Tu so bataljonu priredili svečan sprejem na katerem so bili tudi predstavniki tedanje avstrijske vlade z visokimi zavezniškimi oficirji. Navzoč je bil tudi tov. Franc Leskovšek

Luka, ki se je takrat mudil na Dunaju.

Ko je bil organiziran II. bataljon, pri organizacijskem delu za formiranje IV. in V. bataljona ni bilo večjih težav. Člani skupine, ki so po formiranju II. avstrijskega bataljona ostali v bazi na Batajnici, so nadaljevali z delom. Med njimi pa ni bilo več Strobla, ki je skupaj s Honnerjem in njegovo skupino odpotoval na Dunaj, da bi se tam udeležil pogajanj o ustanovitvi prve avstrijske vlade.

Kmalu po ustanovitvi II. bataljona je sledila ustanovitvena svečanost, na kateri je zapriseglo 143 borcev IV. bataljona. Tako kot II., je bil tudi ta bataljon enotno uniformiran in oborožen. Podrejen je bil štabu III. Jugoslovanske armade in vključen v rezervno. 25. maja je bataljon prejel ukaz, da preko Leibnitza odpotuje do Feldbacha, kamor je prišel 29. maja tudi I. avstrijski bataljon iz Slovenije. Po krajšem zadrževanju so sovjetske oblasti dovolile odhod na Dunaj, kamor je prispel koncem maja 1945.

Kot zadnji je bil formiran V. bataljon. Alfred Spitz in Alfred Wiesinger sta svojo naborno dejavnost osredotočila na pridobivanje prostovoljcev iz vrst vojnih ujetnikov iz ujetniškega taborišča Zemun. Do konca maja sta zbrala nekaj nad 200 prostovoljcev in jih formacijsko organizirala v bataljon, ki je imel dve četi. Bataljon je bil dokončno formiran po končani vojni in je preko Gradca prispel na Dunaj 2. junija 1945.

Do ustanovitve III. avstrijskega bataljona je prišlo več ali manj slučajno. Franz Honner se je na svojem potovanju v Beograd ustavil v Gospiću, kjer je bil sredi aprila 1945 tudi štab IV. Jugoslovanske armade, ki je Avstrijce povabil na večerjo. Tu so avstrijski tovariši izvedeli, da je v taboriščih vojnih ujetnikov in delavnicah I. Jugoslovanske armade veliko število Avstrijcev. Po tem, ko je Honner dobil privolitev štaba IV. Jugoslovanske armade za zbiranje prostovoljcev, sta ostala v Gospiću Lorenz Hiebl in Georg Humbolt, železničar iz Beljaka. Obiskala sta taborišča v Zadru, Senju, Kninu in Čibeniku in med vojnimi ujetniki propagirala in zbirala prostovoljce. Do konca aprila se je v zbirni bazi v Gospiću zbralo 560 do 580 prostovoljcev. Bataljon je imel 4 čete. Komandni kader je bil v celoti iz vrst vojnih ujetnikov, bivših oficirjev in podoficirjev Wehrmachta, kar je razumljivo, saj tu ni bilo v borbi preizkušenih kadrov in komunistov kot je to bilo v Sloveniji in Srbiji. Zato je bila poudarjena politična vzgoja, zlasti obujanju avstrijske nacionalne zavesti.

Konec vojne je bataljon, ki še ni bil dokončno opremljen in oborožen, dočakal v Gospiću. Na osnovi ukaza štaba IV. armade je iz Gospića v pohodu krenil proti Ljubljani, kjer naj bi se združil s I. avstrijskim bataljonom in se skupaj z njim vrnil v Avstrijo. V Ljubljano je bataljon prispel 26. maja, vendar do združitve s I. avstrijskim bataljonom ni prišlo, ker je leta že istega dne iz Ljubnega v Savinjski dolini krenil na pohod proti Avstriji. V Ljubljani so borci prejeli enotne uniforme in dopolnilno oborožitev. 8. junija 1945 je III. bataljon zapustil

ter od nikogar pričakovan, kot zadnji od petih bataljonov, 10. junija 1945 prispel na Dunaj.

Po končani vojni je na poziv takratne avstrijske vlade večina borcev teh bataljonov prostovoljno službovala v avstrijskih varnostnih silah. V Jugoslaviji ustanovljeni avstrijski bataljoni so bili edina oborožena sila avstrijske vlade in so kot taki opravili pomembno delo pri vzdrževanju reda in varnosti.

Slovenska borčevska organizacija do leta 1964 ni imela stikov z borci avstrijskih bataljonov. Takrat pa je Republiški odbor ZRB NOV Slovenije organiziral proslavo 20. obletnice ustanovitve I. avstrijskega bataljona. Te proslave se je poleg številnih borcev I. avstrijskega bataljona udeležila tudi delegacija ostalih štirih avstrijskih bataljonov. Od tedaj dalje je Republiški odbor ZRB NOV Slovenije vsakih pet let organiziral obiske borcev I. Avstrijskega bataljona. Našo deželo, še posebno pa kraje, po katerih je vodila njihova bojna pot pa obiskujejo vsako leto tudi posamezni borci tega bataljona, kar vse utrjuje vezi in ohranja prijateljstvo, ki je bilo skovano v skupnem boju med vojno.

Boris Butina

**DER ÖSTERREICHISCHE FREIHEITSBATAILLON
IM RAHMEN DER VOLKSBEFREIUNGSARMEE
UND DER JUGOSLAWISCHEN VOLKSARMEE.IHR
BEITRAG IM KAMPF GEGEN DEN NAZISMUS
UND ZUR BEFREIUNG ÖSTERREICHS**

Der Volksbefreiungskampf der siegreichen jugoslawischen Völker und ihre Ideale animierten und begeisterten die Antifaschisten aller Völker für den Kampf gegen den Faschismus. Ausser italienischen Brigaden, russischen Bataillonen und Einheiten anderer europäischer Völker wurden in der Zeit vom November 1944 bis Ende des zweiten Weltkrieges auf jugoslawischem Gebiet auch fünf österreichische Bataillone gegründet.

Die österreichischen Bataillone wurden nach gründlicher politischer und organisatorischer Vorbereitung, die im Mai 1944 in Moskau begonnen hatte, formiert. Zu dieser Zeit war eine jugoslawische Militärdelegation in Moskau, die mit sowjetischen Behörden über die weitere Kriegsführung sprach. In Moskau war auch der Kern der KPÖ. Das österreichische ZK knüpfte in Moskau Kontakte mit der jugoslawischen Delegation und bat sie um Hilfe bei der Gründung österreichischer Partisaneneinheiten. Als aus Jugoslawien die positive Antwort gekommen war, sprang im August 1944 Franz Honner, Mitglied des ZK der KPÖ, gemeinsam mit zwei Funkern im Gebiet von Bela krajina mit dem Fallschirm ab. Mit Hilfe der slowenischen Partei- und Armeeführung begann er sofort die Gründung des 1. österreichischen Bataillons vorzubereiten.

Anfang November 1944 landete am Flughafen in Griblje ein sowjetisches Flugzeug, mit dem noch 20 österreichische Antifaschisten, mit dem Mitglied des ZK der KPÖ Friedl Fürnberg an der Spitze, landeten. Diese Gruppe arbeitete dann bei der politischen und organisatorischen Vorbereitung zur Gründung des 1. und 3. österreichischen Bataillons mit, während bei der Formierung des 2., 4. und 5. österreichischen Bataillons in Serbien diese Aufgabe eine Gruppe österreichischer Emigranten übernahm (es waren dies Kommunisten, die von Othmar Strobl, dem späteren Mitglied des ZK der KPÖ und Vizepräsidenten der österreichischer Polizei, geleitet wurden).

Der Hauptstab der Volksbefreiungsarmee und der Gebietsausschuss für Slowenien informierten alle Partisaneneinheiten und -brigaden in Slowenien, dass ein österreichisches Bataillon in Gründung ist und befehlen, dass sich alle Österreicher ins befreite Gebiet um Bela krajina zu begeben haben, wo sie in das österreichische Bataillon eingegliedert wurden. Mit Erlass vom 24. November 1944 wurde kundgetan, dass alle österreichischen Staatsbürger, die gegen den Faschismus kämpfen wollen, österreichische Bataillone gründen dürfen. Um ihre nationale Zugehörigkeit unterscheiden zu können, bekamen die Kämpfer österreichischer Bataillone auf dem linken Armel die österreichischen Farben (rot-weiss-rot) aufgenäht. Die Bataillone standen unter dem Befehl von Österreichern hatten österreichischer Befehlsausgaben, zur Koordinierung aber wurden jeder Einheit zwei Operationsoffiziere zugeteilt.

Im Ort Tribuče wurde die Sammelbasis errichtet, zu welcher alle Partisaneneinheiten die Österreicher schickten, die zu den Partisanen gekommen waren, um am bewaffneten Kampf gegen den Nazifaschismus teilzunehmen, dorthin schickten sie aber auch ehemalige österreichische Soldaten der Wehrmacht, die von den Partisanen gefangen worden waren oder zu ihnen übergelaufen waren. Während sich einige Kriegsgefangene, die auf diesem Weg in die Basis gekommen waren, sofort zum Bataillon meldeten, mussten die Organisatoren die anderen erst dafür gewinnen. Sie erteilten politischen Unterricht, knüpften mit Einzelpersonen Kontakte und begeisterten sie für den Widerstand gegen den Nazismus und für ein freies Österreich. Sie erzählten ihnen von der baldigen Niederlage des Faschismus und Nationalsozialismus und verdeutlichten ihnen die Vision eines unabhängigen und demokratischen Österreich, die jedoch nur verwirklicht werden könne, wenn auch die Österreicher - in Erfüllung der Moskauer Deklaration - zu den Waffen greifen und zum baldigen Kriegsende ihren Anteil beitragen würden.

Gleichzeitig, als die schon beschriebenen Vorbereitungen liefen, gaben der Hauptstab und der Gebietsausschuss für Slowenien der Offiziersschule in Metlika den Auftrag, drei Offiziere auszuwählen, die der deutschen Sprache mächtig sind. Ausgewählt wurden: Jože Zaletel-Cene aus Zagorje, Boris Butina aus Kočevje und Leopold Lesnik-Friedl aus Klagenfurt.

Den Stab des Bataillons bildeten erfahrene Kämpfer. Bataillonskommandant war Max Bair, sein Nachfolger - nachdem Baier von einem deutschen Diversanten verletzt worden war - war Leopold Stanzl. Politikommissar des Bataillons war Roman Fuchsel, bis er am 5. März 1945 schwer verletzt und von Franz Gebhard-Alois ersetzt wurde. Alle Erwähnten waren erfahrene Revolutionäre und Spanienkämpfer.

Kommandanten der Kompanien waren Johann Truppe (er wurde Mitte Dezember 1944 von Roman Fuchs abgelöst) und Anton Schober, beide Veteranen des 1. Weltkrieges. Die Politikommissare waren Leo Breininger und Peter Tatschl.

Bis Mitte November 1944 waren in die Sammelbasis in Tribuče etwas mehr als 100 Kämpfer gekommen. Die Formation des Bataillons wurde bestimmt: der Stab des Bataillons mit einer Intendantur und 2 Kompanien. Die Kämpfer waren einheitlich uniformiert - jugoslawische Militäruniformen, am linken Armel aber trugen sie ein österreichisches Wappen mit rot-weiss-roter Fahne. Das Bataillonskommando stellten Österreicher, verwendet wurde die deutsche Sprache der Österreicher. Vor allem konzentrierte man sich auf die gute Kampfbereitschaft des Bataillons: man übte militärische Operationen, sorgte für gute Ausrüstung und Waffen. Das Bataillon war mit leichten Infanteriewaffen ausgerüstet: mit Maschinengewehren, leichten Minenwerfern mit starkem Explosiv, mit Handgranaten, mit Ausrüstungen für Pioniere und Funkgeräten. Also mit allem, was eine so bewegliche Truppe benötigt.

Ursprünglich sollte sich das Bataillon über die Save bis zur österreichischen Grenze bewegen, doch wurde dieser Plan offensichtlich unter dem Eindruck des Misserfolges, den eine Gruppe von Österreichern auf dem Marsch nach Österreich erlebte, fallengelassen. Das Mitglied des ZK der KPÖ, Willi Frank, und der Funker Willi Högl waren mit einer kleineren Gruppe österreichischer Kämpfer nach Österreich unterwegs. Auf Smuka bei Kočevje wurde die Gruppe von einer feindlichen Einheit überrascht. Beide Genannten fielen, die Restlichen kamen zurück und schlossen sich wieder dem Bataillon an.

Zu Beginn war das Bataillon eine eigenständige Einheit, und war nur dem Hauptstab und dem Gebietsausschuss für Slowenien untergeordnet, am 8. Jänner 1945 wurde das Bataillon in die Formation der XV. Division eingegliedert, und schliesslich am 24. Jänner 1945 wurde es zum 4. Bataillon im Rahmen der Cankar-Brigade.

Am 6. Jänner 1945 befahl der Stab des 7. Korpus, das Bataillon solle von Tribuče in das Gebiet Podturn-Podhosta kommen, in dem es militärische Auseinandersetzungen gab. Die erste operative Aufgabe bestand in der Verteidigung des rechten Krka-Ufers im Sektor Jama - Primož - Liplje. Am 18. Jänner 1945 war das Bataillon in den ersten Kampf verstrickt, als es die Brücke über die Krka auf der Strassenverbindung zwischen den Dörfern Dvor und Jama sicherte.

Einige Tage nach der Feuertaufe bei Jama zog das Bataillon aus dem Gebiet der gefährlichsten weissgardistischen Überfälle auf die Positionen nahe dem Dorf Podhosta ab. Das Bataillon kehrte noch zweimal nach Suha krajina zurück. Dieses Gebiet war auch sein engeres Operationsgebiet. Es führte seine Kämpfe gerade hier im Gebiet der Dörfer Jama, Lašče, Topla Reber, Smuka, Hinje, Ambrus, Sela, Liplje. Das sind die Namen der Orte in Suha krajina, die auch slowenischen Brigaden gut bekannt sind. In diesem Gebiet gab es die Mehrzahl der Auseinandersetzungen, und auch die blutigsten. Um Smuka, Lašče, Veliko Lipje, Topla Reber und Ambrus führten sie die härtesten Kämpfe und verloren die Mehrzahl der Kampfgefährten - und sei es bei eigenen Überfällen und Stürmen auf feindliche Positionen, sei es bei Verteidigungskämpfen und Belagerungen.

Die grössten Kämpfe führte das Bataillon an folgenden Tagen: am 18. Jänner in Jama, 19. Februar in Smuka, 27. Februar bei Lašče, 5. März bei Lašče und Dolnje Liplje und vom 4. bis 10. April bei Ambrus und Topla reber.

Zweimal wurde das Bataillon von den Kampfplätzen in Suha krajina in friedlichere Sektoren östlich von Kočevski Rog geschickt, um dort etwas auszuruhen und die Möglichkeit zu haben, sich für neue Kampfanstrengungen vorbereiten zu können. Nach dem dritten Weggang von den Kampfplätzen in den ersten Apriltagen kehrte das Bataillon nicht mehr in den Sektor Suha krajina zurück, doch hatte es auch in dieser Zeit noch Tote zu beklagen.

Am 5. Mai beendete das Bataillon seine Operationen in Dolenjsko. Es folgte die Zeit der raschen Kampfmärsche gegen Norden. Das Bataillon bewegte sich über Kočevje, wo es beim Überfall auf diese befestigte Stadt mitwirkte, dann nahm es an den Kämpfen um Grosuplje (9. Mai) und an der Belagerung von Ljubljana teil. Am 10. Mai marschierte es mit seiner Brigade feierlich in die slowenische Hauptstadt ein. Daraufhin bewegte es sich gegen Norden. Unterwegs führte es Entwaffnungen durch und gliederte in der Savinska dolina Kriegsgefangene ein.

Am 26. Mai erhielt das Bataillon den Befehl der Brigade, sich für die Abreise nach Österreich vorzubereiten. In Paka stieg es in Eisenbahnwaggons und fuhr bis Maribor. Von dort gingen die Kämpfer des Bataillons zu Fuss bis Feldbach, wo sie am 29. Mai von der Roten Armee übernommen wurden. Die Leitung des Sammelagers in Feldbach verzögerte den Weiterzug des Bataillons bis 5. Juni. Deshalb kamen die Kämpfer erst am 7. Juni 1945 nach Wien, wohin schon vor ihnen das 2., 4. und 5. österreichische Bataillon gekommen waren.

Die Zeit der Kämpfe des 1. österreichischen Bataillons in Jugoslawien endete am 26. Mai 1945. Für die Freiheit Österreichs fielen 10 Kämpfer, 19 wurden verletzt. Für ihre Tapferkeit, die sie in den Kämpfen zeigten, überreichte der Oberkommandant der Volksbefreiungsarmee Jugoslawiens, Josip Broz - Tito, an 9 Kämpfer den Orden der Tapferkeit und an 17 Kämpfer das Abzeichen der Tapferkeit.

Das österreichische Bataillon versetzte dem Feind nicht nur militärische Schläge, sondern fügte ihm auch grossen politischen Schaden zu, animierte es doch schon allein durch seine Präsenz, wie auch durch seine Kämpfe gegen die deutsche Wehrmacht und ihre Quislinge, viele österreichische Patrioten dazu, dem Beispiel zu folgen und neue österreichische Bataillone und Widerstandsgruppen zu gründen. Damit hob das Bataillon auch den Geist des Widerstandes in Österreich.

Das 2., 4. und 5. Bataillon wurde in Batajnica bei Beograd gegründet. Entscheidend für ihre Gründung war eine Gruppe österreichischer Emigranten - Kommunisten. Auf verschiedenste europäische Lager - in der Schweiz, Frankreich, Belgien - verstreut, hatten sie schon dort in der Widerstandsbewegung mitgemacht.

Angeregt von den Kampferfolgen und vom Vorbild des 1. österreichischen Bataillons - wovon sie aus Radiomeldungen erfahren hatten - beschlossen sie, - sich den österreichischen Freiheitskämpfern in Jugoslawien anzuschliessen. Bis Dezember 1944 versammelten sich im Französischen Marseille circa 20 Österreicher. Unter dem Vorwand, sie seien französisch-sprechende Jugoslawen, meldeten sie sich bei der jugoslawischen Sammelbasis und wurden anschliessend mit einem Schiff der Verbündeten nach Bari (Italien) gebracht. Auf der jugoslawischen Partisanenbasis zogen sie einheitliche Uniformen an und flogen Anfang Jänner 1985 nach Beograd, das schon befreit war. Dort nahmen sie sofort Kontakte mit jugoslawischen militärischen Behörden auf und äusserten ihren Wunsch, nach dem Vorbild des 1. österreichischen Bataillons am Kampf gegen den Nazifaschismus teilzunehmen. Nachdem sie Waffen und Ausrüstung bekommen hatten, teilten sie sich auf zwei Gruppen auf. Der kleinere Teil der Kämpfer blieb in Beograd, um Kontakte mit dem ZK der KPO und dem 1. österreichischen Bataillon in Slowenien zu bekommen und mit ihnen Absprachen über weitere militärische Tätigkeiten zu treffen. Der zweite, grössere Teil organisierte sich als Kampfgruppe, die im Feber 1945 gegen Norden losmarschierte: sie wollte bis auf österreichischen Boden vorstossen und dort mit dem bewaffneten Widerstand beginnen. Doch gelang ihnen die Überquerung der Donau nicht. Darum kehrten sie nach Batajnica zurück, wo inzwischen schon eine Sammelbasis organisiert worden war. Auch einige andere Vorbedingungen für die Formierung österreichischer Bataillone waren vorbereitet worden.

Ich nenne nur einige aus dieser Gruppe österreichischer Genossen, die später auch Kommandanten und Politikommisare österreichischer Bataillone wurden. Die Gruppe leitete Othmar Strobl, Mitglied des ZK der KPO und spätere Polizeivizepräsident. Er führte die Gespräche mit den jugoslawischen politischen und militärischen Behörden und organisierte die Tätigkeit der Gruppe. Bei den Gesprächen half ihm Dr. Emanuel Edel, ein Arzt und ehemaliger Spanienkämpfer. Edel sprach gut serbokroatisch und hatte viele Bekannte unter den jugoslawischen Spanienkämpfern, was für den Erfolg der Gespräche sehr nützlich war. Der Spanienkämpfer Peter Hofer war Organisator und dann Kommandant des 2. österreichischen Bataillons. Politikommisar dieses Bataillons war Peter Spitaler. Der erfahrene Revolutionär und Spanienkämpfer Max Goldberger war Organisator und Kommandant des 4. österreichischen Bataillons, Politikommisar des 4. Bataillons war Peter Herrenstadt. Otto Spitz organisierte das 5. österreichische Bataillon. Er war auch Kommandant dieses Bataillons, währische Alfred Wiesinger der Politikommisar war.

Als Strobl von den jugoslawischen Behörden die Zustimmung erhielt, begannen Mitglieder der Gruppe die Lager für Kriegsgefangene aufzusuchen und versuchten Österreicher - ehemalige Angehörige der deutschen Wehrmacht - als Freiwillige für die Bataillone zu gewinnen. Inzwischen gelang es ihnen mit Hilfe der jugoslawischen Verbindungen auch Kontakte mit der österreichischen politischen Führung in Slowenien aufzunehmen. Als Franz Honner von der Tätigkeit der Gruppe in Serbien erfuhr, ging er sie mit einer kleinen Gruppe von Österreichern (mit Fritz Furr-

berg, Peter Scharf und Dr. Franz Daveid) besuchen. Sie reisten mit einem Lastwagen durch das befreite Land bis Zadar und von dort mit dem Flugzeug nach Beograd. Franz Honner billigte die bisherige Arbeit der Gruppe in Serbien und erreichte dann bei den jugoslawischen Behörden die Erlaubnis zur Formierung österreichischer Bataillone. Die österreichischen Kämpfer und auch Honner berichteten in ihren Erzählungen, dass die jugoslawischen Behörden der Befreiung österreichischer Kriegsgefangener nur aufgrund der guten Erfahrungen mit dem 1. österreichischen Bataillon in Slowenien zustimmten. Die politische Propaganda der Gruppe in Serbien unter den kriegsgefangenen Österreichern ähnelte der Agitation in Slowenien: das deutsche Reich wird bald kapitulieren, die Moskauer Deklaration wurde erklärt und die Vision vom unabhängigen und demokratischen Österreich gezeichnet. Jeder Freiwillige wurde ins Bataillon aufgenommen, nur Mitglieder der NSDAP nicht. Aber auch jene wurden nicht genommen, von denen man erfahren hatte, dass sie als Soldaten Verbrechen begangen hatten.

In der Sammalbasis - in einem aufgelassenen Gasthaus in Batajnica - versammelten sich am 19. April circa 160 Männer. An diesem Tag fand die Feierlichkeit statt, im Rahmen welcher die Österreicher - bis vor kurzem noch deutsche Soldaten - schworen, gemeinsam mit den Jugoslawen und anderen freiheitsliebenden Völkern gegen den Nazifaschismus und für ein freies Österreich zu kämpfen.

Das Bataillon bestand aus dem Bataillonsstab und drei Kompanien, hatte ein österreichisches Kommando und österreichische nationale Bezeichnungen. Im Unterschied zum 1. österreichischen Bataillon aber wurden diesem und den anderen österreichischen Bataillonen keine jugoslawischen Operationsoffiziere zugeteilt - wahrscheinlich deswegen, weil dies das Kriegsende verhindert hat. Militärisch war das 2. österreichische Bataillon in die 51. Division der III. jugoslawischen Armada eingegliedert und galt als Divisionsreserve. Das Bataillon erlebte das Kriegsende in Batajnica. Die rasche Entwicklung der militärischen Operationen in Ungarn und Österreich ermöglichte es, dass sich das Bataillon schon am 7. Mai 1945 auf den Weg nach Österreich machen konnte. Es reiste über Kaposvar nach Wien, wo es am 12. Mai ankam. Hier wurde dem Bataillon ein festlicher Empfang bereitet, an dem auch Vertreter der damaligen österreichischen Regierung und hohe alliierte Offiziere teilnahmen. Auch Genosse Franc Leskovšek-Luka, der damals in Wien weilte, war anwesend.

Nachdem das 2. Bataillon organisiert war, gab es bei der Organisationsarbeit für das 4. und 5. Bataillon keine Probleme mehr. Jene Mitglieder der Gruppe, die nach der Formierung des 2. Bataillons in Batajnica geblieben waren, setzten ihre Arbeit fort. Strobl war nicht mehr unter ihnen, da er gemeinsam mit Honner und dessen Gruppe nach Wien gereist war, um dort an den Verhandlungen über die erste österreichische Regierung teilzunehmen.

Bald nach der Gründung des 2. Bataillons gab es die Feierlichkeit, bei der 143 Kämpfer des 4. Bataillons angelobt wurden.

Auch dieses Bataillon war einheitlich uniformiert und bewaffnet, es war dem Stab der 3. jugoslawischen Armada untergeordnet und in die Reserve eingegliedert. Am 25. Mai bekam das Bataillon den Befehl, über Leibnitz nach Feldbach zu marschieren, wohin am 29. Mai ja auch das 1. österreichische Bataillon aus Slowenien gekommen war. Nach kürzeren Verzögerungen erlaubten die sowjetischen Behörden die Weiterreise nach Wien. Dort traf das Bataillon Ende Mai 1945 ein.

Als letztes wurde das 5. Bataillon formiert. Alfred Spitz und Alfred Wiesinger konzentrierten ihre Rekrutierungstätigkeit auf österreichische Kriegsgefangene aus dem Gefangenenlager Zemun. Bis Ende Mai sammelten sie etwas mehr als 200 Freiwillige und organisierten sie zu einem Bataillon, das aus zwei Kompanien bestand. Endgültig formiert wurde das Bataillon erst nach Kriegsende und erreichte Wien, über Graz kommend, am 2. Juni 1945.

Zur Gründung des 3. österreichischen Bataillons kam es eigentlich zufällig. Franz Honner machte auf seiner Reise nach Beograd in Gospić halt. Dort befand sich zu dieser Zeit gerade der Stab der 4. jugoslawischen Armada, welcher die Österreicher zum Essen einlud. Hier erfuhren die Österreicher, dass in den Gefängnissen der 4. Armada viele Österreicher einsassen. Nachdem Honner die Erlaubnis zur Rekrutierung von Freiwilligen unter den Kriegsgefangenen bekam, blieben Lorenz Hiebl und Georg Humbolt, ein Eisenbahner aus Villach, in Gospić. Sie besuchten die Lager in Zadar, Senj, Knin und Šibenik und agitierten und sammelten Freiwillige. Bis Ende April sammelten sie in der Basis 560 bis 580 Freiwillige. Das Bataillon hatte 4 Kompanien. Die Kommandanten waren zur Gänze Kriegsgefangene, ehemalige Offiziere und Unteroffiziere der deutschen Wehrmacht - das wird verständlich, wenn man weiss, dass es hier keine kampferfahrenen Kader und auch keine Kommunisten wie in Slowenien und Serbien gab. Deshalb wurde die politische Erziehung betont, vor allem das Wecken des österreichischen Nationalbewusstseins.

Das Kriegsende erlebte das Bataillon, das noch nicht endgültig ausgerüstet und bewaffnet war, in Gospić. Über Befehl des Stabs der 4. Armada marschierte es nach Ljubljana, wo es sich mit dem 1. österreichischen Bataillon vereinigen und gemeinsam mit diesem nach Österreich gehen sollte. Das Bataillon kam am 26. Mai nach Ljubljana, doch zur Vereinigung mit dem 1. österreichischen Bataillon kam es nicht, da dieses am diesem Tag schon aus Ljubno nach Österreich abmarschierte. In Ljubljana erhielten die Kämpfer einheitliche Uniformen und ergänzende Waffen. Das 3. Bataillon verliess am 8. Juni 1945 Ljubljana und erreichte, von niemandem erwartet, als letztes der fünf Bataillone am 10. Juni 1945 Wien.

Nach Kriegsende verrichtete die Mehrzahl der Kämpfer dieser Bataillone Dienst in den österreichischen Sicherheitskräften, zu dem sie die damalige österreichische Regierung aufgerufen hatte. Die in Jugoslawien gegründeten österreichischen Bataillone waren die einzige bewaffnete Kraft der österreichischen Regierung. Und als solche verrichteten sie wertvolle Arbeit bei der Aufrechterhaltung von Ordnung und Sicherheit.

Die slowenische Kämpferorganisation hatte bis 1964 keine Kontakte mit den Kämpfern der österreichischen Bataillone. 1964 aber organisierte der Kämpferverband Sloweniens eine grosse Feier anlässlich des 20. Jahrestages der Gründung des 1. österreichischen Bataillons. An dieser Feier nahmen neben zahlreichen Kämpfern des 1. österreichischen Bataillons auch Delegationen der anderen vier Bataillone teil. Seit damals organisiert der Republiksausschuss der Kämpferverbandes Sloweniens alle fünf Jahre ein Treffen der Kämpfer des 1. österreichischen Bataillons. Einzelne Kämpfer dieses Bataillons besuchen unser Land, vor allen aber jene Orte, auf denen sie während des Kampfes zogen, und tragen damit dazu bei, dass die Kontakte verstärkt und die Freundschaft aufrecht erhalten wird, die im gemeinsamen Kampf während des Krieges geschaffen wurde.

VSEBINA

Primer

<u>Uvod urednika</u>	3
<u>Razmišljanje ob skupni avstrijsko-slovenski številki Vestnika koroških partizanov</u>	7
<u>Uvodna beseda</u>	14
<u>Mile Pavlin: Predzgodovina „Die Partisanengruppe Leoben-Donawitz“</u>	17
<u>Franz Burda: Od Donave do Drave in nazaj ...</u>	41
<u>Herbert Exenberger: „Slovensko-avstrijska bojna skupnost raste“¹ – Boj slovenskih partizanov proti nacifašizmu v avstrijskem tisku v pregnanstvu</u>	61
<u>Boris Butina: Avstrijski bataljoni osvoboditve v sestavi NOV in JLA Jugoslavije, njihov prispevek v boju nacizma in za osvoboditev Avstrije</u>	71

INHALT

Editorial	5
Gedanken zur gemeinsamen österreichisch-slowenischen Nummer des Vestnik koroških partizanov	9
<u>Geleitwort</u>	11
<u>Mile Pavlin: Die Vorgeschichte der Partisanengruppe Leoben-Donawitz</u>	23
<u>Franz Burda: Von der Donau zur Drau zurück ...</u>	29
<u>Herbert Exenberger: „Slowenisch-österreichische Kampfgemeinschaft wächst“¹ – Der Kampf slowenischer Partisanen gegen den Nazifaschismus in der österreichischen Exilpresse.</u>	51
<u>Boris Butina: Der Österreichische Freiheitsbataillon im Rahmen der Volksbefreiungsarmee und der Jugoslawischen Volksarmee, ihr Beitrag im Kampf gegen den Nazismus und zur Befreiung Österreichs</u>	79

Mitler - u. Polzesembete
Kunstsiedlungsdruckstellen (RUP) V
Zustimmung mkl. Leberhane

Wieder 2 3-500 Personen

12% d. Uhu des Polzesembete als Soldaten d.

80% Russen u. Polen
80% Slovaken als Kanäle

Auto-Kollektoren

igl. Memo [1947] Annex 2

1.080 Tote
770 Verwundete
317 Gef. u. Versp. etc.

otto Mathew Jellensin 01 43

für alle all. u. etw. Käse

Angewandte, also Pöbeln zu Nachkriegs.

2 erhebliche Punkte

1. Urdonielig anath. o.

2. Vorkursig o. an Pöbeln an Krieg a. tote
Hilfsfeld

(igl. Memo [1947], S. 2)

ŽRELEC — Ebenthal

Na pokopališču v Žrelcu pri Celovcu so pokopani trije partizanski borci: Friderik Karule, roj. 6. 1. 1921 v Št. Rupertu v Celovcu, in dva primorska Slovenca, katerih imena pa niso znana. Vsi trije so padli v bojih z nacisti 17. septembra 1944, in sicer oba Primorca pod Dvorcem, medtem ko za Karula ni točno znano, kje je zgubil življenje.

Prvotno so bili omenjeni trije borci pokopani izven pokopališkega zidu skupaj z dvema umorjenima Poljakoma. Šele po vojni so bili prekopani na pokopališče, kjer imajo skupno grobišče s tremi križi, ki jih je postavil Črni križ. Nosijo napise: 1. M. Mazuschefski † 14. 10. 1942; 2. Alex Lipinski † 30. 4. 1943; 3. Friedrich Karule † 17. 9. 1944 und zwei unbekanntes Soldaten.

Tudi podrobnosti smrti obeh Poljakov so znane. Martin Matuśewski (tako je vpisan v mrliški knjigi župnišča v Žrelcu) je

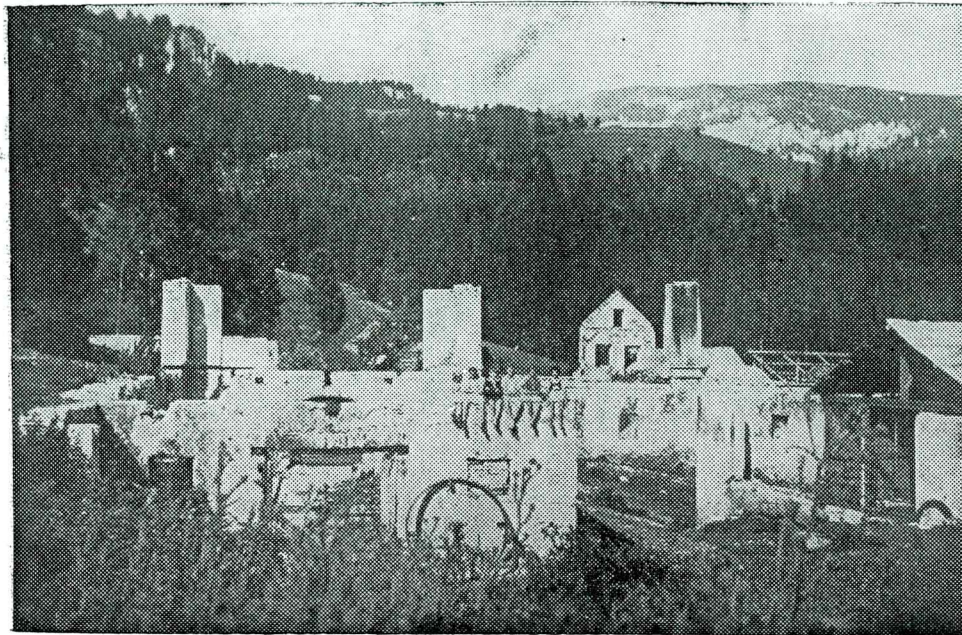
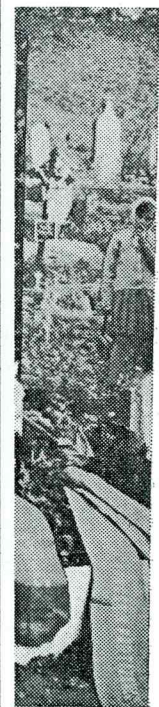
bil rojen na Poljskem in kot prisilni delavec od gestapa 14. 10. 1942 javno obešen; tudi drugi poljski državljani, Aleksander Lipinski, roj. 26. 9. 1909 v Varšavi, je bil obešen, in sicer 30. 4. 1943 — ne prvi in ne drugi pa ni bil postavljen pred sodišče. V mrliški knjigi, Tom. 4 na strani 78, kjer so zapisani podatki o smrti omenjenih žrtev nacističnega nasilja, je med drugim tudi stavek, da je bil Lipinski obešen „wegen versuchten Meuchelmordes?“. Vprašaj na koncu beležke je zgovoren.

Prebivalci bližnje okolice Žrelca se še danes sprašujejo, kako je mogoče, da storilci nezaslišanega zločina nad dvema Poljakoma v Žrelcu vse do danes niso bili postavljeni pred sodišče. Podobno vprašanje pa je nedvomno upravičeno tudi za neštete druge zločine, ki so jih privrženci in sodelavci nacističnega režima zagrešili v raznih krajih Koroške.

Christina Pfeiler
0676/5913001
Arbeitslosenkarte

živelih sobor-
t.
Ziljici je ob-
orcem za svo-
katerem piše:
Opfer aus der
i, die in den
hrer demokra-
eue und Liebe
ache und Ab-
mussten. Den
g und Besin-
ertretung Ar-
n Fernen und

januarja 1944
andarji iz Že-
Malka Ora-
6 padla pod
a vojaka.

Razvalina Peršmanove domačije

Zveza koroških partizanov je na pokopališču v Železni Kapli postavila žrtvam fašizma nagrobni kamen, ki je bil odkrit 30. 10. 1960. Spomenik nosi napis: „Mostovi rasto, iz vseh človeških src se pno in v vsa srca. Slava narodnemu heroju Francu Pasterku - Lenartu in tovarišem.“ Na levi in desni strani spomenika je v marmorne plošče vklesanih 154 imen pa-

dlih borcev in žrtev fašističnega nasilja iz občine Železna Kapla-Bela. V dokumentaciji nagrobnega spomenika padlim partizanom v Železni Kapli je zapisano, da je bil najmlajši Slovenec, ki so ga ubili nacisti, Mirko Sadovnik, star 8 mesecev in 21 dni, najstarejši pa Hojnikov stari oče Florijan Polanšek, star 89 let, 8 mesecev in 23 dni.

ŽITARA VAS

Na pokopališču v Žitari vasi je pokopanih devet partizanov. Več let ni bilo znano ime nobenega teh junakov, ki so padli 8. maja 1945 v Selah pri Žitari vasi ter bili pozneje prekopani v skupni grob ob cerkvi.

Kakor pri drugih partizanskih grobiščih, tako je tudi v Žitari vasi Črni križ oz. občina potvarjala resnico o številu pokopanih partizanov. Na grobu je bil lesen križ z napisom: „Hier ruhen acht unbekannte jugoslawische Partisanen, gefallen im Mai 1945.“ V resnici pa je tukaj pokopanih devet nepoznanih partizanskih borcev, kar je zapisano tudi v mrliški oz.

pokopališki knjigi župnišča v Žitari vasi.

Pozneje smo zvedeli za imena dveh na tem pokopališču pokopanih partizanov. Svojci so jima napravili skromno leseno spominsko ploščo z napisom: „V spomin padlim 9. maja 1945 — Janko Ledinek, Peter Gorenšek“ in s posvetilom: „Čez hribe in doline je tvoj rojstni kraj, naj ti bo Koroška zemlja, ki te krije, tvoj poslednji raj.“

Meseca septembra 1970 je Zveza koroških partizanov postavila na množični grob padlih partizanskih borcev lep in trajen nagrobni spomenik.

hodom v partizane je delal kot mesar v Beljaku. Medtem ko je Klement Schaschl padel v Mecesnih pri Pečah, sta Heinrich Schaschl in Bruno Jank zgubila življenje v Kamenitem morju pod Dobračem.

V pokopališki knjigi so vsi trije opisani, le za Bruna Janka niso navedeni rojstni podatki. Zapisano je tudi, da so padli v borbi z gestapom. Na pokopališče so bili prekopani 13. maja 1945. Oba Schaschla imata lepo urejeno grobišče z nagrobnim kamnom, vendar iz napisa ni razvidno, da sta bila partizana. Grob Bruna Janka pa je že prekopan. Prva dva sta bila avstrijske narodnosti, Jank pa je

bil Slovenec; po izjavi preživelih soborcev je bil star okoli 22 let.

Na novem pokopališču v Ziljici je občina Podklošter postavila borcem za svobodo lep spomenik, na katerem piše: „Zum Andenken an die Opfer aus der Marktgemeinde Arnoldstein, die in den Jahren 1934—1945 wegen ihrer demokratischen Gesinnung, ihrer Treue und Liebe zur Heimat und ihrer Sprache und Abstammung ihr Leben lassen mussten. Den Nachkommen zur Mahnung und Besinnung! Die Marktgemeindevvertretung Arnoldstein. Friede, Friede den Fernen und Nahen!“

ŽELEZNA KAPLA

Podroben opis partizanskih grobov v Železni Kapli bi bil mnogo preobširen, če bi hoteli zapisati samo vsa znana imena in podatke o tem, pod kakšnimi pogoji in kje so izgubili ti junaški borci svoja mlada življenja. Zato se bomo omejili le na navedbo nekaj števil, ki pa bodo prav tako posredovale dovolj zgovorno sliko zgodovinskih dogajanj protifašističnega narodnoosvobodilnega boja tega kraja v dobi 1942—1945.

Na pokopališču v Železni Kapli je pokopanih 120 partizanskih borcev in tistih protifašistov, ki jih je nacistična policija pobila na domovih, ker so podpirali partizansko vojsko. Pokopani so na spodnjem pokopališču, raztreseni ob zidu levo in desno od spodnjega vhoda. Tukaj počiva 78 partizanov, katerih imena so znana, ter 26 neznanih borcev; med njimi je 60 domačinov ter 14 jugoslovanskih, 3 sovjetski in 1 poljski državljani. Med svojimi borci počiva tudi prvi komandant I. Koroškega bataljona, narodni heroj Franc Pasterk - Lenart, ki je padel v Mežici in je bil po vojni prepeljan v rojstni kraj. Nadalje je tukaj pokopana enajstčlanska družina Sadovnik-Peršman, ki so jo SS-ovci zverinsko pobili 25. aprila 1945 na njenem domu. Prav tako počiva jo na tem pokopališču trije člani Hojni-

kove družine, ki so jih 18. januarja 1944 na domu pobili nacistični žandarji iz Železne Kaple, ter partizanka Malka Oražič - Tatjana, ki je leta 1946 padla pod streli angleškega zasedbenega vojaka.

912, padel
komandir
ir Chusak
so bili Av-

Š T . V I D v Podjuni

Št. Vid v Podjuni leži v osrčju podjunske doline. Okoli cerkve, ki so jo sezidali na vzpetini ob gozdu, je pokopališče, na katerem počivata dva partizana: Franc Hobel, pd. Rojakov iz Pogrč pri Št. Vidu, rojen 27. aprila 1914, padel v Lobniku 20. aprila 1944, ter Ignac Žovnir, rojen 27. decembra 1912 v Slovenj Gradcu; bil je član obveščevalnega centra Koroškega odreda in je padel 9. februarja 1945.

Rojakovi so po vojni postavili marmornat nagrobni kamen z naslednjim napisom: „Tukaj počivajo Franc Hobel, roj. 27. 4. 1914, Feliks Hobel, roj. 21. 8. 1924, padel 12. 12. 1944, pokopan v Maloščah,

Anton Hobel, roj. 20. 1. 1927, padel 26. 11. 1944, pokopan v Maloščah. — Junaško ste prestali neizprosen boj, pojila vaša kri je zemljo, ki vas krije, zdaj delež bode vaš, mir božji in pokoj, na nebu svetla luč nebeška naj vam sije. Tukaj pričakuje dan vstajenja njih tovariš Žovnir Ignac, padel februarja 1945, star 32 let, doma pri Celju. Lahka naj mu bo naša zemlja.“

Zveza koroških partizanov je letos tudi na tem pokopališču postavila nov nagrobni spomenik padlim partizanskim junakom. Prav tako je bil tudi v Maloščah postavljen nagrobni spomenik, ki nosi zapis o padlih sinovih Rojakove družine.

V R B A

Tudi na pokopališču v Vrbi ob Vrbskem jezeru so pokopani padli partizani. Na tem pokopališču je našlo zadnje počivališče šest borcev, ki so padli 17. novembra 1944 v boju z nacistično policijo na seniku domačije Šluder na Žopračah. Eden med njimi je Andrej Ogris, pd. Odrejev na Mali gori pri Bilčovsu, rojen 17. septembra 1924; za ostalih pet partizanov pa imena niso znana.

Že leta 1948 je bil partizanom pokopanim na vrbskem pokopališču, postav-

ljen nagrobni spomenik z napisom: „Šestim tovarišem partizanom, ki so dali dne 17. 11. 1944 na Žopračah svoje življenje za svobodo, v hvaležen spomin — Zveza bivših partizanov Slovenske Koroške“. Letos septembra pa je Zveza koroških partizanov v sodelovanju z Zvezo združenj borcev NOV Slovenije postavila nov nagrobni spomenik, primeren okolju vrbskega pokopališča in dostojen spominu velikih žrtev protifašističnega boja.

Z I L J I C A — Gailitz

Najzapadnejši grobovi protifašističnih partizanskih borcev na Koroškem so na pokopališču v Ziljici pri Podkloštru. Tam so pokopani trije borci Ziljske čete, ki je delovala pod Dobračem in imela svoje postojanke v tako imenovanem Kamentem morju.

Na pokopališču v Ziljici so pokopani naslednji borci: Klement Schaschl, roj. 27. 1. 1916 v Št. Rupertu pri Celovcu, tovarniški delavec, padel 28. 4. 1945; Heinrich Schaschl, roj. 6. 4. 1928 v Podkloštru, delavec, padel 28. 4. 1945; Bruno Jank, doma iz Kanalske doline, pred od-

pri Prevaljah, padel 10. 11. 1944; Slavko Osojnik - Edi, rojen 24. 4. 1921 v Lešah, padel 9. 11. 1944; Hugo Osojnik - Filip, rojen 17. 7. 1924 v Črni, padel 27. 4. 1945; Adolf Pisar, rojen 25. 5. 1923 na Tolstem vrhu pri Ravnah, padel 4. 5. 1945; Franc Petrič - Februar iz Oplotnice, rojen 3. 3. 1921, padel 13. 3. 1945; Pavle Podričnik - Vinko iz Lokovice pri Prevaljah, padel 13. 3. 1945; Mirko Slemenik - Gašper, rojen 21. 5. 1926, Stari trg — Slovenj Gradec, padel 10. 8. 1944;

Spomenik žrtvam...

Engelbert Vačovnik, rojen 12. 7. 1926 v Črni, padel 13. 3. 1945; Avgust Vršnik - Matija iz Luč v Savinjski dolini, komisar Severnega koroškega bataljona, padel 13. 3. 1945; Miha Roš - Polde iz Bele nad

Železno Kaplo, rojen 9. 9. 1912, padel 6. 12. 1944 kot komisar čete; komandir Boj in angleški zvezni oficir Chusak (Kiusak). Ostali neznani borci so bili Av-

... katerega so šovinisti razstrelili

strijci, Francozi, Jugoslovani, Poljaki in Rusi.

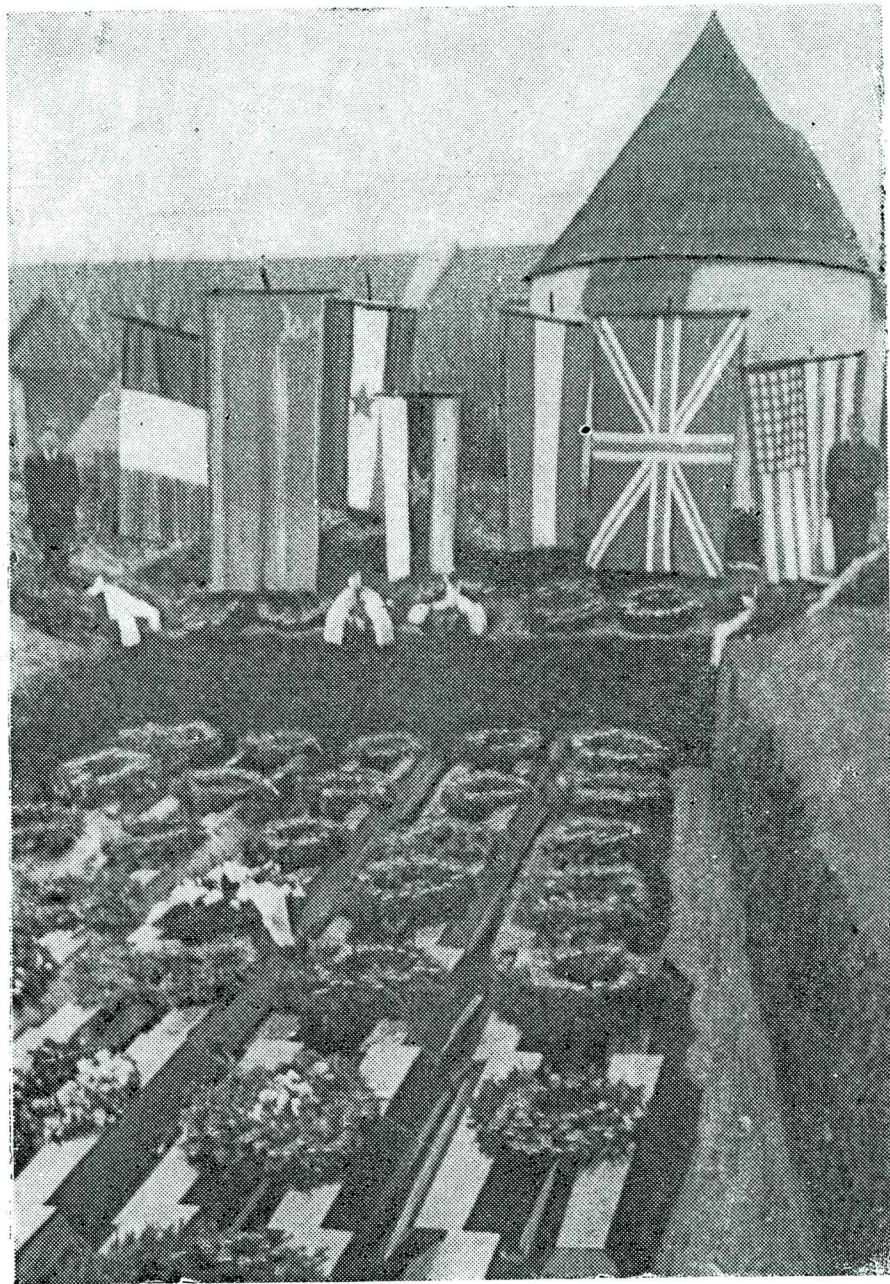
Najprej so bili padli partizani raztrešeni po vsej Svinški planini, dne 17. novembra 1946 pa so bili z vsemi častmi pokopani na šentrupertskem pokopališču. Zveza bivših partizanov Slovenske Koroške jim je postavila veličasten spomenik, ki je bil svečano odkrit 26. oktobra 1947.

Leta 1953 so doslej neodkriti in nekaznovani zločinci napravili na spomenik atentat ter razstrelili iz bronu vilito dobra dva metra visoko plastiko — skupino treh borcev, ki je simbolizirala upor in boj proti fašističnemu nasilju. Ostal je samo podstavek iz marmorja z napisom „Padlim za svobodo v borbi proti fašizmu“, na ta podstavek je avstrijska vlada namesto prejšnje umetniško oblikovane skulpture pustila napraviti navadno žaro.

Št.
junsk
zidal
lišče,
Fran
Št. V
Lobn
nir,
Grač
Korc
ja 19
Re
nat
som:
27. 4
pade

Ti
skeri
Na
čiva
vem
na s
Eder
Odr
17.
zanc
Ž
pani

N
pari
pok
so 1
delc
posi
tem

čnik, ro-
sta bila

no negu-

čnik - Iz-
padel 25.
en 21. 3.
el 19. 11.
o, rojen
4. 1945;
pri Ko-
o Kotnik
Franciška
a 21. 9.
1944, in
19 v Br-
2. 1944;
Podkraju

moški, ki so za svojo domovino v novembru 1944 in za osvoboditev Avstrije bili umorjeni od fašistične roke na Galinju). Pozneje smo iz zanesljivih virov zvedeli, da sta na tem pokopališču med drugimi pokopana Ožbalt Grabner, rojen 3.

7. 1925 v Črni in Boštjan Mlačnik, rojen 20. 1. 1924 v Strojni. Oba sta bila borca Severnega bataljona.

Grob že vsa povojna leta vzorno negujejo avstrijski tovariši.

Š T . R U P E R T pri Velikovcu

Na pokopališču v Št. Rupertu pri Velikovcu je največje partizansko množično pokopališče na Koroškem. V dvanajst metrov dolgem in pet metrov širokem grobu na severni strani cerkve je pokopanih 83 borcev, ki so padli na področju Svinške planine. Med padle partizane spada tudi Jurij Čarf, ki pa je na istem pokopališču pokopan v družinskem grobu.

Večina na tem pokopališču pokopanih so neznani partizani. Znana so le naslednja imena:

Anton Brdnik - Viktor, rojen 29. 6. 1921 v Šmartnem pri Slovenjem Gradcu,

padel 15. 12. 1944; Jože Drofelnik - Iztok, rojen 25. 8. 1925 v Črni, padel 25. 10. 1944; Jožef Filip - Feliks, rojen 21. 3. 1924 v Brdinjah pri Ravnah, padel 19. 11. 1944; Jožef Hermonko - Zvonko, rojen 15. 3. 1927 v Mežici, padel 26. 4. 1945; Ivan Juhant - Matija iz Klana pri Komendi, padel 13. 3. 1945; Stanko Kotnik iz Prevalj, padel 13. 3. 1945; Frančiška Logar, pd. Nacesnikova, rojena 21. 9. 1920 v Kotljah, padla 15. 11. 1944, in njen mož Avgust Logar, rojen 1919 v Brdinjah pri Kotljah, padel 6. 12. 1944; Jožef Mori, rojen 1. 2. 1926 v Podkrajju

je vedel,

Marka je
edno krasi

izan Rudi
zan, ki je
pokopa-
iš. Primo-
t. Jakobu
jani.

najstarejši
let, naj-
lič - Mira,
ni Okraj-

e že prej
zdaj še z
em piše:
išizmu —
fe gegen
'oleg na-
h padlih

niso ime-
ega obe-
h različ-
septembra
ov s po-
B Slove-

je tudi
rnböcku,
upnik v
Janezu
aretiran
aborišču

Š T . L E N A R T pri Sedmih studencih

„V času, ko nam je zločinski fašizem hotel vzeti vse, celo naš materin jezik, je naša mladina zgrabila za orožje in se začela zbirati v gozdovih in v globokem spoštovanju do svojega slovenskega naroda šla v borbo za pravico in svobodo. Spoštujemo jih, kajti samo njim se imamo zahvaliti, da nacizem ni mogel uresničiti svojih groznih naklepov. Svoje življenje so dali za to, da smo mi ostali na svoji zemlji. Nismo jih pozabili in tudi ne bomo.“ To so besede pokojnega župnika Janeza Starca, ki jih je spregovoril 22. 5. 1949 ob grobu padlih partizanov, ki so jih prekopali na pokopališče v Št. Lenart pri Sedmih studencih.

Na tem pokopališču počivajo naslednji borci za svobodo: inž. Franc Herle iz Solčave, padel avgusta 1944 na Rikarski planini; Anton Malec iz Kranja, padel

septembra 1944 v Št. Lenartu pri Sedmih studencih; Alojzij Vidmar iz Kamnika, padel decembra 1944 na Trebinji pri Sedmih studencih; Valentin Suhar, doma iz Podgorij v Rožu, padel 6. 12. 1944 na Blačah. Ostali štirje borci so nepoznani. O njih vemo le to, da sta dva bila iz Štajerske in da sta padla septembra 1944 v Grpičah, medtem ko sta druga dva padla julija 1943 in 1944, prvi, ki je bil doma iz Škofje Loke, je padel na Petelinjaku, drugi pa je padel v Jarku-Kokre in je o njem znano le to, da je bil doma nekje v Sloveniji.

To partizansko grobišče je po vojni bilo skromno, a čedno urejeno, vsa leta sta ga negovala zakonca Sluga Jože in Francka. Zveza koroških partizanov je letos septembra tudi tem padlim junakom postavila dostojen nagrobni spomenik.

Š T . L I P Š v Podjuni

Na pokopališču v Št. Lipšu sta pokopana dva partizana.

Prvi Friderik Urh, pd. Urhov iz Plaznice, katerega je nacistična policija 3. avgusta 1943 ustrelila na domačih tleh. Na pokopališču počiva v družinskem grobu. Svojci so na severni strani pokopališkega zidu vgradili spominsko ploščo — v spomin padlim bratom: Frideriku Urhu, rojenemu 23. 9. 1903 in padlemu 3.

8. 1943 ter dvema bratoma Valentinu in Franciju, ki sta prav tako postala žrtev druge svetovne vojne. „Večje ljubezni nima kot ta, ki da življenje za svoje“, se glasi posvetilo na omenjeni spominski plošči.

Leta 1953 pa so na pokopališče v Št. Lipšu prekopali kosti neznanega partizana, ki je padel v Ojstri.

Š M A R T E N na Teholci — St. Martin am Techelsberg

Severno od Vrbskega jezera v hribovitih naselju Šmarten na Teholci, pod jugozapadnimi obronki planine Galinje, je na pokopališču grob petih partizanskih borcev in bork. Na lepi marmornati skali, ki služi kot nagrobni spomenik, katerega so postavili avstrijski protifašisti, je napis:

„Hier ruhen fünf unbekannte FREIHEITSKÄMPFER, zwei Frauen und drei Männer, die für ihre Heimat im November 1944 und für Österreichs Befreiung am Galinberg von Faschistenhand ermordet wurden“ (Tukaj počiva pet nepoznanih borcev za svobodo, dve ženski in trije

Karel Klun - Marko je bil član Okrožnega komiteja SKOJ-a za Dobro polje na Dolenjskem, kjer so ga domačini poznali pod imenom Kovačev Korl. V začetku leta 1944 je prišel na Koroško, da pomaga v organiziranem boju; na Koroško se je

prijavil prostovoljno, čeprav je vedel, kakšne težave ga čakajo.

Grob padlega partizana Marka je vzhodno od cerkve ter ga vedno krasi cvetje ljubezni in spoštovanja.

Š T . J A K O B v Rožu

Pokopališče v Št. Jakobu v Rožu je pri cerkvi na hribu nad vasjo. Tukaj so pokopani partizani in partizanke, ki so bili 9. februarja 1945 zahrbtno pobiti v globoko zasneženih gozdovih pod Arihovo pečjo. Bili so izdani od domačina. Da bi Nemci ustrahovali domače prebivalstvo, so imeli osem trupel padlih borcev teden dni razstavljenih ob cesti med Št. Jakobom in Št. Petrom. To je bil zadnji ustrahovalni poskus nacistične policije v tem kraju.

Imena žrtev tega nečloveškega nasilja so naslednja: Emilija Kmet - Andreja iz Maribora, Franja Markelj - Breda, iz Maribora, Marija Živalič - Mira iz Škofje Loke, Cirila Kržišnik - Tona iz Ljubljane, Ivan Kordež - Ivan, Ivan Bohinc - Džon, Franc Bogataj - Rok, zadnji trije so bili

doma na Gorenjskem, in partizan Rudi iz Mežiške doline. Deveti partizan, ki je pokopan v skupnem grobu na pokopališču v Št. Jakobu v Rožu, je inž. Primožič Ludvik - Milan, rojen v Št. Jakobu v Rožu, ki pa je živel v Ljubljani.

Med padlimi partizani je bil najstarejši inž. Primožič Ludvik, star 26 let, najmlajša pa je bila Marija Živalič - Mira, stara 20 let. Večinoma so bili člani Okrajnega odbora OF za Beljak.

Zveza koroških partizanov je že prej lepo urejeno grobišče opremila zdaj še z nagrobnim kamnom, na katerem piše: Partizani, padli v borbi proti fašizmu — Partisanen, gefallen im Kampfe gegen den Faschismus 1941—1945. Poleg napisu so na spomeniku imena vseh padlih junakov.

Š T . J A N Ž v Rožu

Na pokopališču v Št. Janžu v Rožu so pokopana trupla petih partizanskih borcev, ki so padli v borbi proti nemški policiji na Žingarici in v Šentjanških Rutah. To so:

Hafner Egidij iz Šentjanških Rut, rojen 31. 8. 1903, padel v domačem gozdu 10. 11. 1944; Male Terezija iz Št. Janža, rojena 14. 2. 1924, padla v Rutah 10. 11. 1944; Brumnik Mihael - Matjažek, rojen 22. 8. 1926 pri Harižu na Obirskem, padel 10. 11. 1944 v Šentjanških Rutah; Wester Janez iz Št. Janža, rojen 6. 4. 1928, padel v Rutah 30. 10. 1944; Vavče Franc, rojen 13. 9. 1912 na Ravnah na Koroškem, padel 28. 8. 1944 na Žingarici.

Padli junaki do pred kratkim niso imeli urejenega skupnega spominskega obeležja; pokopani so bili na štirih različnih mestih pokopališča. Letos septembra jim je Zveza koroških partizanov s pomočjo Republiškega odbora ZZB Slovenije postavila dostojen spomenik.

Na šentjanškem pokopališču je tudi spominski križ rojaku Janezu Hornböcku, ki je med vojno služboval kot župnik v Mežici. Napis se glasi: V spomin Janezu Hornböcku, roj. 5. VIII. 1878, aretiran 1941 v Mežici, trpel in umrl v taborišču Dachau 6. VIII. 1942.

ŠMARJETA pri Pliberku

Severovzhodno od Pliberka v višini 779 m leži hribovito naselje, Šmarjeta pri Pliberku. Okoli cerkve je pokopališče na katerem počiva partizan Mirko Zdovc, star 17 let, doma iz Lokovice pd. Baštevjev. Mirko je padel 10. oktobra 1944 pri Apovniku na Komelu, ko je SS in pliberška Landwache pomorila in zmetala v gorečo hišo več partizanskih kurirjev. Mirkovo truplo je bilo najdeno šele julija 1945, ko je že docela razpadlo. Na pokopališču v Šmarjeto je bil pokopan z vsemi častmi 26. 7. 1945.

Domače ljudstvo je grob padlega junaka Mirka vsa povojna leta skrbno negovalo. Napravili so mu lep lesen križ s posvetilom: „Narod, ki žrtvuje svoj cvet, ne bo umrl in ti Mirko, ki si se boril in žrtvoval, počivaj v miru!“

Na tem pokopališču je hranjen tudi pepel Bromana Urbana, pd. Šimeja iz Šmarjete. Broman je bil zaradi sodelovanja s partizani od NS policije aretiran in tik pred osvoboditvijo umorjen v Grazu.

ŠMARJETA v Rožu

Približno 5 kilometrov zračne linije, jugovzhodno od Celovca leži onstran Drape vas Šmarjeta v Rožu. Med vojno je bila tam močna postojanka nacistične žandarmerije. Zato je tudi bilanca padlih partizanov razmeroma visoka. Na pokopališču, ki je vzorno urejeno in negovano počiva devet partizanov: Levko Lukas, roj. 17. 10. 1913 iz Bistrice pri Črni, padel 30. 1. 1944 na orožniški postaji v Šmarjeti, — Jožef Krajger, pd. Čačofov v Šmarjeti, roj. 3. 4. 1927, padel 14. 3. 1945, — partizan Mirko (ostali podatki neznani), padel 11. 5. 1945, — Adolf Selišnik, roj. 11. 2. 1901 iz Solčave, — Franc Vatovec, roj. 2. 2. 1914, — Ignacij Relagranc, roj. 1924 in Vidmar Franc, roj. 23. 3. 1927. Zadnji štirje partizani so padli na Zavrhu 15. 3. 1945. Bili so borci zaščitnega bataljona OBKOM-a za Koroško. Osmi in deveti partizan na šmarješkem pokopališču sta nepoznana ju-

naka, ki sta padla 23. 3. 1944 v Trebljah nad Kuharjem. Od tam sta bila prekopana na šmarješko pokopališče 16. novembra 1947, ko se je vršila pogrebna slavnost šestih partizanov, ki so dotlej počivali na mestu, kjer so padli, na Zavrhu in Trebljah.

Kmalu po vojni je oskrbela na partizanske grobove organizacija ki oskrbuje vojaške grobove, Črni križ, lesene križe s pločevinasto ploščo in napisom: Unbekannte Partisanen. Ko pa so ti križi strohnili je Črni križ postavil železne križe in spremenil napise tako, da ni bilo razvidno, da tam počivajo partizani, ker se napis glasi: „Unbekannte Jugoslaven“. Vendar pa zgodovine ne bo mogel nihče spremeniti. Dejstvo ostane, da na šmarješkem pokopališču počiva devet partizanov, ki so dali svoje življenje v boju proti nacistični Nemčiji, za osvoboditev vseh za sužnjenih narodov.

ŠMIHEL pri Pliberku

Na pokopališču v Šmihelu pri Pliberku je grob partizana Karla Kluna - Marka. Marko je bil doma iz Gorenje vasi pri Ribnici, kjer se je rodil 18. 7. 1926. Padel je 25. 11. 1944 pri kmetu Bicelnu (posest-

nik Vinko Pečnik) v Rutah pri Bistrici nad Pliberkom. Tam je bil tudi začasno pokopan, dne 28. 10. 1947 pa prekopan na pokopališče v Šmihelu.

SVEČE

Sredi Roža zapadno od Bistrice leži vas Sveče. Na tamkajšnjem pokopališču so pokopana trupla enajstih borcev za svobodo, partizanov in aktivistov Osvobodilne fronte:

Tam počivajo narodni heroj Matija Verdnik - Tomaž, ki je bil februarja 1944 ranjen v spopadu z Nemci in je dva dni pozneje umrl na posledicah zastrupitve, ter brata Aleksander in Ivan Čero, padla 2. 5. oziroma 25. 11. 1944 na Rutah pri Bistrici. Poleg treh domačih partizanov počiva na pokopališču še pet nepoznanih borcev, ki so padli v boju z nacistično policijo v okolici Bistrice in Sveč.

V skupnem grobu s partizani ležijo tudi trupla domačih aktivistov, Aleša Einšpielerja, Florijana Križnarja in Valentina Schwarza, ki so bili žrtve zahrbtnega uboja, katerega je 5. 5. 1944 zagrešil gestapovec Rath.

Na grobišču protifašističnih borcev je domače Slovensko prosvetno društvo „Kočna“ z denarjem, zbranim v posebni nabiralni akciji, 24. oktobra 1948 postavilo lep spomenik. Grobišče je vsa leta vzorno negovano. Na spomenik v Svečah

je tudi mestni odbor zveze borcev na Jesenicah vzdal bakreno ploščo v spomin narodnemu heroju z napisom: „Slava si-

nu domovine prvoborcu, narodnemu heroju Matiji Verdniku - Tomažu“.

SVINEC — Eberstein

Ta kraj leži zapadno od Male Svinške planine v dolini Goričice (Görtschitz), 33 km severovzhodno od Celovca. Na vaškem pokopališču je grob dveh partizanov Severnega bataljona Koroškega odreda. Tukaj je pokopan partizan Ernest Šrot, roj. 1929 v Lešah pri Ravnah na Koroškem. Za ime drugega partizana se ne ve. Padla borca sta prišla konec marca do skrajnosti izčrpana iz Svinške planine v bližino Svinca. V visokem snegu sta bila ujeta od NS žandarmerije. Peljali so ju na orožniško postajo v Svinec na zaslišanje, nato pa nazaj kjer sta bila ujeta in jih tam ustrelili. Pri tem zahrbtnem

umoru so sodelovali orožniki Andreas Feldner, Georg Hartl in Nemeč Haberland Otto. Prvi je bil zaradi tega obsojen na dosmrtno ječo, drugi na petnajst let zapora, medtem ko je tretji pobegnil v Nemčijo. Akt tega procesa se nahaja v Gradcu in nosi št. 6 VR 236/45.

Avstrijski tovariši so takoj po vojni na grob partizanov postavili železni križ z napisom: Zwei unbekannte Partisanen 7. 4. 1945. Grob nosi številko 39. Pred kratkim pa je Zveza koroških partizanov postavila kamenit nagrobnik v spomin padlim junakom v Svincu.

na rebr-
bu je ne-
moral biti
adel pod
brci.
i so do-
n skrbno
obišču je
ojni mi-
Na tem
partiza-

0; Pas-
einzierl
2; Olip
Micka,
Jakob,
ele, 12.
. 1925;
09.

ih par-
oilo po
od na-

cistične policije ujeti na sedlu Potoka in ustreljeni pri Kališniku, kjer so imeli Nemci svojo postojanko. Ostala dva pa sta bila leta 1950 prekopana od Vokovnika v Zgornjem Kotu na selsko pokopali-

šče; ugotovljeno je bilo, da sta bila doma iz Tržiča.

V tretjem grobišču počivata dva partizana, ki sta padla v Zgornjem Kotu in sta bila novembra 1945 prekopana na pokopališče v Selah.

V četrtem partizanskem grobu pa je pokopan padli borec Alojz Slak iz Trebnega pri Novem mestu.

Na sleskem pokopališču, vendar v družinskih grobiščih, sta pokopana tudi partizanska borca Ferdinand Roblek iz Selter Maks Kelih, p. d. Čevhov iz Zgornjih Bajdiš, ki ga je 12. 10. 1942 v Žetičah zahrbtno ustrelil grajski lovec Rohr. Med partizanskimi borci počivata tudi Franc Štern in Matija Čertov, p. d. Teul, ki so ju nacisti 18. 3. 1945 ustrelili doma na Šajdi. Od partizanskih borcev, pokopanih v Selah, so znana še naslednja imena: Aleš Žagar iz Jazbine pri Črni na Koroškem, Jože Perko iz Tržiča na Gorenjskem, Božo Erjavec iz Kranja, Jože Robič iz Sv. Križa nad Jesenicami in Jože Komar iz Slovenskega Primorja. Imena petih borcev, ki počivajo v Selah, niso znana.

Partizanskim borcem in žrtvam fašizma, pokopanim na selskem pokopališču, je Zveza koroških partizanov leta 1950 postavila dostojen spomenik; ob vhodu v staro cerkev pa sta vzdani spominski plošči z imeni in slikami pokopanih žrtev ter stavkom: „Položili so dar domu na oltar“.

SLOVENJI PLAJBERK

Na pokopališču v Slovenjem Plajberku počivata dva neznana partizana, ki sta padla meseca julija 1944 v bojih s fašisti. Prvi je našel smrt pri Štorniku, drugi pa nad cerkvijo v Dušnjakovem gozdu v Žingarici. Do osvoboditve sta bila pokopana na kraju, kjer sta padla, po vojni pa so ju prekopali na pokopališče v Slovenjem Plajberku.

Neznana borka, ki je 2. avgusta 1944 padla v Pogačaškem grabnu v Krnicah in jo je pozneje odnesel hudournik, tako

da je niso mogli najti in prekopati na pokopališče, je bila Rozalija Lapajne, rojena 19. 8. 1923 v Koprivni. Bila je bolničarka Prvega bataljona Zahodnokoroškega odreda. Podatke je dala njena mati Rozalija Lapajne iz Mežice, Polena št. 17.

Domači preživeli borci iz Slovenjega Plajberka so na grob obeh partizanskih junakov postavili spominsko ploščo z napisom: „Tukaj počivata dva neznana slovenska partizana, borca za svobodo. Naj počivata v miru!“

tizanska trojka, da preskrbi konjsko vprego. Pri tem je ob miklavčevem mostu nalletela na močno oboroženo nemško edinico Vlasovcev. Padla sta kurirja Skala in Janko, medtem ko je tretjemu uspelo, da se je umaknil.

Pokopana sta na rebrškem pokopališču. Zvezi koroških partizanov doslej še ni uspelo, da bi odkrila prava imena in identiteto teh dveh padlih junakov, razen njunih partizanskih imen, Skala in Janko. Domnevajo, da je bil eden od padlih doma iz Solčave, pd. Mlinarjev, drugi pa iz Mežice.

Tretji partizan, ki je pokopan na rebrškem pokopališču v skupnem grobu je nepoznan, medtem ko bi četrti moral biti Gredej Mirko - Vinko, ki je padel pod Bukovnikom na Plaznici ob Rebrci.

Partizansko grobišče na Rebrci so domačini ves čas po vojni zvesto in skrbno negovali. Lesen križ na tem grobišču je napravil in večkrat obnovil pokojni mizarjski mojster Janez Pepelnar. Na tem križu je napis: „V spomin padlim partizanom 9. maja 1945. Slava jim!“

SELE

Na pokopališču v Selah nad Borovljami so štiri grobišča, kjer počivajo trupla protifašističnih borcev za svobodo.

V prvem grobišču so pokopani prvi uporniki — aktivisti Osvobodilne fronte, ki jih je nacistično ljudsko sodišče obsodilo na smrt in so bili 29. aprila 1943 obglavljeni na Dunaju: Dovjak Ivan, Borovlje, 12. 8. 1905; Gregorčič Franc, Sele, 1. 10. 1901; Kelih Florijan, Šajda, 30. 4. 1908; Kelih Urh, Šajda, 22. 6. 1912;

Pristovnik Franc, Sele, 30. 7. 1910; Passterk Jurij, Lobnik, 12. 4. 1903; Weinzierl Franc, Suha pri Rebrci, 19. 9. 1912; Olip Tomaž, Sele, 15. 12. 1919; Olip Micka, roj. Županc, 28. 3. 1913; Oraže Jakob, Sele, 17. 7. 1902; Oraže Jernej, Sele, 12. 8. 1902; Oraže Janez, Sele, 12. 5. 1925; Županc Miha, Obirsko, 21. 8. 1909.

Drugo grobišče hrani trupla osmih partizanskih borcev. Šest od njih je bilo po vojni izkopanih na Šajdi. Bili so od na-

PODLJUBELJ

V Podljubelju, vasi jugozapadno nad Borovljami, je pokopališče tik ob državni cesti, ki vodi skozi Ljubeljski predor v Jugoslavijo. Na tem pokopališču počiva pet borcev, ki so zgubili življenje v oboroženem boju s fašizmom. To so:

Olipic Vilibald iz Trnj nad Kaplo ob Dravi, rojen 22. 10. 1920, padel 23. 4. 1945 pod Ogrizovo domačijo na Boroveljskih Rutah; Gräflinger Franc, rojen 6. 10. 1889 v Podljubelju, padel v rojstni vasi 9. 5. 1945; Weiss Ignac, rojen 16. 8. 1921 v Podljubelju, kjer je padel 10. 5. 1945; ostala dva na pokopališču pokopana partizana sta nepoznana borca.

Na pokopališču v Podljubelju ima spo-

minsko ploščo tudi Cigovc Jožef, rojen 17. 10. 1901. Padel je 11. 5. 1945 v okolici Borovelj v bojih s fašističnimi tolpmi, ki so se umikale iz Jugoslavije. Ni dognano, kje počiva njegovo truplo — na boroveljskem ali glinjskem pokopališču, ali pa so ga fašisti vrgli celo v Dravo.

Med borci na podljubeljskem pokopališču pa počiva tudi Olipic Urh - Peter, oče padlega partizana Vilibalda Olipica. Urh Olipic je umrl 17. 12. 1964 na posledicah vojnih naporov, saj je po dveh letih partizanskih bojev ostal 50-odstotni invalid. Dolga leta je bil prvi podpredsednik Zveze koroških partizanov.

RADIŠE

Na visoki planoti južno od celovške kotline ležijo raztresene vasice Lipica, Tuce, Verovce, Žborec, Kozje in druge, ki jih ljudstvo pozna pod imenom „sončne Radiše“. Sama vasica Radiše s cerkvi in pokopališčem je dalje proti vzhodu, kjer se svet kmalu usede v naselje Medgorje in potem spet dvigne v višino k naselju Škrbina. Na vsem tem predelu so se med vojno zadrževali partizani in vodili boje z nacističnimi osvajalci.

Tako tudi na radiškem pokopališču počivajo padli borci za svobodo. Dva partizana sta pokopana tam:

Martin Ogris, p. d. Kopajnikov v Tucah, rojen 16. 2. 1920, padel 15. 10. 1944 med pohodom v Svinško planino na Šentjanški gori nad Mostičem (Brückl). Tam je bil začasno pokopan v gozdnem močvir-

ju vse do osvoboditve, ko so ga sorodniki jeseni 1945 prekopali na radiško pokopališče. Na njegovem spomeniku je zapisano: „Boril si se in svojo srčno kri prelil, da narod naš junaški bi svoboden bil. Za žrtev Tvojo hočemo se oddolžiti, za lepši svet se hočemo še mi boriti!“

Drugi na Radišah pokopani partizanski borec je Lovrenc Pristotnik p. d. Pobarinov, rojen leta 1928. Dne 17. 2. 1945 je bil težko ranjen na Kuratovem skednju v Medgorjah, kjer je padla Ivica Pirjevec. Od krogel zadet v ramo in trebuh, je umrl v celovski bolnišnici. Začasno je bil pokopan na celovškem pokopališču Annabichl, spomladi leta 1946 pa so ga prekopali na Radiše, kjer železen križ krasi njegov grob.

REBRCA

9. maj 1945. Zadnji ostanki nemške vojske so se vdajali in polagali svoje orožje. Partizanske edinice so zasedale dolino Podjuno. Preko Jezerskega vrha in Železne Kaple so se umikale tolpe na-

cističnih zločincev, ki so se pregrešile zoper človekove pravice v Jugoslaviji in so sklenile, da se bodo predale samo Angležem.

Od Črnežna pri Rebrci je odšla par-

MEDGORJE

Na pokopališču v Medgorjah nad Grabštanjem je tudi partizansko grobišče in med številnimi spominskimi ploščami, vzdanimi v pokopališki zid, je južno od cerkve marmornata plošča, ki jo je vzdala Zveza koroških partizanov. Plošča nosi napis: „Slava partizanki Ivici Pirjevec, visokošolki iz Ljubljane, in neznanemu borcu, ki sta skupaj padla v tej vasi junaške smrti proti fašističnemu nasilniku.“ Pozneje je Zveza koroških partizanov odkrila tudi ime neznanega borca in je na ploščo napravila ustrezen pripis: „Janez Jenko - Drago, Naklo-Medgorje 31. 12. 1922 — 17. 1. 1945“.

V temni noči 17. januarja 1945 je zapadel nov sneg, ko sta prišla Ivica in Drago h Kuratu v Medgorje. Oče Anton Velbič jima je postregel z izdatno večerjo, potem pa sta šla počivat na skedenj. Kmalu zatem so prispeli policisti in gospodarja nahrulili, da ima partizane pod streho. Velbič je tajil in se delal nevednega, pa tudi na skedenj ni hotel, kakor

so od njega zahtevali, da bi partizana pozval, naj se predata Nemcem.

Potem se je vnelo divje streljanje. Ivica je odgovarjala s pištolo in šele ko je izstrelila zadnji naboj, so policisti vdrli na skedenj in jo ubili. Partizanu Jenku je sicer uspelo umakniti se iz sovražnikovega obroča, a je naletel na zasedo v hiši pri po domače Iljču v Goričah, kjer je padel. Preden so policisti zapustili Kuratovo domačijo, so gospodarju naročili, naj ubito žensko pokoplje kjer hoče, le na pokopališču ne; še prej pa jo mora sleči in jo pokopati golo. Res jo je dal Velbič lepo pokopati na svojem zemljišču ob pokopališču; prekril jo je z rjuho, da ji prst ne bi letela v usta, kakor je sam povedal. Drago Jenko pa je bil začasno pokopan ob hiši, kjer je padel.

Dne 13. januarja 1946 sta bila oba padla partizana prekopana z vsemi častmi in ob veliki udeležbi domačega prebivalstva na pokopališču, kjer domačini zdaj skrbno negujejo grobišče.

OBIRSKO

Tudi v eni najstarejših far na Koroškem, na Obirskem, so pokopana trupla junaških partizanskih borcev, ki so dali življenje v boju proti fašizmu.

Na obirskem pokopališču počivata dva partizana: Anton Ročnik, rojen 11. januarja 1928 na Obirskem, padel pod cerkvijo pri Pristovniku v Kortah, kjer je bil tudi pokopan do prekopa na Obirsko dne 3. 6. 1945; partizan Gorki (v mrliški knjigi v župnišču na Obirskem je vpisan pod imenom Filip), katerega pravo ime ni znano, doma je bil iz Črne, padel pa je z devetnajstimi leti pri Šobru na Obirskem dne 27. 7. 1944. Bil je visok fant s temnimi lasmi, hraber in vedno nasmejan borec, kakor ga je opisal Martin Durnik, ki mu je pri Šobru uredil začasen grob, dokler ni bil 23. septembra 1945 prekopan na pokopališče.

Obirsko pa je dalo še več žrtev za osvoboditev. Padel je tudi Miha Durnik, rojen 9. 9. 1914. Bil je 28. 2. 1944 težko ranjen pri Grubelniku v Kortah in so ga tovariši hoteli prenesti v partizansko bolnico, a jim je med potjo umrl. Pokopan je v skupnem grobu borcev za svobodo v Jelendolu, kjer počivata tudi Gregor Karničar, doma z Obirskega, rojen 27. 2. 1927, ki je padel februarja 1945 v Dolgi njeni pod Košuto, ter Feliks Mali, pd. Jakobov iz Sel-Zgornjega Kota.

Na Obirskem so padli še naslednji partizani, ki pa so pokopani v Železni Kapli: Mirko Ikovec, doma iz Solčave, padel 2. 3. 1944 pri Šajdniku; Janez Poličnik, doma iz Solčave, rojen 23. 11. 1927, padel pri Štruglu na Obirskem; na Šajdi pa je 2. 3. 1944 padel Franci Pečnik, pd. Podpesnikov v Beli, rojen 7. 10. 1922.

kolice Pli-
v Zgornjih
artizanskih
e niso bili
na libuško

aša kri,
naj stoji.“
eniku Mi-
noosvobo-
člane. V
v narod-
svoje slo-
življenje
še nasled-

14 v Pod-
Berlinu;
v Rutah,
Noč Jo-
umorjen

a 17. ok-
mačini in
ika. Ob-
partiza-
se hoteli
nemu bo-
i orožja.
40 ljudi;
istov, tu-
lo 12 iz-

ropane v
ojni pre-
bna gro-
h Nemci
avograd.
pokopan

po vojni umrli domačin Johan Kostmann, pd. Čurijev, ki se je leto dni kot nemški vojak skrival pred nacističnimi oblastmi, ker sta z bratom Josefom brez uspeha iskala stike s partizanskimi edinicami.

Na pokopališču v Lomu pokopane žrtve spominjajo na skupno oboroženo borbo slovenskega in avstrijskega ljudstva proti skupnemu sovražniku — nemškemu

fašizmu. „Tu, na tem ozemlju,“ je leta 1951 zapisal v knjigi Koroška v borbi avstrijski pesnik Michael Guttenbrunner, „so se slovenski in avstrijski partizani skupaj z vsem ljudstvom borili proti fašizmu. Tu se je v letih največje stiske uresničilo zavezništvo dveh narodov. Kar je bilo mogoče v stiski in smrti, to naj bi ne bilo mogoče danes?“

LOGA VAS

Na pokopališču v Logi vasi, naselju ob jugozapadnem delu Vrbskega jezera, stoji skromen betoniran nagrobni kamen, na katerem so napisane naslednje besede: „Tukaj počivata Vincenc Moser, rojen 20. 5. 1911, padel 14. 7. 1943, in njegov tovariš Janez N., partizana, oba zadeta od sovražne krogle. Naša slovenska zemlja bodi jima lahka.“

Vincenc Moser je bil rojen na Dunaju, vendar je med vojno živel pri domače

Pikliču v Ločah ob Dravi, od koder se je pridružil partizanskim borcem. Padel je v boju z Nemci pri Podgorjah v Rožu. O drugem na logovaškem pokopališču pokopanem partizanu pa je znano le toliko, da mu je bilo ime Janez in da je padel v Področici.

Oba padla partizana sta bila po vojni prekopana na pokopališče v Logi vasi, kjer so domačini prevzeli skrb za negovanje njunega skupnega groba.

MALOŠČE

Tudi na pokopališču v Maloščah počivajo borci za svobodo, ki so padli v borbi proti fašizmu. V grobovih, ki nosijo po vrsti številke od 570 do 578, so pokopani:

Oto Vinček, umrl na posledicah ran 15. 5. 1945; Ljubko Grabnar, doma z Jezerškega, padel pri Kopanjku 19. 11. 1944, prekopan 22. 7. 1945; Feliks Hobel, doma iz Št. Vida v Podjuni, partizansko ime Janko, padel pri Trupiju v Rutah 12. 12. 1944, prekopan 22. 7. 1945; Janko Jaber (Kazimir), padel 5. 6. 1944 pri Črnikl-novi skali nad Žužalčami, prekopan 22. 7. 1945; Jože Hodišek, padel 7. 12. 1945 v Bistriškem potoku, prekopan 22. 7. 1945; Jože (priimek neznan), padel 1. 8.

1944 v hiši pri Kovaču (Oman) na Stopci, prekopan 22. 7. 1945; Tonček Hobel, doma iz Št. Vida v Podjuni, brat Feliksa Hobla, padel 19. 11. 1944, prekopan 28. 10. 1945; Stanko (priimek neznan), padel 19. 11. 1944 v Brežnici, prekopan 28. 10. 1945; Franc Gregori, padel na Grajšci planini, prekopan 28. 10. 1945.

Med padlimi borci, ki počivajo na pokopališču v Maloščah, sta dva sinova Rojakove družine iz Pogere pri Št. Vidu v Podjuni — Feliks in Tonček Hobel. Tretji Rojakov sin Franc, ki je prav tako dal življenje v boju proti fašizmu, pa je pokopan na domačem pokopališču v Št. Vidu v Podjuni.

tevala mnoge žrtve. Spomnimo se žrtev na Komlju, kjer so SS-ovci zagrešili nečloveški zločin, ko so v gorečem poslopju sežgali partizanske kurirje, med njimi tudi znanega tovariša Šorli Cirila - Domena iz Lobnika nad Železno Kaplo.

V pismih, ki jih hrani Zveza koroških

partizanov, so domačini iz okolice Pliberka izrazili mnenje, da je v Zgornjih Libučah pokopanih še več partizanskih kurirjev; a njihovi grobovi še niso bili odkriti, da bi jih prekopali na libuško pokopališče.

LOČE

Sredi lepo urejenega pokopališča v Ločah ob Baškem jezeru stoji spomenik iz črnega marmorja. Postavljen je bil v spomin na člane Mikulove družine iz Dobja, ki so padli kot žrtve fašizma v boju za svobodo, in sicer: Pöck Apolonia, rojena 31. 10. 1882, umorjena v Lublinu 5. 3. 1944; Pöck Hanzej, rojen 6. 4. 1913, umorjen 26. 4. 1944 v koncentracijskem taborišču Dachau; Pöck Franjo, rojen 19. 9. 1906, umorjen 25. 4. 1945 v Dobju. Franja Pöcka se starejši še spominjajo kot predanega in aktivnega prosvetaša. Ko je kot partizan padel v boju z Nemci, so takratni nacistični listi zmagoslavno zapisali: Das Ende des Banditen Böck!

„Padel naš je zarod, tekla naša kri, prost da vstane narod, dom da naj stoji.“

Tako se glasi napis na spomeniku Mikulove družine, ki je v narodnoosvobodilnem boju žrtvovala tri svoje člane. V Ločah pa so zaradi sodelovanja v narodnoosvobodilni borbi in zaradi svoje slovenske narodne zavesti zgubili življenje v dobi nacističnega nasilja tudi še naslednji domačini:

Blenkuš Jožef, rojen 6. 9. 1914 v Podgorjah, umorjen 22. 11. 1940 v Berlinu; Mačič Jožef, rojen 30. 8. 1904 v Rutah, umorjen 27. 4. 1944 v Gradcu; Noč Jožef, rojen 16. 4. 1926 v Rutah, umorjen 3. 7. 1944 v Gradcu.

LOM

Na koti zahodno od št. Andraža in severovzhodno od Pustrice leži 730 m nad morjem hribovito naselje Lom (Lamm). Okoli 900 let stare podružne cerkvice je skromno pokopališče, kjer pokopljejo le dve do tri osebe na leto. O skromnosti pokopališča pričajo iz lesenih lat izdelani križi brez napisov; le redki grobovi imajo majhne marmornate nagrobnike.

Tukaj so pokopane tudi tri žrtve krvavega pokola, ki so ga nacisti 17. oktobra 1944 zagrešili pri Spitzbauu v Lomu. To so: oče Spitzbauerjeve gospodinje Alojzij Zirnik, kovačeva žena Marija Knabl ter Marija Gelemi iz Ukrajine, ki je bila v tem kraju na prisilnem delu.

Pri Spitzbauu so bili usodnega 17. oktobra 1944 zbrani partizani, domačini in delavci iz šentlenartskega rudnika. Oborožena je bila le majhna četa partizanov, medtem ko ostali, ki so se hoteli prostovoljno pridružiti oboroženemu boju proti fašizmu, še niso imeli orožja. Nemci so jih napadli in postrelili 40 ljudi; med žrtvami je bilo največ civilistov, tudi dve leti staro deklico je zadelo 12 izstrelkov.

Samo tri žrtve pokola so pokopane v Lomu. Nekaj jih je bilo po vojni prekopanih v Velikovec ali v zasebna grobišča v Pustrico, nekaj pa so jih Nemci že tedaj odpeljali s seboj v Dravograd. Pač pa je na tem pokopališču pokopan

po vo
pd. Č
vojak
ker s
iskala
Na
ve sp
bo s
proti

Na
ob ju
stoji
na k
„Tuk
5. 19
variš
sovra
bodi
Vi
vend

Tu
vajo
bi p
po v
pani

O
5. 1'
skeg;
prek
ma i
Jank
1944
(Kaz
novi
7. 1'
v B
1945

v nemško vojsko in nosil številko Feld. Nr. 12.264/c. Po pripovedovanju preživelih borcev, je Franc, ko je prišel v partizane, bil vnet borec proti fašizmu in vedno bil v prvih vrstah. Franc Juschitz je bil rojen 17. 1. 1919 pod Lipo pri Vovbrah in je kot domačin bil dragocen svetovalec in zanesljiv vodič. Kot tak je ob nekem partizanskem pohodu pri kmetu Tušaku v Tolstem vrhu naletel na nemško zasedo in bil zadet od sovražne krogle. Na smrt ranjenega so ujeli geštapovci ter ga vprašali, kaj je njegova zadnja želja in Franc je odgovoril: „Izpustite mojo mater iz koncentracijskega taborišča. Sedaj imate mene“. Franc je na težkih

ranah umrl mučeniške smrti. Mati Marija pa je kljub temu morala umreti v taborišču. Franc je zapustil nevesto in tri leta staro hčerko. To se je zgodilo februarja 1945. leta.

Ko so se zastopniki Zveze koroških partizanov v grebinjskem župnišču pozanimali o zgodovinskih podatkih pokojnega borca, so ugotovili, da njegovo ime sploh ni zapisano v mrliško oziroma pokopališko knjigo. Očividci pa vedo povedati, da je bil Franc pokopan na grebinjsko pokopališče še ob nemški zasedbi in bil položen v grob brez krste.

Njegovi preživeli soborci ga hranijo v trajnem in spoštljivem spominu.

KOTMARA VAS

Na severni strani pokopališkega zidu v Kotmari vasi je vzdignjena marmornata plošča, v katero je vklesan naslednji napis: „Večna slava trem padlim partizanom, padlim 9. 5. 1945 pri Kotmari vasi v borbi proti fašizmu za svobodo Slovenske Koroške“.

Ti trije borci, ki so pokopani v Kotmari vasi, so nepoznani in so padli ob Humperškem gradu v borbi z ostanki SS-divizije „Prinz Eugen“, ki se je umikala iz Jugoslavije in so jo sestavljali belogardisti, četniki in ustaši, hlapci tretjega rajha.

Prekop iz mesta, kjer so padle začasno pokopali, je bil 30. marca 1947. Te sve-

čanosti in sprevod od St. Kandolfa na pokopališče v Kotmaro vas je spremljalo veliko število domačega prebivalstva, zastopnikov slovenskih organizacij in duhovnikov. Pogrebne obrede je opravil pokojni č. g. župnik Košir, ki je ob odprtem grobu padlih partizanov spregovoril naslednje besede: „Ne vemo vaših imen, dragi junaški bojovníki, toda vemo, da ste se nesebično borili za našo svobodo, zato je bilo vaše trpljenje naše trpljenje, vaše hrepenenje naše hrepenenje, vaši cilji naši cilji in vaša borba — borba nas vseh za to našo zemljo, v kateri boste sedaj počivali“.

LIBUČE

Na pokopališču v Libučah pri Pliberku je pokopan partizan Rudolf Trdina iz Mežice. Po poklicu je bil čevljar. V partizane je šel maja 1944 in bil kurir v vzhodnokoroškem odredu. Kot tak je padel 24. januarja 1945 v bojih z Nemci pri kmetu Movriju v Št. Jurju nad Pliberkom.

Njegov grob se nahaja na severni strani cerkve. Gomila, na kateri trenutno stoji

lesen križ, je vedno posuta z rožami, predvsem ob dnevu mrtvih in na dan libuškega sejma.

Kot mnogi kurirji, tako je bil tudi pokojni tovariš Rudolf Trdina žrtev bojev za Dravo. Prav skozi Libuče oziroma njeno okolico je namreč vodila kurirska pot, ki je povezovala narodnoosvobodilno gibanje med Peco in Svinško planino. In ta pot je od partizanskih kurirjev zah-

GLOBASNICA

Vas Globasnica leži na severozahodnem vznožju Pece. Okoli farne cerkve je pokopališče, kjer sta pokopana tudi dva partizana, ki sta padla v borbi za svobodo proti fašizmu v Slovenjah nad Podjuno.

Partizan Viktor Pisar - Jak je padel pri Pečniku v Slovenjah, kjer je skupaj z aktivistom Jankom Kusterjem - Korošcem širil literaturo osvobodilne fronte. Srečala sta mladega moškega, ki se jima je hlinil, da išče zvezo s partizani; v resnici pa je bil gestapovec in je Jaka ustrelil v tilnik. Streljal je tudi na Korošca, vendar se mu je le-ta spretno umaknil in ostal živ. Truplo ubitega Jaka so pokopali pri Pečniku, kjer je počival od avgusta 1943 do osvoboditve. Potem je bil prekopan na pokopališče v Globasnico. Ko je Jak padel, je

bil star 22 let. Doma je bil v Kotljah nad Ravnami na Koroškem, kjer je, preden je šel v partizane, bil v službi kot kmečki delavec pri Potočniku.

Drugi partizan, ki je pokopan na globaškem pokopališču, je po imenu neznan. Doma je bil na Gorenjskem in star približno 25 let. Od fašistične krogle je bil zadet, ko je bil pri sekretarju OF za Velikovec tov. Stanetu Mavriču pri Gradišniku v Slovenjah. Bil je na stražarskem mestu, ko so hišo obkolili policisti. S svojo smrtjo je rešil vse ostale tovariše, ki so se nahajali v Gradišnikovi hiši. To je bilo konec februarja 1944; takrat je bila težko ranjena tudi neka partizanka, ki se je potem zdravila pri kmetu Krupču nedaleč od Heme.

GOLOVICA — Wölfnitz

Na Svinški planini, približno šestnajst kilometrov severozahodno od Grebinja leži vas Golovica — Wölfnitz, katero sestavlja le nekaj hiš, ki stoje okoli cerkvice. To naselje leži 1200 metrov nad morjem; ostale opuščene kmetije, ki so raztrešene po pobočjih te planine so last veleposestnikov. Na skromnem pokopališču okoli te cerkve so pokopani štirje partizani.

Vse do leta 1966, ko je Zveza koroških partizanov na tem pokopališču odkrila spominsko ploščo padlim partizanom, so grudo v kateri počivajo trupla teh borcev za svobodo negovali in jo tudi danes negujejo domačini, ki so izključno nemškogovoreči deželani.

Na tem pokopališču počivata Albin

Planinšek, rojen 27. 2. 1910 in Katarina Golob, rojena 27. 4. 1927. Prvi je bil doma iz Luč v Savinjski dolini in je med vojno bil zaposlen pri Kordežu v Beli, od koder je šel v partizane in padel 27. 4. 1945 v bližini Golovice. Katarina Golob je padla 18. 4. 1945, doma pa je bila v Beli nad Železno Kaplo. Isti dan kot Planinšek sta padli tudi partizanki Poljakinja Anka in nepoznana Rusinja, ki na tem pokopališču počivata skupno z domačimi junaki.

Posvetilo pokojnim borcem, ki je v obeh deželnih jezikih vklesano v spominsko ploščo, se glasi: V čast in spomin padlim partizanom, ki so darovali svoja mlada življenja za osvoboditev Avstrije in vseh zasužnjenih narodov.

GREBINJ

Na pokopališču v Grebinju je skromen grob z betonskim križem. V tem grobu počiva partizanski borec Severnega bataljona, Juschitz Franc, delavec iz Velikoveca. Skrbne roke domačinov vsa povelja

leta skrbno negujejo to zadnje počivališče tega borca, saj je njegova gomila vedno posajena z rožami in obložena s cvetjem.

Juschitz Franc je bil leto dni v partizanih. Pred tem je bil nasilno mobiliziran

v nemš
Nr. 12
velih b
tizane,
vedno
je bil
Vovbra
svetova
ob nek
tu Tuš
ško za
gle. Na
ter ga
lja in
jo mat
Sedaj

Na
v Kot
plošča,
pis: »
nom,
vasi v
Sloven

Ti t
mari
Hump
divizij
Jugosl
disti,
rajha.

Prel
pokop

Na
ku je
Mežic
zane
vzhod
del 2
pri ki
berko
Nje
cerkve

n v obeh
ela občina
stavila spo-
avila samo
Zveze ko-
prispevek
ovencev.
grobišče na
h postavil
inbekannte
nanih vo-
h partiza-
na, ker so
je vodila
ami. Med
naslednja
ko, polit-
Koroškem,
š iz Kra-
čranja ter
Borovelj.

je Zveza
nagrobni
z Županc
Kärntner
X. 1943.
marjeti v

Rožu — Gefallen für die Freiheit der Heimat in St. Margareten im Rosental — Ehre — Zveza koroških partizanov.“

Janez Županc se je leta 1939 umaknil pred nacisti skupaj s selskimi uporniki v Ljubljano. Ko so Jugoslavijo zasedli Nemci in Italijani, se je priključil prvim partizanskim edinicam na Gorenjskem. Julija 1942 je prišel nazaj na Koroško ter v okolici Železne Kaple in Sel ustanovil prve odbore Osvobodilne fronte.

Ravnik Jurij je vse do leta 1965 na celovškem pokopališču bil neznan partizan. Na križu je bilo samo ime „Georg Ravnik — 27. 10. 1943“. Ko je ZKP dobila zvezo z materjo tega padlega borca, smo zvedeli, da je Jurij Ravnik imel par-

tizansko ime Saša in da je padel v borbi z Nemci 27. oktobra 1943 v podgorjanskih Rutah. Rojen je bil 21. oktobra 1922. Saša je oktobra 1943 prišel s pokojnim Francem Primožičem - Markom na sektor Mače.

Oba padla borca počivata na pokopališču v isti vrsti št. 26, področje I, grob 8 in 2.

Spomniti se moramo tudi narodnega heroja Majde Vrhovnik, študentke medicine iz Ljubljane, ki je kot partizanka bila v Celovcu ujeta od gestapa in po večkratnem zverinskem mučenju 5. maja 1945 ustreljena. Njen grob še vedno ni znan, čeprav smo po vojni podvzeli vse, da bi ga našli.

DOBRLA VAS

Ob vzhodnem robu Dobrle vasi je na griču cerkev s pokopališčem, kjer je tudi grob padlega partizana. Dne 9. maja 1945 je kot izvidnik Tomšičeve brigade, katera je kot prva korakala skozi Dobrlo vas proti Sinči vasi, padel zadet od SS-ovske krogle nepoznan borec; niti na občini, niti na upravi pokopališča nimajo zapisanega njegovega imena.

Grob neznanega partizanskega borca, ki ga domačini vsa povojna leta z ljubeznijo in spoštovanjem skrbno negujejo, ima preprost lesen križ, gomila pa je po-

krita z marmornatimi ploščami. Leži za cerkvijo ob vzhodnem izhodu pokopališča.

Treba je zapisati, da so ta partizanski grob v prvih povojnih letih oskrunili nacionalistični zločinci. Prvotno je bila v zid nad gomilo vzdana spominska plošča, ki pa so jo neke noči odstranili neznan storilci. Takoj nato so domačini postavili nov križ, ki priča, da tam počiva slovenski partizan, ki je dal svoje življenje za svobodo slovenskega in avstrijskega ljudstva.

GLINJE

Ob cesti, ki vodi iz Borovelj v Šmarjeto v Rožu, leži v dolini ob Dravi vasica Glinje. Ta vas je 10. in 11. maja 1945 doživela strahoten pokol.

V vasi so se zadrževali partizani. Nenadoma so jih presenetili belogardisti, ki so se pred pravično kaznijo lastnega ljudstva, nad katerim so izvršili vrsto zločinov skupaj z nemškimi gospodarji, umikali preko Ljubelja na Koroško. Čeprav je bilo že konec vojne, so ti zločinci začeli slepo streljati v gručo partizanov, čeprav le-ti niso segli po orožju, ker so tuji govorili njihov jezik, slovenski. Do-

mačini v Glinjah, ki so doživeli ta zverinski pokol, vedo povedati, kako sta se srečala partizan in belogardist; spoznala sta se, ker sta bila oba doma iz iste vasi. „Poznam te, a ne zameri, ustreliti te moram“, je rekel belogardist in ubil partizana. Takrat je padlo 14 partizanov, medtem ko napadalci niso imeli nobenih žrtev.

To je kratka zgodovina krivične smrti štirinajstih nepoznanih partizanov, ki počivajo na pokopališču v Glinjah. Gomilo domačini skrbno negujejo. Zveza koroških partizanov pa je tem borcem postavila nagrobni spomenik.

gardisti ob dravskem mostu pometali v Dravo in je za njimi izginila vsaka sled.

Padli borci, ki so bili pokopani po vaseh in gozdovih okoli Borovelj — teh je bilo 22 — so bili 1. decembra 1946 prekopani na boroveljsko pokopališče, kjer skupaj počivajo s tovariši, ki so bili tam pokopani že takoj po bitkah. Ob prekopu je spregovoril tudi č. g. dekan Košir in med drugim dejal: „Ivegati življenje za svobodo drugih je največja žrtev, ki jo more doprinesiti zemljan“.

Zveza koroških partizanov se je vsa po vojna leta trudila, da bi tem padlim borcem za svobodo postavila dostojen spomenik. Občina Borovlje je na prošnjo Zveze koroških partizanov 30. aprila 1959 v ta namen določila primerno zemljišče na novem pokopališču. Ko je nato ZKP hotela prekopati posmrtno ostanke partizanov s starega na novo pokopališče in

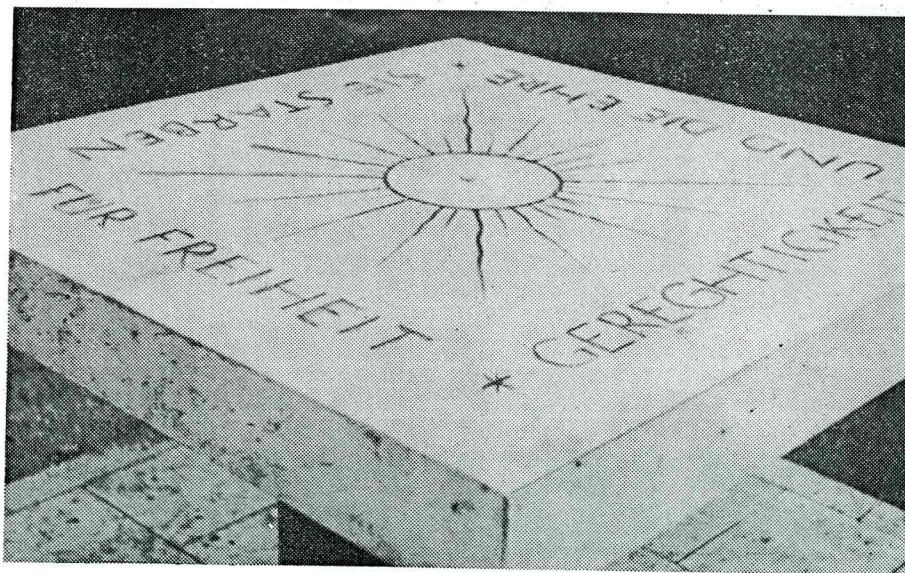
postaviti spomenik z napisom v obeh deželnih jezik, jo je prehitela občina in na odkazanem zemljišču postavila spomenik, na katerega pa je napravila samo nemški napis. To izigravanje Zveze koroških partizanov gotovo ni prispevek k enakopravnosti koroških Slovencev.

Črni križ je na partizansko grobišče na starem pokopališču v Borovljah postavil železen križ z napisom: „30 unbekannte Soldaten Mai 1945“ (30 nepoznanih vojakov maj 1945). Večina padlih partizanov v Borovljah je res neznan, ker so prišli iz Bračičeve brigade, ki je vodila najtežje bitke s fašističnimi tolpmi. Med pokopanimi borci pa so znana naslednja imena: Štefan Trbovšek - Zdravko, politikomisar, doma iz Raven na Koroškem, Anton Bohorič iz Tržiča, Miloš iz Kranja, Gustl Osenk, minerec iz Kranja ter Cigovc Jožef in Rus Štefan iz Borovelj.

CELOVEC

Na centralnem pokopališču Annabichl v Celovcu je pokopanih mnogo žrtev nacističnega nasilja. V mrliški knjigi tega pokopališča pa sta kot partizana vpisana samo dva in sicer Janez Županc iz Obirske in Ravnik Jurij z Bleda.

Prvoborcu Janezu Župancu je Zveza koroških partizanov postavila nagrobni kamen z napisom: „Slava: Janez Županc prvi koroški partizan — Erster Kärntner Partisane — 4. IV. 1915 — 14. X. 1943. Padel za svobodo domovine v Šmarjeti v

Rožu
Hein
— E
Ja
pred
v L.
Nem
parti
Julij
v ok
prve
Ra
lovšl
zan.
Ravi
bila
sno

O
griču
grob
1945
kate
vas
ovšk
obči
zapi
G
ki g
bezn
ima

O
jeto
sica
doži
V
nada
so se
stva
čino
kali
je b
čeli
prav
tujci

BILČOVŠ

Na pokopališču v Bilčovsu počivata dva padla partizana; oba imata urejena grobišča z lepimi nagrobnimi kamni, katere so postavili starši oz. sorodniki padlih.

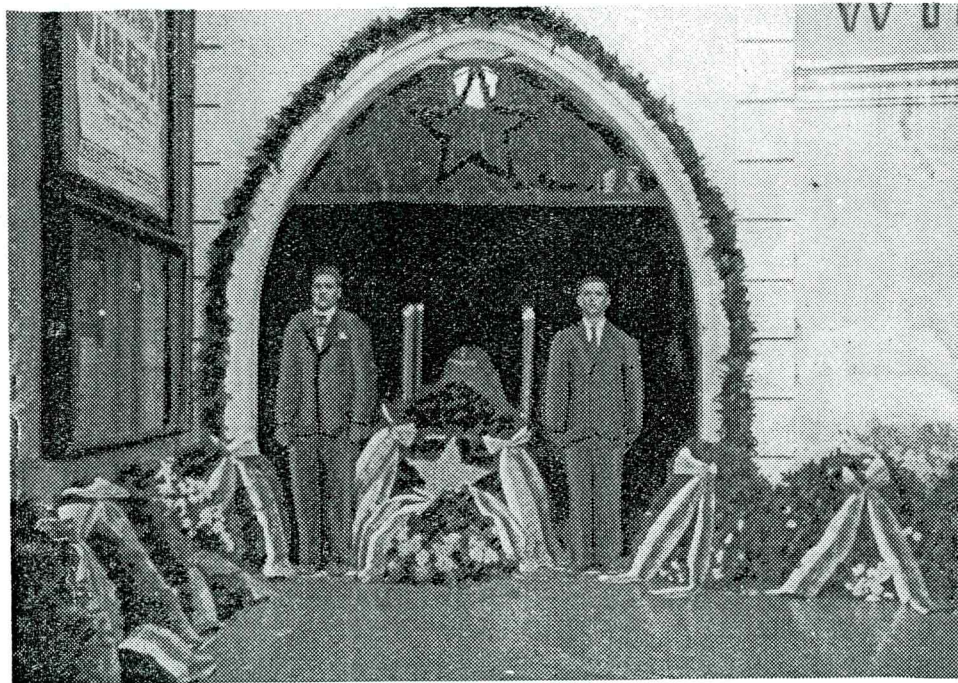
Tomaž Žerjav, katerega grob je v zapadnem delu pokopališča, je padel v boju z nacistično policijo 10. maja 1944, in sicer pol ure hoda od naselja Mala gora, ob poti, ki pelje preko Dobajne proti Klopcam, na tako imenovani Preseki nad Sv. Heleno. Iz napisa na nagrobnem kamnu je razvidno, da je bil Tomaž Žerjav rojen v Mojstrani.

Jožef Koren, doma iz Kajzaz pri Bilčovsu, je padel kot partizan 11. maja 1945 pred kovačnico na Humberku, star komaj petnajst let. Kakor mnogi partizanski borci v Borovljah in Glinjah, je tudi mladoletni Jožef Koren, p. d. Peželnov iz Kajzaz, postal žrtev nemških in belogardističnih tolp, ki so se na svojem umiku iz Jugoslavije še v dneh po kapitulaciji spopadle z osvobodilno vojsko. Mati Ana Koren in njeni sinovi so padlemu Jožefu postavili lep nagrobni kamen, katerega napis priča, da je svoje mlado življenje daroval za narod.

BOROVVLJE

Na starem pokopališču v Borovljah, ki je že nekaj let opuščeno, je 12 metrov dolgo partizansko grobišče, kjer počiva 48 padlih partizanov. Svoja življenja so

izgubili v bitkah z nemškimi edinicami, ustaši in belogardisti, ki so se od 9. do 14. maja 1945 umikali iz Jugoslavije. Mnoge padle partizane so SS-ovci in belo-

APAČE

Vas Apače leži severno od Obirja ob vznožju Malega Obirja. Leta 1942 je v gozdu nad vasjo Robež taboril Kranjčev bataljon, ki je sicer manevriral na Gorenjskem, pa se je za nekaj časa preko Košutnikovega turna umaknil na Koroško. Nad Lesjakovo domačijo v Robežu so bataljon napadli SS-ovci. Zaradi nevarnosti, da ga ne bi presenetili, se je bataljon umaknil iz svojega taborišča, toda le nekaj minut pozneje je jurišal nad Nemce, ki so bili zasedli prazno taborišče in slavili zmago. Med spopadom je padlo 6 SS-ovcev, mrtva pa sta obležala tudi partizana Škorc in Senko.

Padla partizana sta našla zadnje počivališče na pokopališču v Apačah. Marmorna plošča, vzdana na severozahodni strani pokopališkega zidu, spominja na

prva dva na koroških tleh padla slovenska partizana: „Na tem mestu počivajo borci II. Grupe odredov, padla dne 16. 8. 1942 v borbi za svobodo slovenskega ljudstva. Slava padlim junakom!“

Na apaškem pokopališču pa je pokopan tudi Lesjakov najstarejši sin Jožef Kancijan, ki je prav tako padel kot partizan. Poleg ustreznega napisa na družinskem nagrobnem kamnu so svojci postavili Jožetu spominsko ploščo tudi na Zavrhu, prav na mestu, kjer je padel v boju s sovražnikom: „Jožef Kanzian, p. d. Lesjakov sin v Robežu, je na tem mestu izgubil mlado življenje, ki ga mu je vzela krogla, ki jo je sprožil hitlerjanski hlapec. Rojen 2. 9. 1927, padel 28. 12. 1944. Slava njegovemu spominu.“

BAJDIŠE

Na starem opuščnem pokopališču v Bajdišah je v spodnjem južnem kotu lepo urejen partizanski grob. Grobišče je urejeno z betonskim okvirom in marmornato ploščo, na kateri je slika in napis: „Hier ruhet Paul Kölich, 24. 1. 1891, gefallen 8. 10. 1943 als Freiheitskämpfer. Ruhe in Frieden!“ (Tukaj počiva Pavel Kölich, 24. 1. 1891, padel 8. 10. 1943 kot borec za svobodo. Počivaj v miru!) Spominsko ploščo je postavila Komunistična partija Avstrije.

Pavel Kölich je bil že pred vojno organiziran v protifašistični organizaciji ter član Komunistične partije Avstrije. Bil je prvi, ki se je v tem kraju povezal z Matijo Verdnikom - Tomažem ter ga seznanil s selskimi uporniki, ki so se zadrževali v Zgornjem Kotu.

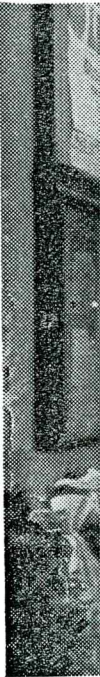
Pavel Kölich je padel na svojem domu v neposredni bližini pokopališča, kjer je pokopan. Kot partizan se je večkrat oglašil doma. Usodnega 8. oktobra 1943 je bil izdan. Takrat so orožniki obkolili njegovo hišo, vnel se je boj na življenje in smrt. Pavel se je branil in ustrelil orožnika, drugi žandar pa je na Pavla streljal z brzostrelko. Pod točo krogel se je Pavel mrtev zgrudil na tla. Domačini vedo povedati, da ga je zadelo devet krogel.

To se je zgodilo takoj zatem, ko je Pavel opravil veliko nalogo: povezal je selske upornike z narodnoosvobodilnim gibanjem, ko jim je pripeljal Matijo Verdnika - Tomaža, ki je po vojni bil proglašen za narodnega heroja.

Na po
dva padl
grobišča
tere so p
lih.

Tomaž
padnem c
ju z naci
sicer pol
ob poti,
Klopcam,
Sv. Helen
nu je raz
rojen v l

Na sta
je že nel
dolgo pa
48 padlil

Karel Prušnik - Gašper

Kot žrtve ste padli v borbi za nas . . .

Pred petindvajsetimi leti je Hitlerjev fašizem doživel svoj poraz. Z zmago nad zločinskim režimom je bilo končano najtemnejše obdobje človeške zgodovine. Tudi slovenski narod je v tej vojni, čeprav je bil obsojen na smrt, doprinesel svoj delež k zmagi nad fašizmom. Kljub svoji majhnosti je naš narod dokazal, da v taki krivični vojni ni druge poti, kot da se z lastno silo upre okupatorju, ki je moril, kamor je stopila njegova zločinska noga. Najbolj učinkovito orožje v tem navidez nemogočem uporu je bila vera v zmago pravice, ljubezen do svoje zemlje in odločnost vsega ljudstva, da se postavi v bran krivici in s tem okupatorju, ki se je zverinsko polastil njegove zemlje.

V tej borbi je bilo prelite ogromno krvi, doprinešene so bile neštete žrtve. To je zapisala že zgodovina. Toda vse to je zapisano tudi v spominih vseh tistih, ki so v tej borbi posredno ali neposredno doprinesli svoj delež k zmagi. Največ pa so za to zmago doprinesli tisti, ki so v borbi pustili svoja življenja. Z njihovo krvjo je prepojena vsa naša zemlja; o tem priča štirideset partizanskih grobišč vse od Zilje, Roža in Podjune tja do Svinške planine. Nad petsto partizanov — borcev za našo svobodo počiva v tej naši zemlji. Njim smo v jubilejnem letu, v katerem smo praznovali 25. obletnico zmage nad fašizmom, posvetili naš spomin in v posebnih člankih opisali grobišča naših junakov.

